

Udmurtin kielen lauseadverbiaalit

Outi Lähteenmäki
Pro gradu -tutkielma
Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus,
suomalais-ugrilainen kielentutkimus
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Humanistinen tiedekunta
Turun yliopisto
Lokakuu 2018

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / humanistinen tiedekunta

LÄHTEENMÄKI, OUTI: Udmurtin kielen lauseadverbiaalit

Pro gradu -tutkielma, 68 s., 12 liites.

Suomen kieli ja suomalais-ugrilainen kielentutkimus,

suomalais-ugrilainen kielentutkimus

Lokakuu 2018

Tutkin työssäni udmurtin kielessä esiintyviä lauseadverbiaaleja. Lauseadverbiaalit ovat sanoja, jotka ovat hyvin löyhässä suhteessa lauseeseen tai irrallisia lauserakenteesta. Ne ovat merkittäviä lauseen merkityksen kannalta: ne määrittävät koko lausetta ja antavat sille erilaisia modaalisia merkityksiä. Lauseadverbiaalien avulla ilmaistaan puhujan tai kirjoittajan suhtautumista siihen, mistä puhutaan, kuinka todenmukaisena puhuja sitä pitää tai mistä tieto on alun perin peräisin.

Udmurtin kielen lauseadverbiaalit ovat vähän tutkittu kielen osa-alue. Pohjustan lauseadverbiaalien tutkimusta selvittämällä udmurtin partikkelien tutkimuksen historiaa, yleisiä partikkelien ja lauseadverbiaalien tutkimiseen liittyviä ongelmia ja käsittelemällä lyhyesti lauseadverbiaalien ja modaalisuuden teoriaa udmurtinkielisten esimerkkien valossa.

Käsittelyosassa tutkin erityisesti lauseadverbiaalien edustumista aineistoni teksteissä. Aineistoni koostuu kolmesta udmurtinkielisestä tekstistä: neuvostoaikaisesta kommunistisesta nuortenkirjasta *Pavlik Morozovista*, Suomen historiaa ja nykytilaa käsittelevästä tietokirjasta *Suomi eilen ja tänään* sekä *Uuden testamentin* evankeliumiteksteistä. Tarkastelen lauseadverbiaalien määrää, käyttöä, vastineita suomen- ja venäjänkielisissä teksteissä sekä eroja eri tekstien välillä.

Olen rajannut tutkimukseni viiteen eri lauseadverbiaaliin. Käsittelemiäni sanoja ovat varmuutta ilmaiseva *дыр*, jonkun vaikuttamista joltakin ilmaiseva *кадь*, puhujan johtopäätöksistä kertova *лэся*, mahdollisuutta ilmaiseva *оло* sekä toisen käden tietoa välittävä *не*.

Tutkimukseni osoittaa, että lauseadverbiaalien esiintymät kirjoitetussa tekstissä ovat vähäisiä. Eniten niitä esiintyy dialogimuotoisessa tekstissä. Faktateksti sisältää hyvin vähän lauseadverbiaaleja, mutta useimpien lauseadverbiaalien käyttö on silti mahdollista myös faktatekstissä. Toisinaan käytetyn lauseadverbiaalin valinta on kiinni puhujasta itsestään, mutta niiden merkityksissä ja käyttötavoissa on myös valintaa ohjaavia ja niiden käytön toisistaan erottavia tekijöitä.

Asiasanat: udmurtti, udmurtin kieli, lauseadverbiaalit, partikkelit, episteemisyys, modaalisuus

SISÄLLYS

1. ALUKSI	3
1.1. Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit	3
1.2. Aineiston esittely	4
1.3. Käytetyt lyhenteet, käännökset ja merkistö	6
2. UDMURTIT JA UDMURTIN KIELI	9
2.1. Udmurtit	9
2.2. Udmurtin kieli	9
2.3. Udmurtin rakenne	11
3. PARTIKKELI KÄSITTEENÄ	12
4. PARTIKKELIT UDMURTIN KIELESSÄ	14
4.1. Venäjän mallin mukainen jaottelu	14
4.2. Enkliittisyyteen perustuva jaottelu	16
4.3. Sijainnin mukainen jaottelu	17
4.4. Winklerin jaottelu	20
5. LAUSEADVERBIAALIT	23
6. MODAALISUUS	27
7. LAUSEADVERBIAALIEN ANALYYSI	30
7.1. <i>Дыр</i>	32
7.1.1. Merkitys ja käyttö	32
7.1.2. <i>Дыр</i> aineistossa	35
7.2. <i>Кадь</i>	37
7.2.1. Merkitys ja käyttö	37
7.2.2. <i>Кадь</i> aineistossa	40
7.3. <i>Лэся</i>	42
7.3.1. Merkitys ja käyttö	42
7.3.2. <i>Лэся</i> aineistossa	43
7.4. <i>Оло</i>	45
7.4.1. Merkitys ja käyttö	45

7.4.2. <i>Оло</i> aineistossa	47
7.5. <i>Пе</i>	50
7.5.1. Merkitys ja käyttö	50
7.5.2. <i>Пе</i> aineistossa	53
8. TULOKSIA JA PÄÄTELMIÄ	58
9. LOPUKSI	63
LÄHTEET	65

LIITTEET

LIITE 1: Sanan *дыр* esiintymät

LIITE 2: Sanan *кадь* esiintymät

LIITE 3: Sanan *лэся* esiintymät

LIITE 4: Sanan *оло* esiintymät

LIITE 5: Sanan *пе* esiintymät

1. ALUKSI

1.1. Tutkimuskysymykset ja -hypoteesit

Partikkelit ovat olleet useissa kielissä melko vähän tutkittu ja vaikeasti määriteltävissä oleva morfologinen ryhmä. Niin myös udmurtissa, jossa määrittely ja luokittelu on tehty pitkälti venäjän kielen mallin mukaan. Tämä on johtanut kummallisiin jaotteluihin, joissa partikkelien joukkoon on laskettu kaikkia mahdollisia sanoja venäläisistä lainoista udmurtin kielen verbeihin. Usein on ollut myös välttämätöntä turvautua jonkinlaiseen jämäkategoriaan, johon on sijoitettu kaikki sellaiset sanat, joita ei voi sijoittaa muihin ryhmiin.

Koko partikkelien ryhmä olisi ollut liian laaja tutkittavaksi tämän laajuudessa työssä, joten rajasin työni koskemaan sellaisia partikkeleita, jotka toimivat lauseadverbiaaleina. Lauseadverbiaalit ovat partikkelien tapaan ongelmallinen kategoria. Vaikka monissa kieliopeissa niiden katsotaan kuuluvan syntaksin puolelle, sijoittuvat ne todellisuudessa morfologian ja syntaksin välimaastoon eikä niitä voi täysin määrittellä kummankaan kriteerein. Niiden voidaankin oikeastaan katsoa olevan morfosyntaktinen kategoria. Lauseadverbiaalit ovat kuitenkin kielessä hyvin merkittäviä: niiden avulla voidaan ilmaista puhujan tai kirjoittajan suhtautumista siihen, mistä puhutaan. Niiden avulla voidaan myös ilmaista, kuinka totuudenmukaisena puhuja asiaa pitää tai onko kerrottu asia toisen käden tietoa vai puhujan itse kokemaa.

Tässä työssä käytetyn rajauksen tein tuoreimman udmurtin kielen kielioppia kuvaavan teoksen, Eberhard Winklerin (2011) *Udmurtische Grammatik*in jaottelun mukaisesti. Winkler jakaa teoksessaan partikkelit astepartikkeleihin, modaalipartikkeleihin, lauseadverbiaaleihin, lausetyypin indikaattoreihin sekä muihin partikkeleihin. Lauseadverbiaaleihin Winkler katsoo kuuluvan viisi eri sanaa: *дыр, кадь, лэся, оло* ja *не*. Tutkin näiden sanojen esiintymistä sekä kieliopeissa että kirjakielisessä aineistossa: pioneeripojasta kertovassa neuvostoaikaisessa tarinassa, pienimuotoisessa tietokirjassa sekä *Raamatun* koepainoksen evankeliumiteksteissä. Oletukseni on, että lauseadverbiaaleja esiintyy eniten narratiivisessa, fiktiivisessä kertomuksessa. Vastaavasti oletan, että vähiten niitä esiintyy tietokirjan tekstissä. Evankeliumitekstien oletan sijoittuvan jonnekin näiden kahden välimaastoon.

Pohjustan lauseadverbiaaleja koskevaa analyysia esittelemällä ensin luvussa kaksi udmurtin ja udmurtin kielen. Luvussa kolme käsittelen lyhyesti partikkeleita ja niiden määrittelyä ja sen jälkeen luvussa neljä erilaisia määritelmiä udmurtin kielen partikkeleista, niiden perinteisistä luokittelutavoista ja kieliopillisista tehtävistä. Luvussa viisi käsittelen lauseadverbiaaleja tarkemmin. Luvussa kuusi käsittelen lyhyesti modaalisuutta. Tämän jälkeen luvussa seitsemän esittelen tässä työssä tutkittavat viisi udmurtin kielessä esiintyvää lauseadverbiaalia ja niiden merkityksen ja käytön sana kerrallaan aineistoni ja lähteideni valossa. Sen jälkeen esitän johtopäätöksiä aineistoni pohjalta luvussa kahdeksan ja lopuksi yhteenvedon luvussa yhdeksän.

1.2. Aineiston esittely

Työn aineistona ovat Raamatunkäännösinstituutin vuonna 1997 julkaiseman *Uuden testamentin* koepainoksen neljän evankeliumin tekstit (318 sivua), udmurtinkielinen käännös Vitali Gubarevin pienoisromaanista *Pavlik Morozov*, jonka ensimmäinen venäjänkielinen versio julkaistiin 1930-luvulla (1608 virkettä), sekä Kaisa Häkkisen ja Seppo Zetterbergin vuonna 1997 udmurtiksi julkaistu tietokirja *Suomi eilen ja tänään* (*Финляндия толон но туннэ*) (1842 virkettä). Aineisto tarjoaa kokoelman erityyppisiä kirjakielisiä tekstejä, joissa on vaihtelevaa sanastoa ja lauserakenteita. *Pavlik Morozov* sisältää paljon dialogia ja kuvastaa aineistosta parhaiten, vaikkakaan ei toki täysin, kuten ei kirjoitettu teksti koskaan, puhutun kielen rakenteita. Se on selkeästi kaunokirjallinen teos, jossa kertoja kuvaa kylän tapahtumia ja sen asukkaiden toimintaa, ajatuksia ja keskusteluita. Evankeliumitekstit edustavat sekä dialogia että kuvailevampaa kieltä, ja niiden sanasto on uskonnollisine termeineen huomattavan erityyppistä kuin kommunistista arkea kuvaavan *Pavlik Morozovin*. *Suomi eilen ja tänään* taas on kokoelma tietokirjatekstejä eri aihepiireistä aina historiasta maantieteeseen, ja siinä on on monitasoisia lauserakenteita kompleksisine sivulauseineen. Erityyppiset lähdetekstit antavat paitsi varmemman kuvan sanojen esiintymistiheydestä ja käyttöyhteydestä, myös mahdollisuuden tarkastella lauseadverbiaalien jakautumista erityylisten tekstien välillä.

Aineiston kaikki tekstit ovat käännöstekstejä eivätkä alkujaan udmurtiksi tuotettuja. *Pavlik Morozovin* alkukieli on venäjä, *Suomi eilen ja tänään* taas on kirjoitettu alun perin suomeksi. Molemmat on käännetty udmurtiksi teoksen alkukielestä: *Pavlik*

Morozov käännettiin venäjistä Neuvostoliitossa puhutuille kielille jo vuosikymmeniä sitten, *Suomi eilen ja tänään* -teoksen udmurtinkielinen vastine *Финляндия толон но муһнэ* taas on käännetty suomesta udmurtiksi 1990-luvulla. Näin ollen etenkin *Pavlik Morozovin* tekstimateriaali saattaa sisältää tekstin alkukielestä lainautuneita rakenteita ja sanoja sellaisissakin ilmaisuissa, joissa olisi ollut mahdollista käyttää aidosti udmurtinkielistä varianttia.

Evankeliumiteksteissä ongelma on toisenlainen. Niitä on työstänyt työryhmä, johon kuuluu äidinkielisen kääntäjän lisäksi myös tarkastajia, jotka keskittyvät käännöksen kieliasuun ja siihen, että ne vastaavat kreikan- ja hepreankielisiä laitoksia. Lisäksi niiden käännöksistä on kerätty palautetta äidinkielisiltä puhujilta ennen niiden painamista. (Laakso 1998, 12, 13.) Käännösten kieliasu onkin hiottu varsin huolella. Evankeliumitekstien lauserakenteissa on kuitenkin havaittavissa vahva vastaavuus venäjänkielisen käännöksen kanssa, sillä siinä missä kauno- ja tietokirjallisuus keskittyvät kääntämään sisällön mahdollisimman tarkkaan, noudattaa raamatunkäännöstyö pitkää käännösperinnettä, jossa sisällön mahdollisimman tarkan käännöksen lisäksi huomioidaan myös formaalinen vastaavuus (Tuukkanen 2014, 14–17). Näin ollen myös muoto koetetaan saada vastaamaan mahdollisimman tarkasti alkuperäistekstejä, mikä ei voi olla vaikuttamatta käännösratkaisuihin. Myös käännöstyössä tai käännösvastineena käytetyn tekstin ikä vaikuttaa käännöksessä esiintyviin sanoihin: esimerkiksi suomenkielisen *Raamatun* varhaisemmat käännökset ovat puhekielisempiä kuin uudet käännökset (Hakulinen – Saari 1995, 497). Tämä vaikuttaa väistämättä partikkeleihin, joiden esiintymät puhekielessä ja kirjoitetussa kielessä tavallisesti eriävät toisistaan.

Koska aineisto sisältää pelkästään kirjoitettua tekstiä, ei se luonnollisestikaan vastaa tarkasteltavien sanojen frekvenssiä ja jakaumaa puhekielessä. Lähes kaikki partikkelit ovat tavallisempia puhutussa kuin kirjoitetussa tekstissä. Toisinaan myös samaa asiaa ilmaisemaan voidaan käyttää useaa vaihtoehtoista partikkelia, ja valinta tehdään joko puheen tai tekstin tyylilajin tai kielenkäyttäjän mieltymysten mukaan. Niinpä voidaan olettaa, että frekvenssi ja jakauma vaihtelevat eri aineistolähteiden välillä. Käytetty aineisto on kuitenkin sen verran suppea ja osa sanoista sen verran harvoin käytettyjä, että esiintymien perusteella ei voi tehdä tyhjentäviä päätelmiä niiden määrästä ja esiintymistiheydestä, vaan päätelmät jäävät suuntaa antaviksi.

Pavlik Morozov ja Suomi eilen ja tänään -teosten lähteenä käytän Turun yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen yhteydessä toimivan Volgan alueen kielten tutkimusyksikön paralleelitekstikorpuista. Paralleelikorpuksien on koodattu em. teokset niillä suomalais-ugrilaisilla kielillä, joille ne on käännetty, sekä niiden ohella venäjäksi. Korpuksen avulla on mahdollista verrata eri kielten käännöksiä samoista virkkeistä keskenään, ja tätä mahdollisuutta hyödynnänkin sanoja tarkastellessani. Evankeliumiteksteistä vastaavaa sähköistä aineistoa ei ole saatavana, joten olen kerännyt tarkasteltavien sanojen esiintymät käsin. On siis mahdollista, että joitakin muotoja on jäänyt huomioimatta ja tunnistamatta. Huomioitava on, että evankeliumiteksteistä käytössä on varhaisempi *Uuden testamentin* koepainos, ei juuri ilmestynyt koko *Raamattu*. Näin ollen koepainoksen teksteihin on saatettu tehdä lukijoiden palautteen pohjalta muutoksia, tarkennuksia ja korjauksia, eivätkä ne siten välttämättä kaikilta osin vastaa juuri painetun *Raamatun* tekstejä.

1.3. Käytetyt lyhenteet, käännökset ja merkistö

Lauseadverbiaalit ovat itsenäisiä sanoja, joiden käsittelyn ja merkityksen kannalta kirjaimistolla ei ole merkitystä. Aineistostani valtaosa on kirjoitettu kyrillisessä kirjoitusasussa, joten luontevin ratkaisu oli säilyttää niiden kirjoitusasu sellaisenaan. Lähteistäni latinalaisin kirjaimin kirjoitettua tarkekirjoitusta käyttävät Raija Bartens (2000) teoksessaan *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys* sekä Pirkko Suihkonen (1995) teoksessaan *Udmurt - English - Finnish Dictionary with a Basic Grammar of Udmurt*, ja näistä teoksista peräisin olevat esimerkkisanat ja -lauseet olen säilyttänyt alkuperäisasussaan.

Olen tarjonnut aineistolähteiden esimerkkilauseista sekä suomen- että venäjänkieliset käännökset. Kieliopeista, oppikirjoista ja sanakirjoista poimituihin esimerkkeihin olen myös sisällyttänyt venäjänkieliset käännökset, mikäli teos on sellaiset sisältänyt. Suomenkieliselle lukijalle suomennokset ovat toki tärkeitä, mutta koska osassa esimerkkejä venäjän vaikutus on vahvasti läsnä lauserakenteessa sekä käytetyissä sanavalinnoissa, katsoin tarpeelliseksi sisällyttää työhöni myös esimerkkilauseiden venäjänkieliset vastineet. Lisäksi venäjänkielissä käännösvastineissa on nähtävissä sellaista johdonmukaisuutta, jota suomenkielisisä vastineissa ei aina ole. Suomenkielisen käännöksen puuttuessa olen lisännyt sellaisen lähdeviitteen jälkeen.

Ennen lähdeviitettä sijaitsevat käännökset ovat aina peräisin lähdeviitteessä mainitusta teoksesta. Sellaiset kokonaisten lauseiden tai virkkeiden suomennokset, joissa ei ole lähdeviitettä, ovat omiani. Myös niiden mahdolliset käännösvirheet ovat luonnollisesti omiani.

Pavlik Morozovista ja Suomi eilen ja tänään -teoksesta on käytetty paralleeliohjelmaa ja sen sisältämiä käännöksiä ja alkuperäisasuja, joiden kieliasuun on kuitenkin voitu tehdä painetuista teoksista eriäviä korjauksia. Suomenkielisten evankeliumitekstien kohdalla on käytetty *Uutta kirkkoraamattua* eli evankelis-luterilaisen kirkon vuoden 1992 kirkolliskokouksessa hyväksymää *Raamatun* suomennosta. Venäjänkielisten käännösten lähteenä on Minskissä vuonna 1993 painettu *Новый Завет и Псалтирь*. Yksittäisten sanojen käännökset ovat *Udmurttilais-suomalaisen sanakirjan* (Maksimov, Danilov ja Saarinen 2008) mukaisia, ellei toisin mainita, ja löytyvät teoksesta kyseessä olevan hakusanan kohdalta. Venäjänkielisten sanojen käännökset ovat Martti Kuusisen (toim.) (2002) *Uuden venäläis-suomalaisen suursanakirjan* (osat I ja II) mukaisia.

Lähdekirjallisuudesta peräisin olevien esimerkkien venäjän- ja suomenkieliset käännökset on merkitty kunkin esimerkin alle puolilainausmerkkeihin. Aineistosta peräisin olevien esimerkkien suomen- ja venäjänkieliset vastineet eivät ole kyseisen esimerkkilauseen tai -virkkeen käännöksiä siinä mielessä, että niiden tarkoitus ei ole ilmaista kyseisen esimerkin tarkkaa sisältöä, vaan toimia sujuvana osana tekstikokonaisuutta. Näin ollen ne ovat itsenäisiä esimerkkejä, joiden sisältö on pääsääntöisesti esimerkkilauseetta vastaava. Ne on käännöksestä kertovien puolilainausmerkkien lisäksi merkitty juoksevan numeroinnin perässä sijaitsevin kirjaimin. Esimerkki (23a) ilmoittaa siis tarkastelun kohteena olevan udmurtinkielisen esimerkin ja merkinnät (23b) ja (23c) viittaavat tällöin sitä vastaaviin venäjän- ja suomenkielisiin esimerkkeihin. Ainoa poikkeus tähän on esimerkki (1), jossa kirjaimin on erotettu enklittisen partikkelin sijaintivaihtoehdot.

Jotta lauseadverbiaalien tarkastelu olisi helpompaa, olen lihavoinut kussakin esimerkissä huomion kohteena olevat lauseadverbiaalit. Mikäli niille on käännöksissä selvä sanavastine, olen lihavoinut myös käännöksestä vastaavan sanan. Enklittiset eli ainoastaan toiseen sanaan liittyneenä esiintyvät partikkelit merkitsen seuraavasti: =*a*. Partikkelien suomennoksissa mahdollisesti esiintyvät vokaalinvaihtelut (etu- tai takavokaalinen variantti) merkitsen kapiteelilla: =*kO*.

Eräistä lähteistä olen käyttänyt luettavuuden vuoksi lähdeviitteissä lyhennettä. Nämä lyhenteet käyvät ilmi lähdeluettelosta. Lähdeluettelo on aakkostettu latinalaisen merkkijärjestelmän mukaan, ja tämän vuoksi kyrillisiin aakkosiin kirjoitetut teosten tai tekijöiden nimet on lähdeluettelon hakusanaa varten translitteroitu latinaisiksi kirjaimiksi. Alkuperäiset kirjoitusasut käyvät ilmi lähdeluettelosta.

2. UDMURTIT JA UDMURTIN KIELI

2.1. Udmurtit

Udmurtit ovat keski-Venäjällä asuva kansa, joka puhuu äidinkielenään suomelle sukua olevaa udmurtin kieltä. Yli kaksi kolmasosaa udmurteista asuu Vjatka- ja Kama-jokien välimaastossa sijaitsevassa Udmurtian tasavallassa, jossa heitä on 31 prosenttia väestöstä. Lisäksi udmurtteja asuu mm. naapurivaltioissa Baškortostanissa, Tatarstanissa, Udmurtian rajanaapureina olevilla Kirovin alueella ja Permin aluepiirissä sekä läheisillä Sverdlovskin alueella ja Marin tasavallassa. (Csúcs 1998, 276; Kel'makov – Saarinen 1994, 26–28; Suihkonen 1991, 204; Winkler 2011, 13.) Valtaosa udmurteista asuu kylissä, joissa sekä udmurttien että udmurtin kielen asema on edelleen vahva. Sen sijaan kaupungeissa sekä udmurtit että udmurtin kieli ovat selkeässä vähemmistössä, ja nykyään lähes 90 prosenttia udmurteista onkin kaksi- tai kolmikielisiä. Sekä vähenevä, hajallaan asuva väestö että venäjän kielen ylivalta koulutuksessa ja palveluissa johtavat ajan myötä todennäköisesti etenkin kaupungeissa udmurttien venäläistymiseen. (Csúcs 1998, 276.) Myös väkiluku on laskusuunnassa: vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan udmurtteja oli 636906, mutta tuoreimman, vuodelta 2010 peräisin olevan väestönlaskennan mukaan määrä on enää 552299 (Perepis' 2002; Perepis' 2010).

2.2. Udmurtin kieli

Udmurtin, tai vanhemmissa lähteissä votjakin, kieli kuuluu uralilaisten kielten kielikuntaan, jonka muodostavat yhdessä suomalais-ugrilaiset kielet ja samojedikielet. Suomalais-ugrilaiset kielet jaetaan edelleen kahteen päähaaraan, suomalais-permiläisiin kieliin ja ugrilaisiin kieliin. (Korhonen 1991, 20–23.) Permiläisen kantakielen katsotaan eriytyneen omaksi haarakseen n. 3500 vuotta sitten. Kantapermi taas jakautui udmurtiksi ja sen lähimmäksi sukukieleksi komiksi 700-luvulla. (Häkkinen 2001, 40–42; Bartens 2000, 10–13.)

Udmurtin kieli jakautuu neljään päämurreryhmään: pohjoiseen ja eteläiseen murreryhmään, näiden välimurteisiin sekä pohjoisen murreryhmän ja välimurteiden

välissä kulkevalla vyöhykkeellä puhuttavaan bessermanin murteeseen. Pohjoinen murreryhmä voidaan edelleen jakaa ylä-, keski- ja alacepan murteisiin. Näitä murteita puhutaan pääosin Udmurtian tasavallan pohjoisosissa sekä joillakin Kirovin alueen reuna-alueilla. Eteläinen murreryhmä jaetaan eteläiseen tai keskiseen murteeseen, periferisiin etelämurteisiin, šošman murteeseen, kukmorin murteeseen, bavljn murteeseen, tatjšljn murteeseen, bujin-tanipin eli kamantakaiseen murteeseen, krasnoufimskin murteeseen ja kanljn murteeseen. Eteläisiä murteita puhutaan Udmurtian tasavallan eteläosissa, Tatarstanin, Baškortostanin, Jekaterinburgin sekä eräillä Marin tasavallan ja Kirovin alueen alueilla. Välimurteita puhutaan Udmurtian tasavallan keskisissä osissa ja bessermanin murretta keski- ja pohjoisosissa. (Kel'makov – Saarinen 1994, 26–28.)

Eri murteet ovat riittävän lähellä toisiaan, jotta niiden edustajat kykenevät kommunikoimaan keskenään. Yhdistävänä tekijänä on myös kaikille murteille yhteinen kirjakieli, jonka katsotaan syntyneen ensimmäisen kieliopin julkaisuvuonna 1775. Kirjallisuutta on julkaistu aina 1800-luvun puolivälistä lähtien, ja vaikka kirjakieli pohjautui yhteiseen kielioppiin, käyttivät kirjoittajat yleensä kukin omaa murrettaan. Kirjakieli nousi keskusteluihin uudelleen 1920–30-luvuilla, kun eri murteiden edustajat tavoittelivat pohjois- ja etelämurteille omia kirjakieliä yhden yhteisen sijaan, mutta yhtenäinen näkemys voitti. Tämänkin jälkeen kirjallisuutta on julkaistu toisinaan eri murteilla. (Bartens 2000, 23–26.)

Neuvostoajan vähemmistöjä tukahduttava kieli- ja kulttuuripolitiikka heikensi udmurtinkin asemaa, mutta 1990-luvulta lähtien sitä on yritetty aktiivisesti elvyttää mm. kouluttamalla kielenopettajia, järjestämällä äidinkielen opetusta ja kehittämällä omankielisiä termejä eri alojen tarpeisiin. Udmurtin kielen asema on pyritty turvaamaan myös laillisesti: 2001 säädettiin laki udmurtista ja venäjistä Udmurtian tasavallan virallisina kielinä. (Bartens 2000, 23–26; Salminen 2004.) Kesällä 2018 Venäjän duuma kuitenkin heikensi vähemmistökielten asemaa muuttamalla koulutusta käsittelevää lakia niin, että vanhemmat saavat valita lastensa koulussa opiskeleman äidinkielen. Samalla paikallisten vähemmistökielten opiskelu muuttuu valinnaiseksi aineeksi myös silloin, kun se on äidinkielenä. (Zakon 2018.) Tämän päätöksen vaikutukset udmurtin kieleen näkyvät käytännössä vasta jonkin ajan kuluttua, mutta olettaa voi, että se tulee heikentämään kielen asemaa yhteiskunnassa sekä sen opetukseen käytettäviä ajallisia ja rahallisia resursseja merkittävästi.

2.3. Udmurtin rakenne

Udmurtin kieltä kirjoitetaan kyrillisin kirjaimin. Kirjaimistossa on 38 kirjainta, joista 10 on vokaaleja ja 26 konsonantteja. Konsonantit ϕ , x , π ja μ esiintyvät ainoastaan lainasanoissa, eivät omaperäisessä sanastossa. (Arzamazov 2005, 10, 11.)

Udmurtissa on suomalais-ugrilaisille kielille tyypilliseen tapaan monipuolinen taivutusjärjestelmä. Nominatit taipuvat luvun, sijan sekä omistajan mukaan. Lukuja udmurtti tuntee kaksi: yksikön ja monikon. Sijamuotoja on yhteensä 15. Vaikka kaikki substantiivit taipuvatkin sijoissa, ei kaikkia sanoja voi kuitenkaan taivuttaa koko sijajärjestelmän mukaan, vaan elollista merkitsevät substantiivit sekä eräät pronominit taipuvat tavallisesti ainoastaan kieliopillisissa sijoissa sekä paikallissijoista approksimatiivissa. Possessiivisessä taivutuksessa erotetaan kolme eri persoonaa sekä yksikössä että monikossa. Kolmannen persoonan possessiivisuffikseilla on omistajan ilmaisemisen lisäksi oma, erillinen käyttötarkoituksensa: sillä voidaan ilmaista myös määrällisyyttä. (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 38. 39; Suihkonen 1991, 221.)

Udmurtin verbit taipuvat kahdessa eri konjugaatiossa. Molempia konjugaatioita voi taivuttaa kaikkien kolmen persoonan yksikössä ja monikossa. Kieltoverbi taipuu myös persoonissa. Verbit taipuvat neljässä eri tempuksessa eli aikamuodossa: preesensissä, ensimmäisessä ja toisessa preteritissä sekä futuurissa. Moduksia eli tapaluokkia on myös neljä: indikatiivi, imperatiivi, konditionaali sekä optatiivi. Taivutusta täydentäviä infiniittisiä kategorioita on kolme: infinitiivi, partisiippi ja gerundi. Udmurtissa on yksi infinitiivimuoto, kahdeksan eri partisiippiä ja viisi gerundia. (Bartens 2000, 228, 232, 248; Suihkonen 1991, 222.)

Udmurtin sanapaino on yleensä viimeisellä tavulla, toisin kuin useimmissa muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä. Lauseen pääpaino on yleensä verbillä, joka sijoittuu lauseen loppuun. Udmurtin sanajärjestys on tavallisimmin SOV, jolloin subjektia seuraa objekti ja vasta lauseen loppuksi verbi. Määritteen paikka on pääsanansa edessä. Sanajärjestyksellä ei kuitenkaan ole kieliopillista funktiota, vaan se voi vaihdella melko vapaasti samaan tapaan kuin suomenkin sanajärjestys. Udmurtissa on siis mahdollista sijoittaa myös partikkelit sanan eteen, sen jälkeen tai vapaasti näitä kahta sijaintia vaihdellen. (Bartens 2000, 342; Danilov 2005; Suihkonen 1991, 221–224.)

3. PARTIKKELI KÄSITTEENÄ

Partikkeleiden määrittelyyn vaikuttaa olennaisesti se, tarkastellaanko kirjoitettua vai puhuttua kieltä. Tämän myötä myös määritelmät kieliopissa vaihtelevat sen mukaan, onko kyse normatiivisesta vai deskriptiivisestä kieliopista. Normatiivinen kielioppi keskittyy antamaan sääntöjä, joiden mukaan kieltä tulee käyttää. Tällöin tarkastelun painopiste on yleiskielessä, jota kirjoitettu kieli noudattaa. Deskriptiivinen kielioppi taas kuvaa sitä, miten kieltä todellisuudessa käytetään. Kielen käyttöön sisältyvät myös puhuttu kieli ja sen variantit, ja tällöin tutkimukseen liittyy suuri puhekielen partikkeleiden ryhmä. Koska partikkeleista suuri osa on erityisesti puheessa esiintyviä partikkeleita, on partikkelien määrä luonnollisestikin suurempi puhutussa kuin kirjoitetussa kielessä. (ISK 2005, 16–25.) Tämän työn aineistot ovat kirjakielisiä, joten työssä keskitytään kirjoitetun kielen ilmaisuihin, mikä valitettavasti osaltaan rajaa käytössä olevien esimerkkien määrää.

Kirjoitetun ja puhutun kielen partikkeleiden suuren eron lisäksi ongelman aiheuttaa se, että kieltä on kieliopin piirissä perinteisesti tarkasteltu joko morfologian eli muoto-opin tai syntaksin eli lauseopin näkökulmasta. Sanaluokkajako tehdään morfologisin perustein: nominit ovat sanoja, joilla on deklinaatio, verbit sanoja, joilla on konjugaatio ja partikkelit sanoja, jotka eivät taivu (Penttilä 1963, § 236). Tämä aiheuttaa sen, että partikkeleiksi katsotaan kaikki sellaiset sanat, jotka eivät sovi kahteen helpommin määriteltävään luokkaan, ja jäljellä on äärimmäisen heterogeeninen luokka, jonka jäsenistä joitakin yhdistää vain sopimattomuus muihin kategorioihin. Myöskään syntaksiin perustuva luokittelu ei sovi partikkeleihin, sillä vaikka partikkelit jaetaan erillisiin, itsenäisiin syntaktisiin alaluokkiin, kuten adverbeihin, prepositioihin ja postpositioihin, konjunktioihin sekä interjektioihin, on nämä kaikki käsittävä partikkelien yläkäsite syntaktiselta kannalta niin epäyhtenäinen, että sitä ei voida pitää lauseopillisena kategoriana (Hakulinen – Karlsson 1979, 83). Jäljelle jää semanttinen taso, joka luokittelee partikkelit taas muiden kategorioiden merkitysten kautta: partikkelit ovat sanoja, joilla ei ole omaa merkitystä. Semanttinen tasokaan ei siis yksinään riitä partikkelien luokitteluperusteeksi, sillä laaja, semanttisesti määritelty ryhmä ei ole perusteltu. (Herlin – Seppänen 2003, 187, 195.) Herlin ja Seppänen (2003) ovat artikkelissaan tutkineet partikkelin käsitettä fennistiikassa ja toteavat, että partikkeli oli jo alun perin ongelmallinen luokka. Se on määritelty jäännöskategorisesti suhteessa muihin kategorioihin. Mikäli partikkelilla tarkoitetaan sanoja, jotka eivät ole

nomineja tai verbejä, jää jäljelle valtava luokka, joka kaipaa jäsenystä. Mikäli sillä taas viitataan sanoihin, jotka eivät myöskään ole adverbeja, adpositioita, konjunktioita tai interjektioita, aiheutuu määritelmästä ongelma: kun jätetään sivuun kaikki partikkelien alakategorioiksi perinteisesti lasketut, ei useissa kieliopissa yksinkertaisesti jää mitään jäljelle. Kuitenkin on sanoja ja kokonaisia luokkia, kuten esimerkiksi asteikko- ja kieltopartikkelit, jotka eivät sovi mihinkään em. neljästä alakategoriasta. (Herlin – Seppänen 2003, 186, 195.)

Ison suomen kieliopin (2005, § 794) mukaan partikkeleita ovat sellaiset sanat, jotka ovat lauseen rakenteen kannalta syntaktisesti valinnaisia. Niihin ei voi kohdistaa kysymystä, niitä ei ole mahdollista kieltää tai eikä niitä voi fokusoida eli tarkentaa. Ne tuovat lauseeseen tai sanaan jonkin lisämerkityksen, implikaation, mutta eivät ole itsenäisinä merkityksellisiä sanoja – niiden merkitys on aina sidoksissa lauseen sisältöön. Partikkelit eivät voi toimia lausekkeiden edussanoina eli lausekkeen keskeisinä sanoina. Siten ne eivät voi myöskään saada omia täydennyksiä tai määritteitä, eikä ole mahdollista muodostaa partikkelilausekkeita adjektiivi- ja nominilausekkeiden tapaan. Ne eivät voi myöskään toimia itse määritteinä. Partikkelit ovat aina taipumattomia, niitä ei voi taivuttaa verbikonjugaatioiden tai nominideklinaatioiden mukaan. Myös niiden painotus puheen aikana poikkeaa muiden sanaluokkien sanoista siten, että jotkut niistä voivat saada kokonaisen lausuman painotuksen ja jotkut taas ovat täysin painottomia.

4. PARTIKKELIT UDMURTIN KIELESSÄ

4.1. Venäjän mallin mukainen jaottelu

Tavallisimmin udmurtin partikkelien jako on esitetty niiden funktion mukaan. Laaja venäjänkielinen kielioppi, *Грамматика современного удмуртского языка* (1962), jakaa partikkelit neljään eri ryhmään: sanoja tai lauseita täydentäviin partikkeleihin, modaalisiin partikkeleihin, emotionaalis-ekspressiivisiin partikkeleihin sekä sananmuodostuksellisiin partikkeleihin. Täydentävät partikkelit jaetaan edelleen viiteen alaluokkaan. Demonstratiiviset partikkelit, kuten *тани* 'kas näin, tässä näin' tai *түни* 'kas tuolla, tuolla noin', korostavat ja selventävät pääsanaansa. Määrittävät ja täsmentävät partikkelit, kuten *чанак* 'juuri, parahiksi', tarkentavat ja selventävät pääsanaansa. Erottavia ja rajaavia partikkeleita, kuten *гине* 'vain, ainoastaan' tai *коть* 'vaikka(pa), edes', käytetään nimensä mukaisesti joko erottamaan sana lauseesta tai sen osasta tai rajaavassa tehtävässä. Vahvistavat partikkelit, kuten *но* '=kin', *ведь* '=hAn', *ук* 'toki, =hAn', lisäävät pääsanaansa vakuuttavuutta sekä ilmeikkyyttä. Viimeinen ryhmä ovat vahvistamista ja vertaamista ilmaisevat partikkelit, kuten *ини* 'jo' tai *на* 'vielä'. (GSUJa 1962, 338–343.)

Modaalisten ja tahtoa ilmaisevien partikkelien ryhmä jaetaan kahteen pääryhmään: modaalisiin partikkeleihin sekä modaalisiin ja tahtoa ilmaiseviin partikkeleihin.

Modaalisten partikkelien ryhmä jakaantuu taas kuuteen eri alaluokkaan.

Myöntöpartikkeleita, kuten *бен* 'kyllä' tai *о-о* 'joo, juu', käytetään vastaamiseen, vahvistamiseen ja suostumuksen ilmaisemiseen. Kieltopartikkeleilla, kuten *өвөл* 'ei ole' ja *не* 'ei', vastaavasti ilmaistaan kieltoa ja kieltäytymistä. Kysymyspartikkelit, kuten *=а* '=kO', *шам* '=kOhAn, entä' tai *неужто* 'ihanko, aivanko, todellako, oikeinko', antavat lauseelle kysyvän merkityksen tai erilaisia empiviä, ihmetteleviä, epävarmuutta tai olettamusta ilmaisevia vivahteita. Vieraan puheen subjektiivista välittämistä ilmaistaan partikkeleilla *не* 'kuulemma, muka(mas)' ja kertojan omien, jo aikaisemmin ilmaistujen sanojen tai ajatusten ilmaisemista partikkelilla *нөй*.

Modaalisilla partikkeleilla, kuten *оло* 'kenties, kukaties, ehkä, voi olla', *лэся* 'kai, kaiheti, luultavasti, nähtävästi', *иське* 'siis, näin ollen, niin muodoin' ja *дыр* 'varmaan(kin), arvattavasti', ilmaistaan todennäköisyyttä. Näiden lisäksi omaksi alaluokakseen erotetaan partikkeli *кадь* 'taitaa, kai', jolla ilmaistaan olettamusta,

epävarmuutta tai samankaltaisuutta. (GSUJa 1962, 344–349.) Toisen modaalisten partikkeleiden pääryhmän muodostavat modaaliset tahtoa ilmaisevat partikkelit, joita käytetään ilmaisemaan käskyä tai toivottua tai suotavaa toimintaa. Näitä partikkeleita ovat mm. *вай* '(no) ruvetaan(pas)', *али* '=pAs, =hAn' sekä myönteisen imperatiivin ja optatiivin muodostava sana *мед*. (GSUJa 1962, 349–351.)

Emotionaalis-ekspressiivisiä partikkeleita käyetään huudahduksissa ja kehotuslauseissa, jolloin tavallisesti kysyvinä pronomineina toimivat sanat menettävät kysyvän luonteensa ja toimivat huudahduksina. Näin käyttäytyviä sanoja ovat mm. *кыче* 'mikä, miten kuinka' tai *көня* 'miten monta, kuinka moni'. Sananmuodostuksellisten partikkelien ryhmä taas koostuu sanoista tai etuliitteistä, joita käytetään indefiniittisyyden ilmaisemiseen. Indefiniittiprefikseinä voivat toimia mm. partikkelit *ке, но, оло* ja *коть*. (GSUJa 1962, 351–353.)

Alatyrev (1983) jakaa lyhyessä katsauksessaan udmurtin kielioppiin partikkelit 11 eri luokkaan. Luokkia ei määritellä tarkemmin, niistä annetaan ainoastaan esimerkkisanoja ja joistakin esimerkkilauseita. Alatyrevin mukaan partikkeliluokkia ovat demonstratiiviset partikkelit, kuten *мину* 'kas tuolla', määrittävät ja tarkentavat partikkelit, kuten *чанак* 'juuri, parhaiksi; tarkalleen, täsmälleen', erottavat ja rajoittavat partikkelit, kuten *гине* 'vain, ainoastaan', vahvistavat partikkelit, kuten *но* '=kin, =kAAAn' tai *ук* 'toki, =hAn' sekä vahvistavat ja vertaavat partikkelit, kuten *ини* 'jo' tai *на* 'vielä'. Omat luokkansa saavat myöntöpartikkelit, kuten *бен* 'kyllä', ja kieltöpartikkelit, kuten *өвөл* 'ei ole', sekä kysymyspartikkelit, kuten *-а* '=kO' tai *шам* '=kO(hAn), entä'. Parenteettisiin partikkeleihin Alatyrev laskee kuuluviksi partikkelit *не* 'kuulemma, muka(mas)' ja *нөй*, joka ilmaisee kertojan omia aiempia sanoja tai ajatuksia. Näiden lisäksi omissa luokissaan ovat ehdottavat ja todennäköisyyttä kuvaavat partikkelit, kuten *оло* 'kenties, kukaties', *лэся* 'kai, kaiketi, luultavasti' ja *дыр* 'varmaan(kin), arvattavasti' sekä modaaliset ja tahtoa ilmaisevat partikkelit, kuten *вай* ja *мед*, jotka ovat itse asiassa kehottavia verbejä. (Alatyrev 1983, 588.)

Molempien mallien ongelma on se, että runsaan ja sekavankin järjestelmän lisäksi ne nojaavat hyvin vahvasti venäjän malliin. *Грамматика современного удмуртского языка* (1962, 338–353) esittämä jako on vastaavan venäjän kielen kieliopin *Грамматика современного русского языка* (1960, 638–649) jaon kanssa neljän pääluokan osalta lähes identtinen. Ensimmäistä neljästä pääluokasta kutsutaan venäjän

partikkelijaossa erilaisia merkitysvivahteita sanoille ja puheelle antaviksi partikkeleiksi, muutoin luokat ovat identtisiä. Myös alaluokat eroavat toisistaan ainoastaan parin yksittäisen luokan osalta. Tämä venäjän mallin uskollinen noudattaminen selittää toki sen, miksi udmurtin vastaavaan jakoon on sijoitettu hyvin keinotekoiset ja kehnosti udmurttiin sopivat ekspressiivis-emotionaalisten ja sananmuodostuksellisten partikkelien luokat, ja miksi jako on muutenkin raskas ja udmurtin kannalta epäkäytännöllinen.

Alatyrev (1983, 588) on uudistanut mallia hiukan poistamalla alaluokat, mutta edelleenkin venäjän malli näkyy luokittelussa vahvasti. Esimerkiksi udmurtille tarpeeton kieltopartikkelien luokka on rakennettu venäjän kieltopartikkelista ja udmurtin kieltoverbistä. Samankaltaisia ratkaisuja on useassa muussakin luokassa. *Кадь*-partikkelin luokitteluun Alatyrev ei ota kantaa vaan ohittaa sen täysin. Kumpikaan näistä edellä esitetyistä jaoista ei sellaisenaan sovi udmurtin partikkelien kuvaamiseen, sillä vaikka udmurtissa käytetäänkin joitakin venäjästä lainattuja partikkeleita ja vaikka joidenkin partikkelien käyttötapa on samantyyppinen, eivät systeemit kuitenkaan ole samanlaiset. Jo kielten erilainen rakenne tekee identtisen partikkelisysteemin mahdottomaksi.

4.2. Enkliittisyyteen perustuva jaottelu

Raija Bartens (2000, 321–323, 247–347) käsittelee partikkeleita kahtena ryhmänä sen mukaan, ovatko ne itsenäisiä, painollisia partikkeleita vai esiintyvätkö ne ainoastaan enkliittisinä. Enkliittisillä tarkoitetaan tässä yhteydessä kaikkia sellaisia partikkeleita, jotka eivät voi esiintyä yksinään, vaan tarvitsevat toisen sanan yhteyteensä. Tällaisia partikkeleita ovat esimerkiksi interrogatiiviset *=a* (1) ja *=o*, joilla kohdistetaan kysymys siihen sanaan, johon ne liittyvät.

(1a) Тйляд-а группаеныды Толя кивалтэ? 'Teidän**kö** ryhmäänne Tolja johtaa?'

(1b) Тйляд группаеныды-а Толя кивалтэ? 'Teidän ryhmäänne**kö** Tolja johtaa?'

(1c) Тйляд группаеныды Толя-а кивалтэ? 'Tolj**ako** johtaa teidän ryhmäänne?'

(1d) Тйляд группаеныды Толя кивалтэ-а? 'Johta**ako** Tolja teidän ryhmäänne?'

(Danilov 2005.)

Myös *Грамматика современного удмуртского языка* sananmuodostuksellisten partikkeleiden ryhmä koostuu enkliittisistä partikkeleista, sillä indefiniittisyyttä ilmaistessaan sanat *ке* 'edes, vaikkapa', *но* '=kin, =kAAн', *оло* 'kenties, kukaties, ehkä, voi olla' ja *коть* 'vaikkapa, edes' esiintyvät aina pääsanaansa liittyneinä: *маке* 'jokin, jotakin', *олокин* 'ties kuka'. (GSUJa 1962, 351–353.) Enkliittisyys ei kuitenkaan edellytä sanojen yhteen kirjoittamista, vaan merkityksen yhteys riittää, kuten esim. pääsanastaan erilleen kirjoitettava *ик* osoittaa: *соку ик* 'juuri silloin', *отын ик* 'juuri siellä' (Bartens 2000, 321, 322). Tähdentävässä ja rajaavassa merkityksessä se ei voi esiintyä yksinään ja se myös tavallisimmin käännetään yhdessä pääsanansa kanssa.

Itsenäiset, tavallisesti lauseen tai lausekkeen alussa esiintyvät partikkelit taas ovat painollisia, ja ne voivat muodostaa lauseen yksinäänkin. Tällaisia ovat esimerkiksi demonstratiiviset partikkelit *вом* 'kas (niin), =рА, juuri', *манн* 'kas näin! tässä näin!' ja *миинн* 'kas tuolla! tuolla noin!'. Bartens kutsuu näitä partikkeleita deiktisiksi, mikä tarkoittaa sitä, että niiden tehtävänä on sitoa ilmaus kontekstiinsa. Myös myöntöpartikkelit, kuten *о-о*, *бен* tai venäjältä lainattu *да*, joiden kaikkien merkitys on 'kyllä', voivat toimia painollisina ja itsenäisinä partikkeleina. Samoin olemassaolon tai omistuksen kieltävä, negatiivinen eksistentiaali-possessiivi *өвөл* 'ei ole' voi muodostaa vastauksen yksinäänkin ja siten toimia painollisessa asemassa. (Bartens 2000, 321–323, 247–347.)

Partikkelien jako enkliittisiin ja itsenäisiin havainnollistaa kyllä partikkelien morfologista rakennetta, mutta luokittelumalliksi se ei yksinään riitä. Sen, kuten morfologisen jaon yleensäkin, heikkous on se, että se aiheuttaa kaksi laajaa ja hyvin epäyhtenäistä kategoriaa. Sen sijaan jako enkliittisiin ja itsenäisiin partikkeleihin on varsin hyödyllinen silloin, kun halutaan tutkia laajemmin partikkelien käyttäytymistä osana lausetta.

4.3. Sijainnin mukainen jaottelu

Udmurtin kielessä määrite sijaitsee tavallisesti pääsanansa edessä. Tämä ei kuitenkaan ole ehdotonta, sillä koska sanajärjestyksellä ei ole kielio pillista funktiota, se voi vaihdella melko vapaasti samalla tapaa kuin suomenkin sanajärjestys. Partikkelit voi siis

sijoittaa sanan eteen, sen jälkeen tai vapaasti näitä kahta sijaintia vaihdellen. (Bartens 2000, 342; Danilov 2005; Suihkonen 1991, 221–224.)

Partikkelit on mahdollista luokitella sen mukaan, mikä on niiden paikka lauseessa. Tätä jakoa on käyttänyt mm. udmurtin jatko-opiskelija, opettaja ja tutkija Vadim Danilov. Hänen mukaansa partikkelit voidaan jakaa sijaintinsa mukaan kolmeen ryhmään: ennen pääsanansa sijaitseviin, pääsanansa jälkeen sijaitseviin sekä paikkansa valitseviin partikkeleihin. Kehottavat partikkelit kuten *вай* tai *давай* 'ruvetaan(pas)', imperatiivin ja optatiivin muodostavat *мед* sekä *медаз*, *ну* 'no(h)', *я* 'kyllä; no(h); voi olla, kenties, kukaties, ehkä' sekä *неужто* 'ihanko, aivanko, oikeinko, todellako' esiintyvät aina pääsanansa edessä.

(2) Вай, мон верало. 'Anna minä sanon.' (Danilov 2005.)

(3) Сюресты мед удалтоз! 'Onnea matkaan, onnistukoon matkasi!' (Danilov 2005.)

Kysyvät partikkelit $=a$ ja $=o$, kehottava *вал*, *гине* 'vain, ainoastaan, yksistään', *ук* 'sama; vielä; itse', *на* 'vielä', *ни* 'jo', *не* 'kuulemma, muka(mas)' ja *ук* 'toki, =hAn' taas sijaitsevat pääsanansa jäljessä.

(4) Тон пуксы вал жок сьоры! 'Istuisit pöydän ääreen!' (Danilov 2005.)

(5) Мон сое тодйсько ук. 'Minähän tunnen hänet.' (Danilov 2005.)

Paikkansa valitsevat partikkelit *ай* '=hAn, =pA(s)', *ведь* '=hAn', *бен* '=hAn, =pA, toki', *нош* 'entä, =pA' ja *оло* 'kenties, kukaties, ehkä, voi olla' taas voivat esiintyä vapaasti joko pääsanansa edessä tai sen jäljessä. (Danilov 2005; GSUJa 1962, 337.)

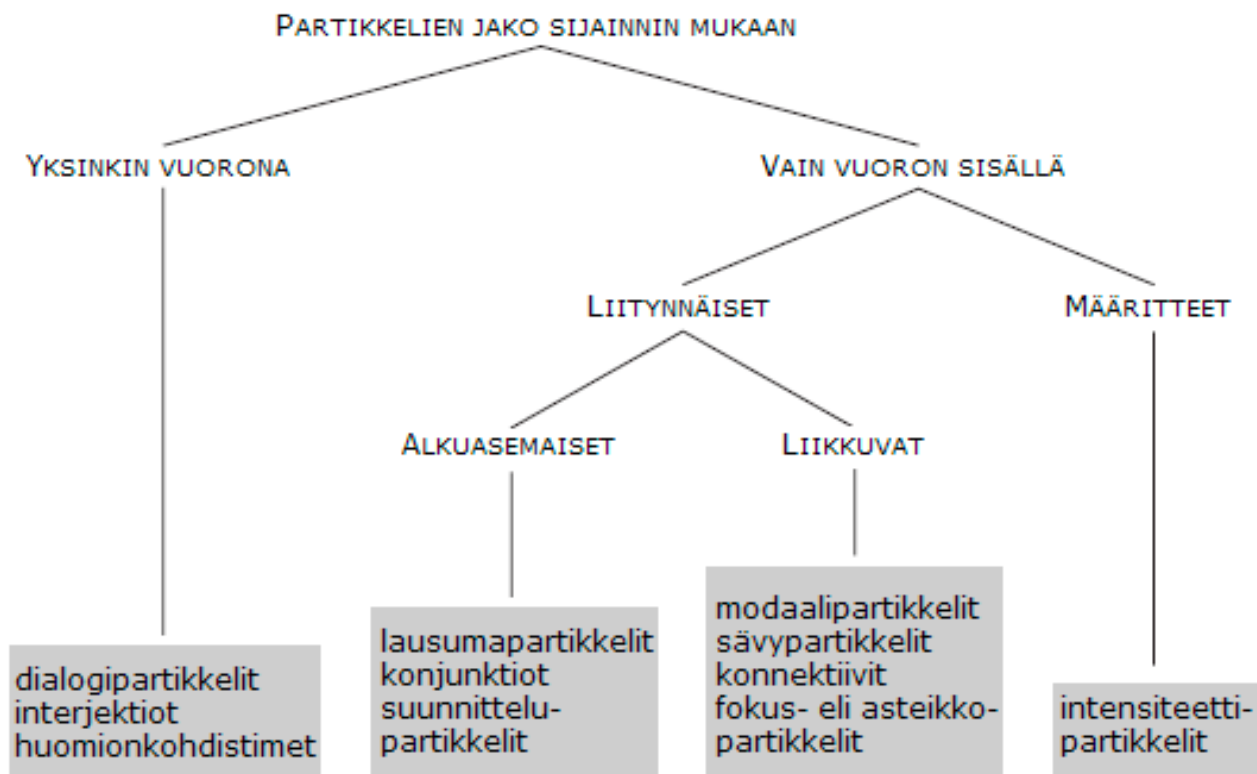
(6) Ай, базаре мынйсько / Базаре мынйсько ай. 'Kas, torille menen.' (Danilov 2005.)

(7) Со оло уз лыкты. 'Hän ei **kai** tule.' (Danilov 2005.)

Jaon heikkoutena on se, että ryhmät ovat niin heterogeeniset, että niiden yläkäsitetä ei voida pitää syntaktisena ryhmänä. Se, esiintyykö sana pääsanansa edessä vai jäljessä, ei yksinkertaisesti ole yksistään riittävä määritelmä, jotta se oikeuttaisi puhtaasti sijaintiin perustuvan kategorian. Kielenopetukseen, jossa tavoitteena on oppia käyttämään ja tuottamaan kieltä, se kuitenkin soveltuu muiden luokittelujärjestelmien ohella hyvin.

Deskriptiivinen kielioppi mahdollistaa sijainnin mukaisen jaon tarkentamisen, kuten *Iso suomen kielioppi* (2005) esittää kuviossaan. Tällöin on huomioitu partikkelien toimiminen vuorona eli keskustelun yhden puhujan suorittamana yksikkönä. Vuorot

erotetaan toisistaan puhujanvaihdoksella ja ne voivat koostua vain yhdestä partikkelista tai useista lauseista. (ISK 2005, § 1004.)

KUVIO 1. Partikkelien jako sijainnin mukaan (ISK 2005, 772).

Sijainnin mukaan tehtävässä jaottelussa huomioidaan vuoron lisäksi se, ovatko partikkelit liitynnäisiä eli liittyvätkö ne aina kiinteästi toiseen sanaan tai lauseeseen vai ovatko ne määritteitä, sekä niiden sijainnin kiinteys, eli ovatko ne liikkuvia vai kiinteästi paikallaan. Udmurtin partikkeleiden sijaintiin perustuvissa jaoissa on huomioitu se, voivatko partikkelit toimia yksin vuorona (esim. Bartens 2000) vai ainoastaan muiden sanojen yhteydessä eli tämän kaavion termein ainoastaan vuoron sisäisinä. Sen lisäksi on määritelty se, ovatko partikkelit kiinteästi paikallaan vai ovatko ne liikkuvia tai paikkansa valitsevia. Sijainnin osalta udmurttia käsittelevissä teoksissa on kuitenkin huomioitu tavallisesti ainoastaan partikkelin sijainti suhteessa pääsanaansa, ei suhteessa lauseeseen tai lausumaan. Kielioppien normatiivisen luonteen vuoksi partikkelien roolia osana vuoroa ei ole pohdittu.

Sijaintia tarkasteltaessa on huomioitava myös se, että useat partikkelit ovat lauseessa tai virkkeessä parenteettisessa asemassa. Parenteesilla tarkoitetaan huomiota, joka on

irrationaalinen muusta lausumasta ja voi siten esiintyä jopa keskellä meneillään olevaa puhujan omaa lausumaa. Puhuja saattaa parenteesien avulla kommentoida tai täydentää omaa puhettaan ja lisätä siihen erilaisia välihuomautuksia, jotka voivat olla hyvinkin irrallisia muusta lauserakenteesta. Parenteettinen huomautus voi koostua yhdestä tai useammasta sanasta tai pitemmästä jaksosta, jopa kokonaisista virkkeistä. (Hakulinen – Saari 1995, 491.) Parenteettisessa asemassa olevat partikkelit, samoin kuin muutkin partikkelit, voivat esiintyä niin lauseen alussa, keskellä lausetta kuin lauseen lopussakin (Penttilä 1963, 547).

4.4. Winklerin jaottelu

Eberhard Winkler lähestyy partikkelien jaottelua teoksessaan *Udmurtische Grammatik* (2011) selvästi aikaisemmista udmurtin kielioppia kuvaavista teoksista poikkeavasta näkökulmasta. Winklerin tuore lähestymistapa sekoittaa osin perinteiset jaottelut ja sijoittelee partikkelit uudelleen käyttäen niin semanttisia kuin morfosyntaktisiakin perusteita. Tämä laajempi lähestymistapa mahdollistaa tarkemman ja osuvamman luokittelun.

Ensimmäistä partikkelien luokkaa Winkler kutsuu astepartikkeleiksi. Näiden astepartikkelien ryhmä koostuu oikeastaan kahdesta ryhmästä. Ensinnäkin niitä käytetään nostamaan jokin ilmaus lauseen keskiöön eli fokukseen, minkä vuoksi ryhmää voidaan kutsua myös fokuspartikkeleiksi. Sen lisäksi ne toimivat arvottavassa funktiossa: niiden semanttinen merkitys on ilmaista sanan sijoittumista jollekin asteikolle ja ilmaista määrää. Tätä ryhmää kuvaa taas hyvin termi astepartikkeli. Tähän ryhmään kuuluvista partikkeleista *үанак* 'juuri, parahiksi; tarkalleen, täsmälleen' ja superlatiivin muodostuksessa käytettävä partikkeli *самой* on aikaisemmin määritelty määrittäviksi ja täsmentäviksi partikkeleiksi, *зинэ* 'vain, ainoastaan' ja *ке но* 'vaikka, joskin' taas erottaviksi tai rajaaviksi partikkeleiksi. Partikkelit *но* '=kin, =kAAn', *ик* 'sama; yhä; vielä', *(и)ни* 'jo', *на* 'vielä' ovat luonteeltaan vahvistavia. Lisäksi Winkler katsoo tähän ryhmään kuuluviksi intensiteettiadverbin *туж* 'kovin, oikein, sangen' sekä adjektiivien ja adverbien komparatiivin muodostavan suffiksin =*зес*. Käytännössä siis Winklerin astepartikkeleiden ryhmä kattaa *Грамматика современного удмуртского языка* (1962) sanoja ja lauseita täydentävien partikkeleiden luokan demonstratiivisia partikkeleita lukuun ottamatta. Astepartikkeli terminä kuvaakin

näiden partikkelien ryhmää tarkemmin kuin aiemmat määritelmät ja antaa samalla paremman kuvan siitä, miten tähän ryhmään kuuluvat sanat vaikuttavat lauseen merkitykseen. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

Winklerin toinen partikkelien alaluokka on nimetty modaalisiksi partikkeleiksi. Modaalisiksi partikkeleiksi Winkler laskee sanat, jotka vaikuttavat lauseen illokutiiviseen sävyyn. Illokutiivisella sävyllä tarkoitetaan puhujan tarkoitusta lausumaa tuottaessaan, eli ne voivat ilmaista esimerkiksi käskyä, kehotusta, lupausta tai vaikkapa uhkausta (Hakulinen – Karlsson 1979, 55, 260). Näiden modaalisten partikkeleiden käyttö ja merkitys on sidoksissa lausetyyppiin.

Winkler laskee modaalisiin partikkeleihin kuuluviksi esimerkiksi sanat *uam* '=kOhAn, entä; voi olla, kenties, kukaties, ehkä' ja *meda* '=hAn, =kOhAn', joita käytetään vahvistamaan lauseen kysyvää luonnetta. Käskylauseissa käytetyt *yza*, *yzo* ja *yzocb* '=hAn' sekä *oüdo* 'no, =pAs, =hAn' taas vahvistavat käskylauseen illokutiivista sävyä. Näistä modaalisista partikkeleista lähes kaikki on aikaisemmissakin esityksissä katsottu luonteeltaan modaalisiksi, mutta ne on sijoitettu hajalleen modaalisten ja tahtoa ilmaisevien partikkelien sekä kysymyspartikkelien joukkoon. Osa, kuten *yza*, *yzo* ja *yzocb*, on katsottu vahvistaviksi partikkeleiksi. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

Lauseadverbiaaleiksi kutsumaansa luokkaan Winkler on sijoittanut episteemiset partikkelit, joita käytetään ilmaisemaan puhujan suhtautumista tai asennetta lauseen sisältöön ja sen todennäköisyyteen tai varmuuteen. Näistä *olo* 'kenties, ehkä, voi olla', *лэся* 'kai, kaiketi, luultavasti, nähtävästi' ja *дыр* 'varmaan(kin), arvattavasti' on tavallisesti luokiteltu ehdottaviksi tai todennäköisyyttä kuvaaviksi partikkeleiksi. Partikkeli *ne* 'kuulemma, muka(mas)' ilmaisee vieraan puheen subjektiivista välittämistä. *Грамматика современного удмуртского языка* omaksi alaluokakseen katsottu *кадь* 'taitaa, kai' taas ilmaisee olettamusta tai epävarmuutta. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

Winklerin neljäs partikkeliryhmä koostuu lausetyypin eli syntaktisen moduksen indikaattoreista. Tähän ryhmään kuuluvat enklittiset kysymyspartikkelit *=a* '=kO, vai' sekä samanmerkityksinen *=mэ*, joiden funktiona on ilmaista, että lause, jonka osia ne ovat, on kysymyslause. Winklerin lähtökohta on siis ennen kaikkea syntaktinen: siinä

missä aikaisemmissa esityksissä huomio on kiinnittynyt siihen, että nämä kysymyspartikkelit kohdistavat kysymyksen siihen sanaan, johon ne liittyvät, Winkler käsittelee niitä siitä lähtökohdasta, että ne ilmaisevat, mistä lausetyypistä on kyse. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

Myös Winkler joutuu turvautumaan lopuksi jämäluokkaan, jonne sijoitetaan muihin luokkiin soveltumattomat partikkelit. Vaikuttaa siltä, että jämäluokan käyttö on partikkeleiden luokittelussa lähes väistämätöntä, sillä koska kyseessä on hyvin heterogeeninen luokka, on kaikille partikkeleille soveltuva selkeä luokittelu erittäin haastava muodostaa. Winklerin viimeiseen luokkaan jäävät myöntöpartikkelit *бен* ja *о-о* 'kyllä', kieltosana *өвөл* 'ei ole (olemassa)', demonstratiivipartikkelit, joista esimerkkinä on *тани* 'kas näin!, tässä näin!', imperatiivinen *ымь* 'katso(kin), varo(kaa)' sekä parenteettinen *иське* 'siis, näin ollen, niin muodoin'. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

Erona aikaisempiin luokittelutapoihin Winkler siis yhdistää erilaiset aste- ja fokuspartikkeleiden ryhmät yhdeksi astepartikkelien luokaksi, joka kattaa kaikki luonteeltaan vahvistavat, vertaavat, määrittävät, erottavat, rajaavat ja täsmentävät partikkelit. Aiemmin modaaliseksi partikkeleiksi luokitellun ryhmän hän sen sijaan jakaa modaalisiin partikkeleihin, lauseadverbiaaleihin sekä lausetyypin indikaattoreihin. Viimeiseen luokkaan sijoittuvat yli jääneet demonstratiiviset, myöntävät ja kieltävät partikkelit sekä muutama muihin luokkiin sopimaton partikkeli. *Грамматика современного удмуртского языка*n luokittelusta Winkler jättää partikkeliluokkiensa ulkopuolelle sananmuodostukselliset partikkelit, jotka käytännössä ovatkin indefiniittiprefiksejä, sekä emotionaalis-ekspressiiviset partikkelit, jotka huudahduksina voidaan katsoa pikemminkin interjektioiksi kuin partikkeleiksi.

5. LAUSEADVERBIAALIT

Lauseadverbiaalit ovat syntaksiin kuuluva ryhmä, johon viitataan monilla eri termeillä. Karlsson (1998, 161) puhuu irtonaisista adverbiaaleista, Ikola (2001, 167) selvittelylisäkkeistä, Vilkuna (2000, 174) lauseadverbiaaleista, Leino (1996, 138, 139) sekä Penttilä (1963, § 379) lauseenmääritteistä ja *Iso suomen kielioppi* (2004, § 963) irrallisista adverbiaaleista. Kaikilla termeillä tarkoitetaan kuitenkin samaa: sellaisia sanoja, jotka määrittävät yksittäisen sanan tai sanaliiton sijaan koko lausetta. Sen vuoksi niillä ei ole mitään erityistä, selkeää pääsanaa, toisin kuin määritteillä ja adverbiaaleilla yleensä. Ne ovat yleensä painottomia ilmaisuja, jotka ovat joko lauseen varsinaisen rakenteen ulkopuolella tai hyvin löyhässä suhteessa siihen. (Ikola 2001, 167; Leino 1996, 138, 139; Penttilä 1963, § 379.) Tässä työssä näistä sanoista käytetään termiä lauseadverbiaali, joka on Winklerin (2001, 62, 63; 2011, 136, 137) englannin- ja saksankielisiin teoksiin valittujen termien *sentence adverbial* sekä *Satzadverbiale* suora käänös.

Lauseadverbiaaleilla on eräitä muitakin tuntomerkkejä, mutta ne eivät ole ehdottomia, vaan poikkeuksia esiintyy. Niitä ei esimerkiksi tavallisesti voi kieltää. Ne voivat jäädä lauseessa kokonaan kiellon ulkopuolelle tai ainakin niiden kieltäminen on poikkeuksellista (Vilkuna 2000, 174). Lauseadverbiaalit eivät tavallisesti voi saada myöskään määritteitä. Lauseadverbiaalit voidaan usein korvata kokonaisella lauseella, mutta näin toimittaessa ne kadottavat osan merkityksestään. Lauseadverbiaaleja käytettäessä merkitykseen liittyy usein sivuseikkamainen vivahde: asia tulee esille ikään kuin ohimennen lausuttuna. Mikäli ne korvataan kokonaisella lauseella, nousee asia korostetummin esille. (Penttilä 1963, § 379.)

Lauseadverbiaalit voidaan jakaa alaluokkiin sen mukaan, mikä niiden käyttötarkoitus on. Maria Vilkuna (2000, 174) jakaa ne kahteen pääluokkaan, konnektiiveihin ja kommentteihin. Kommentit Vilkuna jakaa edelleen kolmeen alaluokkaan: modaalisiin kommentteihin, asennetta ilmaiseviin kommentteihin sekä metakielellisiin kommenttiadverbiaaleihin.

Konnektiiveilla tarkoitetaan sellaisia lauseadverbiaaleja, joiden tehtävä on ennen kaikkea metatekstuaalinen, eli ne viittaavat tekstiin tai itseensä. Niiden tarkoitus on kytkeä lauseen sisältö toiseen lauseeseen tai sitoa se johonkin laajempaan

ajatuskokonaisuuteen (ISK 2004, § 963; Karlsson 1998, 161; Penttilä 1963, § 379, § 380). Niitä voidaan käyttää myös ilmaisemaan tekstin osien keskinäistä järjestystä tai muuta niiden välistä suhdetta (Ikola 2001, 167; ISK 2004, § 999). Konnektiivi ei useinkaan voi esiintyä lauseessa ensimmäisenä, mikä erottaa sen samantapaisesti toimivista konjunktioista (Vilkuna 2000, 73). Konnektiiveiksi voidaan tulkita esim. udmurtin partikkeli *иське* 'siis, näin (t. niin) ollen, niin muodoin' (USS 2008, 169) tai postpositio *сяна*, jonka merkitys on 'paitsi, lukuun ottamatta' (USS 2008, 475).

(8) Тынад ке та яблокед, иське, люком.

'Jos tämä omena on sinun, siinä tapauksessa jaetaan se.' (USS 2008, 169.)

(9) Удмуртын сяна, урмурт школаос вань Татарстанын, Башкортостанын, Марий Элын но Пермь областын гинэ (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 56).

'Udmurtian lisäksi udmurtinkielisiä kouluja on ainoastaan Tatarstanissa, Baškortostanissa, Marin tasavallassa ja Permin alueella.'

Kommenttien tarkoitus taas on ilmaista kertojan suhtautumista tai asennoitumista sanottuun ja esittää arvioita tilanteen tai kerrotun todenperäisyydestä tai alkuperästä (Ikola 2001, 167; ISK 2004, § 999; Vilkuna 2000, 174). Näistä modaaliset kommentit ilmaisevat sitä, miten puhuja tai kirjoittaja näkee sanotun varmuusasteen, todennäköisyyden tai todenperäisyyden (Penttilä 1963, § 379; Vilkuna 2000, 174). Tällaisia ovat esimerkiksi sanat *дыр* ja *оло*, joilla molemmilla ilmaistaan mahdollisuutta tai sitä, että jokin saattaa olla tai on luultavasti totta.

(10) **Оло**, мон янгыш(асько).

(11) Мон янгыш(асько), **дыр**.

'**Mahdollisesti** olen väärässä.' (SUS 2013, 399.)

Asennetta ilmaisevat kommentit kertovat, miten kertoja itse suhtautuu sanottuun (Leino 1996, 138, 139; Penttilä 1963, § 379; Vilkuna 2000, 174). Tällainen on esimerkiksi parenteesi *жаляса верано* 'valitettavasti, ikävä kyllä' (USS 2008, 130), joka ilmaisee puhujan omaa pahoittelevaa asennetta puheena olevaa asiaa kohtaan.

(12) Жаляса верано, мон лыктыны уг ваньмы.

'Valitettavasti en ehdi tulla.' (SUS 2013, 728.)

Metakielellisten kommenttiadverbiaalien avulla kertoja kommentoi omaa sanomaansa. Kertoja voi tällöin kommentoida yhtä lailla sanotun kielellistä muotoa tai sanavalintaa.

(Vilkuna 2000, 176.) Metakielellinen kommenttiadverbiaali on esimerkiksi udmurtin *nöü*, jota käytetään viittaamaan puhujan tai kertojan omiin, aikaisemmin ilmaisemiin sanoihin tai ajatuksiin.

(13) Собре шуисько солы, мон, пöй, жади чи, уг чи ужа.

'Sitten minä sanoin hänelle, minä olen väsynyt, en tee enää töitä.' (USS 2008, 389.)

Lauseadverbiaaleilla voidaan siis ilmaista, kuinka varmana tai todenperäisenä lausetta pidetään tai kuinka yleisenä se nähdään. Puhuja tai kirjoittaja voi myös ilmaista niiden avulla, että lause on toisen käden tietoa, muualta kuultua. Tällöin on kyse vieraan puheen subjektiivisesta välittämisestä, sillä sen lisäksi, että kertoja ilmaisee välittävänsä toisen puhetta, hän voi myös ilmaista oman suhtautumisensa tähän välitettyyn tietoon ja tuo siten subjektiivisen näkemyksen siihen mukaan. Lauseadverbiaaleilla voidaan ihmetellä, hyväksyä tai paheksua lauseen sisältöä tai valittaa siitä tai muuten kommentoida kerrottua. Niiden avulla voidaan myös sitoa lauseen sisältö johonkin laajempaan ajatuskokonaisuuteen tai kytkeä tekstin osia toisiinsa. (Ikola 2001, 167; Karlsson 1998, 161; Leino 1996, 138, 139; Penttilä 1963, § 379.)

Winklerin lauseadverbiaaleiksi katsomat sanat kuuluvat kaikki Vilkunan (2000, 174) jaon mukaan kommentteihin. Sanoilla *оло* 'kenties, ehkä, voi olla', *лэся* 'kai, kaiketi, luultavasti, nähtävästi', *дыр* 'varmaan(kin), arvattavasti' sekä *кадь* 'taitaa, kai' ilmaistaan kaikilla epävarmuutta, olettamusta, todennäköisyyttä tai kertojan omaa asennoitumista ilmaisua kohtaan. *Пе* 'kuulemma, muka(mas)' taas on varsin selkeä vieraan puheen subjektiivista välittämistä ilmaiseva sana. (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137.)

(14) Мар-о кариськод школаын? Отын уд ужаськы **кадь**, нылпиосыд но отын уг дышетско, **лэся** (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 99).

'Mitä teet koulussa? Et **taida** työskennellä siellä, eivätkä lapsesikaan **kaiketi** opiskele siellä.'

Perinteisesti lauseenmääritteet on käsitelty puhtaasti syntaktisena kategoriana. (Esim. Ikola 2001, 167; Leino 1996, 138, 139; Penttilä 1963, § 379.) Winkler (2001, 2011) käsittelee kuitenkin lauseenmääritteet kieliopillisena luokkana osana morfosyntaksia, mikä onkin järkevää, sillä kuten aiemmin totesin, partikkelien luokittelu yksin morfologian tai syntaksin kautta on vähintäänkin haastavaa. Morfosyntaksissa voidaan

kuvata sanaluokan käyttöä osana lauserakennetta, mikä lauseenmääritteiden kannalta on välttämätöntä. Sillä vaikka lauseadverbiaalit perinteisesti kuuluvat syntaksin alle, on niiden käsittelyssä samoja haasteita kuin morfologian puolella partikkelien käsittelyssäkin. Adverbiaalit kantavat samaa roskakorin leimaa (Vilkuna 2000, 166) syntaksin puolella kuin partikkelit morfologian puolella, ja adverbiaalien luokkaan sysätään sanat, jotka eivät sovi muihin luokkiin. Koska lauseadverbiaalit määrittävät koko lausetta, ne ovat lauserakenteen kannalta irrallisia ja siten puhtaasti syntaktisesti tarkasteltuna ongelmallinen luokka: ryhmä sanoja, joita määrittää se, että ne eivät ole osa lausetta. Jos taas tarkastellaan niitä pelkästään semanttisesti, on etenkin Winklerin rajaamien sanojen merkitys vahvasti modaalinen. Se on taas niin laaja käsite, ettei sitä voi yksinään käyttää määritelmänä.

6. MODAALISUUS

Kun arvoidaan sitä, kuinka todenmukainen asiointi on ja mitkä ovat sen toteutumismahdollisuudet, liikutaan semanttisella alueella, jota kutsutaan modaalisuudeksi. Erilaisten modaalisten ainesten avulla ilmaistaan, kuinka varmaksi kertoja asiointilan näkee: se voi olla joko kertojan itsensä mielestä tai yleisesti ottaen täysin varma tai epävarma, mahdollinen tai mahdoton, toivottava tai ei-toivottava. Myös pakollisuutta, välttämättömyyttä, todennäköisyyttä, luvallisuutta tai joistakin joko sisäisistä tai ulkoisista tekijöistä riippuvaisuutta ilmaistaan modaalisin keinoin. (ISK 2005, § 1551.)

Modaalisuuden lajit voidaan jakaa kolmeen pääryhmään: dynaamiseen, deonttiseen ja episteemiseen modaalisuuteen (Kangasniemi 1992, 2). *Iso suomen kielioppi* nostaa näiden rinnalle vielä neljänneksi ryhmäksi praktisen välttämättömyyden (ISK 2005, § 1552).

Dynaamisella modaalisuudella tarkoitetaan toimijan mahdollisuutta, kykyä, välttämättömyyttä, tarvetta tai pakkoa toimia. Se voi aiheutua joko sisäisistä tai ulkoisista olosuhteista, mutta jokin toiminnan mahdollistava olosuhde on kuitenkin olemassa. Kyse voi olla esimerkiksi fyysisistä tai henkisistä rajoituksista, pakotteista, ympäristön asettamista edellytyksistä tai mahdollisuuksista. Esimerkiksi verbit *jaksaa* ja *pystyä* ovat luonteeltaan dynaamisia. (ISK 2005, § 1554; Kangasniemi 1992, 2.) Tällaista nesessiivistä modaalisuutta voidaan udmurtissa ilmaista esimerkiksi *(o)no-partisiipilla* (Bartens 2000, 243) tai infinitiivimuotoisen verbin ja *луыны*-verbin yhdistelmällä (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 100).

(15) Мыным атаелы юртоно (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 42).

'Minun on autettava isää.'

(16) Пунням өсэз усьтонтэк усьтыны уг луы.

'Lukittua ovea ei voi avata ilman avainta.' (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 100.)

Deonttinen modaalisuus ilmaisee normatiivisuutta ja siten ohjaa toimintaa. Deonttisten ilmaisujen avulla voidaan ilmaista, että jokin toiminta on luvallista tai pakollista, mahdollista tai tarpeellista. Myös kertojan oma tahto tai erilaiset moraaliset velvoitteet voivat olla deonttisesti ohjaavia tekijöitä. Yhteisön säännöt ja kiellot, velvoitteet ja

luvallinen toiminta ilmaistaan deonttisoin keinoin. (ISK 2005, § 1554; Kangasniemi 1992, 2, 3.) Esimerkiksi lupaa ilmaiseva modaalirakenne, kuten datiiivista, infinitiivistä sekä verbistä *яраны* 'sopia, olla sopiva, kelvata' muodostuva permissiivinen ilmaus, jonka merkitys on saada, voida, olla lupa tehdä jotakin', on luonteeltaan deonttinen. (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 99.)

(17) Соослы пырыны уг яра.

'He eivät saa tulla sisään.' (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 99, 100.)

(18) Мылемлы мыныны яралоз-а?

'Saammeko t. voimmeko mennä?' (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 99, 100.)

Praktinen välttämättömyys on lähellä dynaamista modalisuutta. Sen tarkoitus on ilmaista välttämättömyyttä, joka perustuu puhujan tai kirjoittajan itse tekemään johtopäätökseen. Kyse on puhujan itsensä esittämästä arviosta, jonka mukaan tietynlainen toiminta johtaa haluttuun lopputulokseen. Puhuja ei siis ajaudu toimintaan, vaan toiminta on suunnitelmallista ja tavoitehakuista, ja sillä tavoitellaan tiettyä lopputulosta. *Kannattaa*-verbi voidaan tulkita praktista välttämättömyyttä ilmaisevaksi, samoin vaikkapa adjektiivipredikaatti *on viisasta*. (ISK 2005, § 1555.)

(19) Тйледлы экзаменлы дасясжкыны кулэ (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 40).

'Teidän kannattaa valmistautua kokeeseen.'

Episteemisen modalisuuden keinoin ilmaistaan asenteita ja mahdollisuutta, varmuutta tai todennäköisyyttä. Kaikki tulevaa aikaa kuvaavat ilmaukset ovat luonteeltaan episteemisiä, sillä niiden toteutumisesta ei voi olla aivan täyttä varmuutta ennen kun ne tapahtuvat, ja silloinkin ne voivat olla vain osittain tosia. Myös kysymykset ovat usein asettelultaan episteemisiä, sillä ne saattavat ilmaista jo alun perinkin epäilystä tai epäuskoa. Episteemiseen modalisuuteen kuuluvat myös toiveiden ja halujen ilmaiseminen, eräät moraaliset arviot, tuomiot ja lupaukset sekä monet muut ilmaukset. Episteemisten ilmausten kirjo onkin varsin laaja. (Kangasniemi 1992, 3–6.) Lauseadverbiaalit *дыр* 'varmaan(kin), arvattavasti', *кадь* 'taitaa, kai', *лэся* 'kai, kaiketi, luultavasti, nähtävästi' sekä *оло* 'kenties, ehkä, voi olla' ovat kaikki luonteeltaan episteemisiä (Winkler 2001, 62, 63; Winkler 2011, 136, 137).

(20) Толон кынмай, лэся (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 55).

'**Luultavasti** vilustuin eilen.'

(21) Чўказе ортчоз, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 55).

'Huomenna se on **varmaankin** jo ohi.'

Episteemisyuden alle kuuluu myös tiedon alkuperän osoittaminen. Tällöin puhutaan evidentialisuudesta, jolla osoitetaan, miten tai mistä puhuja tai kirjoittaja on alun perin tietonsa saanut. Kyse voi olla omista havainnoista, päättelystä tai kuulopuheesta. Kuulopuhetta on esimerkiksi vieraan puheen subjektiivinen välittäminen, jota udmurtissa voidaan ilmaista lauseadverbiaalilla *ne*. Silloin puheessa tai kirjoituksessa ilmaistaan, että kertoja ei ole itse kokenut tai todistanut kyseisiä tapahtumia, vaan ne ovat toisen käden tietoa tai puhujan omaa päätelmää. *Ne* käännetään tavallisesti 'kuulemma' tai 'muka(mas)'. (GSUJa 1962, 336; ISK 2005, § 1557.)

(22) Мынын кыче ке грамота сөтозы, умой ужаме понна, **не** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 56).

'Antavat minulle jonkinlaisen kunniakirjan hyvästä työstäni, **kuulemma**.'

Kuten edellä olevasta huomaa, voidaan modaalisuutta ilmaista monin kielellisin keinoin. Verbien moduksista imperatiivi, konditionaali ja potentiaali ovat luonteeltaan modaalisia, ja tämän lisäksi on olemassa runsaslukuinen joukko erilaisia modaaliverbejä. Myös adjektiivit, adverbis ja partikkelit voivat olla modaalisia. (ISK 2005, § 1558.) Koska tämän työn keskiössä ovat lauseadverbiaalit, muita modaalisia keinoja kuin niitä ei tässä työssä tämän laajemmin käsitellä. Sen sijaan tarkasteltavana olevien lauseadverbiaalien modaaliseen luonteeseen perehdytään seuraavissa luvuissa jokaisen adverbiaalin kohdalla erikseen.

7. LAUSEADVERBIAALIEN ANALYYSI

Eberhard Winkler (2001) nimeää lauseadverbiaalien ryhmään kuuluvista sanoista viisi eri partikkelia: *дыр, кадь, лэся, оло* ja *пе*. Tässä luvussa käsitellään näiden sanojen esiintymistä aineistossa, niiden käännösvastineita, funktioita ja käyttökontekstia.

Eri lauseadverbiaalien käyttöfrekvenssi erilaisten tekstien välillä vaihtelee paljon, kuten taulukoista 1 ja 2 käy ilmi. Taulukko 1 esittää käsiteltyjen sanojen kokonaismäärän aineistossa jaoteltuna kunkin lähteen mukaan ennen merkityksen perusteella tehtyä karsintaa. Taulukko 2 esittää karsinnan jälkeen jäljelle jääneet määrät eri teoksissa.

ТАУЛУККО 1. Käsiteltyjen sanojen kokonaismäärä ja jakauma aineistossa.

SANA	PM	SK	MATT.	MARK.	LUUK.	JOH.	YHT.
дыр	7	26	3	10	10	12	68
кадь	39	18	34	13	22	6	132
лэся	3	1	0	0	0	0	4
оло	11	3	3	3	4	10	34
пе	2	0	1	3	3	2	11

ТАУЛУККО 2. Esiintymät, joissa käsitellyt sanat toimivat lauseadverbiaaleina ja niiden jakauma aineistossa.

SANA	PM	SK	MATT.	MARK.	LUUK.	JOH.	YHT.
дыр	7	0	0	1	1	1	10
кадь	4	0	0	0	0	0	4
лэся	3	1	0	0	0	0	4
оло	6	3	1	1	2	9	22
пе	2	0	1	3	3	2	11

Suomi eilen ja tänään -teoksessa käytetään hyvin vähän lauseadverbiaaleja, esiintymiä teoksessa on yhteensä vain neljä kappaletta. Matteuksen evankeliumissa esiintyy vain kaksi tarkastelluista sanoista ja nekin ainoastaan kerran. Markuksen evankeliumissa

esiintymiä on yhteensä viisi ja Luukkaan evankeliumissa seitsemän. Johanneksen evankeliumissa, joka poikkeaa tyyliltään muista evankeliumeista, esiintymiä on yhteensä 12. Selvästi eniten esiintymiä on *Pavlik Morozovissa*, joka 27 esiintymällään edustaa lähes puolta kaikista esiintymistä. *Pavlik Morozov* myös edustaa erilaista tekstityyppiä kuin muut, se sisältää paljon suoria repliikkejä, jotka kuvastavat puhekieltä. Myös Johanneksen evankeliumi, jossa esiintyy aineistosta toiseksi eniten lauseadverbiaaleja, sisältää huomattavan paljon keskusteluita verrattuna muihin evankeliumiteksteihin. *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa keskusteluita tai repliikkejä ei esiinny lainkaan.

Sanan *дыр* esiintymiä on teksteissä huomattava määrä. Eniten esiintymiä on *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa. *Pavlik Morozovissa* sekä evankeliumiteksteistä Markuksen, Luukkaan ja Johanneksen evankeliumissa esiintymätiheys on melko tasainen, Matteuksen evankeliumissa esiintymiä on selkeästi vähemmän. Sanojen merkityksen tarkempi tarkastelu osoittaa, että kokonaisuudesta on kuitenkin vain 15 % lauseadverbiaaleja, muut esiintymät liittyvät enimmäkseen ajanilmaisuihin. Huomattavaa on, että *Pavlik Morozovin* esiintymistä kaikki ovat lauseadverbiaaleja, *Suomi eilen ja tänään* -teoksen ja Matteuksen evankeliumin esiintymistä ei yksikään. Muiden evankeliumitekstien yksittäisten esiintymien lisäksi siis kaikki muut esiintymät ovat peräisin *Pavlik Morozovista*.

Sanalla *кадь* on eniten esiintymiä aineistossa. Se on yleinen erityisesti *Pavlik Morozovissa* ja Matteuksen evankeliumissa, mutta myös Luukkaan ja Markuksen evankeliumeissa sekä *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa on esiintymiä runsaasti. Vähiten esiintymiä on Johanneksen evankeliumissa, joka on muutenkin sisällöltään erityyppinen verrattuna muihin evankeliumiteksteihin. Sanan *кадь* esiintymille on kuitenkin tyypillistä se, että valtaosa esiintymistä kuvaa samankaltaisuutta, joltakin vaikuttamista tai tuntumista tai jonkun muistuttamista. Merkityksen tarkastelun ja ainoastaan lauseadverbiaalien huomioimisen jälkeen esiintymiä jää jäljelle vain noin 3 % alkuperäismäärästä. Huomioitavaa on, että lauseadverbiaalina sanaa *кадь* käytetään laajemmin ainoastaan *Pavlik Morozovissa*, muissa teksteissä lauseadverbiaalista käyttöä ei esiinny lainkaan.

Sanan *лэся* esiintymiä oli teksteissä huomattavan vähän. Sana *лэся* esiintyy ainoastaan *Pavlik Morozovissa* ja *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa, joista jälkimmäisessäkin on

ainoastaan yksi esiintymä. Evankeliumiteksteissä se ei esiinny lainkaan. Kaikki esiintymät ovat lauseadverbiaaleja, sillä *лэсэ*-sanalla ei ole muunlaista käyttömahdollisuutta.

Оло-sanoja esiintyy eniten *Pavlik Morozovissa* sekä Johanneksen evankeliumissa, muissa teksteissä esiintymiä on kolmesta neljään tekstiä kohden. Vaikka osa *оло*-sanoista on lähemmän tarkastelun perusteella konjunktioita, on niistä siltikin 65 % lauseadverbiaaleja. *Suomi eilen ja tänään* -teoksen kaikki esiintymät ovat lauseadverbiaaleja, muiden tekstien kohdalla konjunktioiden määrä kokonaismäärästä on melko tasainen. *Оло* on käsitellyistä lauseadverbiaaleista ainoa, joka esiintyy jokaisessa aineiston tekstissä.

Vieraan puheen subjektiivista välittämistä ilmaiseva *ne* ei esiinny *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa kertaakaan, mitä ei voi pitää tietokirjatekstin kohdalla erityisen yllättävänä tuloksena. Muissa teksteissä esiintymiä on yhdestä kolmeen tekstiä kohden. Kaikki esiintymät ovat lauseadverbiaaleja, sillä sanalla ei ole muita merkityksiä tai synonyymeja.

7.1. *Дыр*

7.1.1. Merkitys ja käyttö

Sanalla *дыр* on kaksi toisistaan selvästi eroavaa käyttötapaa. Ensimmäkin sillä voidaan tarkoittaa substantiivina, jonka merkitys on 'aika'. Se ilmaisee tässä tarkoituksessa yhtäläillä kuluvaan aikaa kuin kieliopillista aikaluokkaa eli tempustakin. (USS 2008, 119.) Aineiston esimerkeistä suuri osa on juuri aikaa kuvaavia sanoja. *Suomi eilen ja tänään* kuvaa kulttuurin ja historian ohella myös kieltä ja käsittelee siinä yhteydessä aikamuotoja:

(23a) Озы ик грамматикаын огкадь луо глаголлэн огшоры дыр формаосыз но кылпумьёсыз, нимьёслэн притяжательной суффиксьёссы, куд-ог падежьёслэн кылпумьёссы.

(23b) 'Единными грамматическими моментами являются, например, признаки простых временных форм глаголов и личные окончания,

притяжательные суффиксы имен, окончания некоторых падежных форм.’
(23c) ’Yhteisiä kieliopillisia aineksia ovat esimerkiksi verbien yksinkertaisten aikamuotojen tunnuksiset ja persoonapäätteet, nominien omistusliitteet, eräiden sijamuotojen päätteet ja eräät kieliopillista lukua ilmaisevat tunnusainekset.’ (SET 231.)

Evankeliumiteksteissä taas on erityisesti kahdenlaisia aikaan liittyviä ilmaisuja. Osa ilmaisee konkreettista aikaa, kuten ilmaisuissa *кема дыр* ’pitkään’ (Joh. 5:6) tai *дыр трос уни* ’on jo myöhä’ (Mark. 6:35). Osa taas kuvaa abstraktimpaa ajanmäärettä ja esiintyy erilaisissa tulevaan aikaan liittyvissä vertauksissa, jotka kuvaavat erityisesti Jeesuksen toiseen tulemistä tai Jumalan valtakunnan lähestymistä:

(24a) Эскериське, сак улэ, вöсьяськелэ, уго уд тодйське, ку со дыр вуоз.

(24b) ’Смотрите, бодрствуйте, молитесь; ибо не знаете, когда наступит это время.’

(24c) ’Pitäkää varanne, olkaa valveilla, sillä te ette tiedä, milloin se aika tulee.’ (Mark. 13:33.)

Toinen sanan *дыр* käyttötapana, joka on tämän työn kannalta olennaisempi, on sen käyttäminen lauseadverbiaalina. Tässä merkityksessä *дыр* pohjautuu tataarilaiseen indefiniittiseen partikkeliin ja ilmaisee tavallisimmin varmuutta (Csúcs 1990, 162). Asiantila on luultavasti totta, tapahtuman toteutuminen todennäköistä ja melko varmaa. Sen toteutumista myös mahdollisesti toivotaan. (GSUJa 1962, 349; Suihkonen 1995, 281; Winkler 2011, 137.)

(25) Чемоданъёсыныды машинае уд тэре, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 75).

’Ette **varmaankaan** mahdu autoon matkalaukkuinenne.’

Tämä varmuus voi kohdistua myös siihen, kuinka luotettava puhuja tai tiedon antaja on tai kuinka varmana puhuja itse pitää puhuttua. (GSUJa 1962, 349; Winkler 2001, 63.)

(26) – Куатьлы вуо, **дыр**, ни, малпасько (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 61).
’– Luulen, että tulen **varmaankin** jo kuudeksi.’

Se voi olla myös ehdottava (Alatyrev 1983, 588):

(27) Ваньзэ-өвөлзэ кык толзэь, **дыр**? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 110).

’Kaiken kaikkiaan kaksi kuukautta, **varmaankin**?’

Дыр voidaan kääntää suomeksi sanoilla 'varmaan(kin), arvattavasti; (ei) varmaan(kaan)'.
(28) Со тыныд кельшоз, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 69).
'Se on **varmaankin** sinulle mieleinen.'

(29) Тынад дырыд вань, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 41).

'Sinulla **arvattavasti (t. arvatenkin)** on aikaa.'

Venäjäksi kieliopit kääntävät sen sanoilla *видимо* 'nähtävästi', *вероятно* 'luultavasti, todennäköisesti' tai *возможно* 'mahdollisesti' (Alatyrev 1983, 588; GSUJa 1962, 349).

Usein käytetty käännösvastine on myös *наверно(е)* 'kyllä kai, varmaankin':

(30) Тй өд адѣе, **дыр**, сое?

'Вы, **наверно**, его не видели?'

'Te ette **varmaankaan** nähneet häntä?'

Дыр on siis merkitykseltään episteeminen: se ilmaisee sekä varmuutta että sitä, miten varmana puhuja tilanteen tai tiedon lähteen näkee (Winkler 2001, 63).

Дыр on lauseessa tavallisesti parenteettisessa asemassa, eli se on virkkeen keskellä tai lopussa irrallisena, pilkuilla erotettuna lisäyksenä. Sijainti vaikuttaa siihen, mihin osaan lausetta sanan *дыр* vaikutus kohdistuu. Keskellä virkettä se sijaitsee tavallisesti kahden keskenään rinnasteisen tai alisteisen lauseen välissä. Tällöin *дыр* vaikuttaa sitä edeltävään osaan virkettä:

(31) Университетэ, **дыр**, яке библиотекае (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 45).

'Yliopistolle, **varmaankin**, tai kirjastoon.'

(32) Со туж ческыт, **дыр**, но мон уг сузиськы (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 69).

'Se on **varmasti** hyvin herkullista, mutta minä en yletä [siihen].'

Virkkeen loppuun sijoitettuna sen vaikutusala ulottuu koko edeltävään lauseeseen tai virkkeeseen:

(33) Кин ке басьтйз, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 50).

'Joku **varmaankin** otti [sen].'

(34) – Билеттэк ветлыны уг яра шуыса тодйськоды, **дыр** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 80).

'– Tiedätte **varmaankin**, että liputta matkustaminen ei ole sallittua.'

Дыр voi esiintyä yhtä hyvin myöntö- (34) kuin kieltolauseissakin (35):

(35) Со кошкыз ни, **дыр**.

'Hän on jo **varmaan(kin)** lähtenyt.' (USS 2008, 119.)

(36) Со өз на, **дыр**, вуы.

'Hän ei **varmaan(kaan)** ole vielä tullut.' (USS 2008, 119.)

7.1.2. *Дыр* aineistossa

Sanan *дыр* esiintymiä on käytetyssä aineistossa melko runsaasti: yhteensä 68 kappaletta. Näistä kuitenkin 58 kappaletta ilmaisee aikaa ja ainoastaan 10 voidaan katsoa käyttönsä puolesta lauseadverbiaaleiksi. *Pavlik Morozovissa* esiintyvät *дыр*-sanat ovat kaikki lauseadverbiaaleja, mikä on melko yllättävää, sillä aikaan liittyvät ilmaukset olisivat kertomukselle hyvinkin mahdollisia. Sen sijaan *Suomi eilen ja tänään* -teoksen kaikki esiintymät ovat aikaa ilmaisevia, mikä taas on melko odotuksenmukaista, sillä faktateksti harvemmin sisältää sen tyyppisiä ilmauksia kuin *varmaankin*. Myös evankeliumitekstien esiintymistä suuri osa on aikaa ilmaisevia. *Tulee aika* -tyyppiset ilmaukset, kuten *уго дыр вуг* (Joh. 5:28), ja erilaiset vertaukset tai kuvaukset, joissa puhutaan joko meneillään olevasta tai tulevasta ajasta, toistuvat kaikissa evankeliumiteksteissä:

(37) Соос отын луон дыръя, Солы нуны вайыны дыр вуэм.

'Heidän siellä ollessaan tuli Marian synnyttämisen aika' (Luuk. 2:6).

Kuitenkin kaikissa muissa evankeliumiteksteissä paitsi Matteuksen evankeliumissa oli myös ilmaus, jossa *дыр*-sanaa oli käytetty lauseadverbiaalin merkityksessä (38, 42, 44).

(38a) Солэсь косонзэ быдэстэм понназ, та ляльчылы со тау кароз-а? Уз,
дыр.

(38b) 'Станет ли он благодарить раба сего за то, что он исполнил приказание? **не думаю**.'

(38c) 'Ei palvelija siitä saa kiitosta, että hän tekee, mitä hänen tulee tehdä.' (Luuk. 17:9.)

Lauseadverbiaalinen *дыр* käännetään aineistossa suomeksi useimmiten 'varmaankin' (39c), mutta myös 'kaiketi' esiintyy käännösvastineena kerran (40c). Venäjänkielisissä käännöksissä tavallinen käänнос on *наверно* tai *наверное* 'kyllä kai, varmaankin' (39b), mahdollinen on myös *небось* 'kai, varmastikin, tietysti' (40b).

(39a) Атаез но со чут адями отын, **дыр**.

(39b) '**Наверно**, отец и хромоу там.'

(39c) 'Varmaankin isä ja rampa ovat siellä.' (PM 736).

(40a) Кулуканов жоген выльёссэ пуктоз, **дыр**.

(40b) 'Небось, Кулуканов новые поставит скоро.'

(40c) 'Kaiketi Kulukanov kohta panee uudet.' (PM 71.)

Harvinaisempia käännösvastineita ovat mahdollisuuden ilmaiseminen partikkelin *бы* ja verbin yhdistelmällä (41b), mikä ei kuitenkaan ole erityisen tavallinen *дыр*-sanana vastine, sekä epäilystä ilmaiseva lause *не думаю* 'tuskinpa' (38b).

(41a) Гуртын со вуэм бере паймоно кадь ужъёс ой ке луысалзы, тодмотэм кураськисьлэн гуртэ вуэмез нокинлэн ик син шораз ой йотысал, **дыр**.

(41b) 'Никто не обратил **бы** внимания на появление в деревне незнакомой нищенки, если **бы** с её приходом не начали твориться очень странные вещи.'

(41c) 'Kukaan ei **olisi** kiinnittänyt huomiota tuntemattoman kerjäläiseuron ilmaantumiseen kylässä, ellei hänen saapumisensa yhteydessä olisi alkanut tapahtua erittäin kummallisia asioita.' (PM 968.)

Toisinaan episteemisyys osoitetaan verbin moduksella, kuten esimerkiksi konditionaalilla (41c) tai muilla modaalisilla sanoilla. Aina käännösvastineena toimivan sanan osoittaminen ei kuitenkaan ole mahdollista (38c).

Дыр liittyy aineistossa aina melko suuren varmuuden ilmaamiseen: siihen, että asia todennäköisemmin on väitetyllä tavalla kuin toisin. Lähes kaikissa esimerkeissä *дыр* ilmaisee varmuuden lisäksi joko puhujan omaa tulkintaa tai yleisesti tiedettyä asiaa. Toisinaan on kyse sen ilmaisemisesta, että ihmisten oletamus on väärä (42, 44). Silloinkin kirjoittaja kuitenkin pitää hyvin varmana, että tulkinta väärästä luulosta on oikea. *Дыр* on kaikissa esimerkeissä merkitykseltään selvästikin modaalinen, tarkemmin sanottuna episteeminen.

(42a) Иудалэн кияз коньдон ящик возиське бере, куд-огъёсыз, Иисус сое праздниклы асьмелы мар кулэ басьтыны яке кураськисьёслы мар ке но сётыны косэ, **дыр**, шуыса малпаллям.

(42b) 'А как у Иуды был ящик, то некоторые думали, что Иисус говорит ему: «купи, что нам нужно к празднику», или чтобы дал что-нибудь нищим.'

(42c) 'Koska Juudaksella oli hallussaan yhteinen kukkaro, jotkut luulivat, että Jeesus oli käskenyt hänen ostaa jotakin juhlaa varten tai antaa almuja köyhille. (Joh. 13:29.)

Дыр esiintyy aineistossa aina lauserakenteesta irrallisena. Sen paikka on tavallisimmin pilkulla erotettuna lauseen lopussa (43a), mutta myös sijainti keskellä virkettä on mahdollinen (44a). Tällöin se on irrotettu muusta lauseesta pilkuilla, kuten parenteesien kanssa tavallisesti toimitaankin. Lauseenalkuisessa asemassa se ei tässä työssä käytetyissä aineistoissa esiinny lainkaan.

(43a) – Кузьмаз, **дыр**, - вераз Мотя.

(43b) ’– Подарил, **наверно**, - сказала Мотя.’

(43c) ’– On lahjoittanut, **varmaankin**, - sanoi Мотја.’ (PM 1150.)

(44a) Солэсь зареь вылтї вамышьгяса лыктэмзэ адзиллям но, та пöртмаськись, **дыр**, шуыса, черектїськиллям.

(44b) ’Они, увидевши Его идущего по морю, подумали, что это призрак, и вскричали.’

(44c) ’Kun he näkivät hänen kävelevän vettä pitkin, he luulivat häntä aaveeksi ja rupesivat huutamaan.’ (Mark. 6:49.)

7.2. *Кадь*

7.2.1. Merkitys ja käyttö

Sana *кадь* on samaa yhteispermiläistä alkuperää kuin komin vertaileva postpositio *кодь* (Lytkin – Guljajev 1970, 127). Sillä on kolme eri käyttötapaa. Ensinnäkin se toimii komparatiivisena postpositiona, jolloin sen merkitys on ’(niin) kuin, kuten’. Rakenne on tuupillinen vertauksissa: *сюлтыл кадь веськрес* ’solakka kuin kynttilä’, *кузьылиос кадь ужаны* ’tehdä töitä kuin muurahaiset’. (USS 2008, 181.) Komparatiiviset ilmaukset ja vertaukset ovat yleisiä tämän työn aineistoista etenkin evankeliumiteksteissä, mutta niitä esiintyy muissakin aineiston teksteissä.

(45a) Мынэлэ! Мон тїледыз ьжпиосты кионъес пöлы ыстэм кадь ыстїсько.

(45b) ’Идите! Я посылаю вас, как агнчев среди волков.’

(45c) ’Menkää, minä lähetän teidät kuin lampaat susien keskelle.’ (Luuk. 10:3.)

(46a) – Пияш, тон бен дэра кадь тöды ук!

(46b) ’– Э, парень, да ты белый, как смерть!’

(46c) ’– Oh, poika, sinähän olet kalpea kuin kuolema!’ (PM 833.)

Toinen *кадь*-sanalle tyypillinen käyttö on samankaltaisuuden ilmaisu, jolloin se toimii adjektiivina ja sen merkitys kääntyy '(=)lainen, (=)kaltainen, (=)moinen, (=)tapainen' (USS 2008, 181). Tällöin ilmaistaan erityisesti sitä, että joku muistuttaa jotakin tai jotakuta tai näyttää samalta kuin joku toinen (USS 2008, 181).

(47) Тон мынам братэ кадь потйськод.

'Muistutat veljeäni.' (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 209.)

Kyse voi olla muunkinlaisesta samankaltaisuudesta kuin ulkonäöstä. Ilmaisulla voidaan kertoa, että jonkun käytös, ajattelu tai toiminta on samankaltaista kuin jonkun toisen.

Pavlik Morozovissa esitetään toive siitä, että muista pojista tulisi sellaisia, kuin Pavlik on:

(48a) – Павел кадь... пиос лубыны...

(48b) '– Сынами..'

(48c) '– Pojiksi... ' (PM 1529.) [tarkemmin: '– Pavelin kaltaisiksi... pojiksi tulla...']

Näissä tapauksissa voi myös esiintyä rakenne, jossa *кадь* yhdistyy joltakin näyttämistä tai tuntumista ilmaisevan *потыны*-verbin kanssa. Siihen liittyy samankaltaisuuden merkityksen lisäksi sen ilmaiseminen, että kyse on jonkun, mahdollisesti puhujan, mielipiteestä. Tällä rakenteella ilmaistaan, että joku tuntuu tai vaikuttaa joltakin (USS 2008, 387). Käännösvastineena on usein joko adjektiivi tai adverbi.

(49a) Пияшлы со куно серектйз кадь потйз.

(49b) 'Мальчику почудилось, что гость горько усмехнулся.'

(49c) 'Poikasesta tuntui, että vieras naurahti katkerasti.' (PM 770.)

(50) Зоя чапкиськиз, куараез бёрдоно кадь луиз.

'Зоя развела руками, голос ее стал плаксивым.' (GSUJa 1962, 349.)

'Zoja taputti käsiään, hänen äänensä tuli itkuisen kaltaiseksi.'

(51a) Соослэн верамзы токма кыльёс кадь гинэ потэм, соин ик соослы оскиллямтэ.

(51b) 'И показали им слова их пустыми, и не поверили им.'

(51c) 'mutta nämä arvelivat naisten puhuvan omiaan eivätkä uskoneet heitä.' (Luuk. 24:11.)

Кадь-sanana kolmas, tässä työssä tarkemmin tarkasteltu käyttötapa on parenteettinen.

Tällöin se toimii episteemisenä lauseadverbiaalina ja heijastaa puhujan asenteita tai tunteita lauseen sisältöä kohtaan. (Winkler 2001, 63.) Sen merkitykseksi annetaan usein

'näyttää siltä, että' tai 'vaikuttaa siltä, että' (Suihkonen 1995, 284; Winkler 2001, 63). Se ei kuitenkaan tässä tapauksessa ilmaise konkreettista jonkun näyttämistä joltakin, vaan puhujan tulkintaa tilanteesta. Merkitys kääntyy siis paremminkin 'taitaa, kai' (USS 2008, 181).

(52) Зорыны медэ **кадь**.

'Taitaa sataa (vettä).' (USS 2008, 181.)

(53) Со уг лыкты **кадь**.

'Hän ei **kai** tule, hän ei **taida** tulla.' (USS 2008, 181.)

Venäjän käännösvastineina toimii tässä merkityksessä useimmiten *кажется* 'kai, taitaa' (54) (GSUJa 1962, 349). Tavallisia vastineita ovat myös *наверно* tai *наверное* 'kai, varmaan(kin)' (55) sekä *вроде* 'lainen, tapainen; ihan kuin, aivan kuin'

(54) Мон лыдзи **кадь** ини та книгаез.

'Я, **кажется**, уже читал эту книгу.' (GSUJa 1970, 127.)

'Minä olen **varmaankin** jo lukenut sen kirjan.'

(55) Мон быгатысал **кадь**.

'Я бы сумел, **наверно**.' (GSUJa 1970, 128.)

'Minä **varmaankin** osaisin'

Sanan *кадь* sijainti on tavallisesti predikaattina olevan verbin jäljessä, jolloin se tuo verbille tai lauseelle olettamuksen tai epävarmuuden vivahteen (GSUJa 1962, 349). Se voi myös esiintyä koko virkkeen lopussa.

(56) – Дышетскыны гинэ мынэ **кадь**, одйг толэзылы (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 56).

'– [Hän] menee **kai** vain opiskelemaan, yhdeksi talveksi.'

(57) Кин ке вераз вал **кадь**, урод куазыльэсь уг кышка шуыса (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 89).

'Joku oli **kai** sanonut, ettei pelkää huonoa säätä.'

Alun perin udmurtiksi tuotetuista teksteissä tavallisin merkitys onkin juuri epävarmuutta tai epäilystä ilmaiseva. Tavallisesti niihin liittyy myös jonkinasteinen puhujan oma näkemys, kokemus tai havainto.

(58) – Укмыс ой вал на **кадь**. (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 61.)

'–[Kello] ei **kai** ollut vielä yhdeksää.'

(59) Ваньзе вунэти **кадь** ни. (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 50.)

'Unohdin **kai** jo kaiken.'

Rajanveto sen välillä, milloin *кадь* ilmaisee epävarmuutta ja milloin sitä, että joku näyttää tai tuntuu samalta kuin toiminta tai ilmiö, on kuitenkin toisinaan hyvin haastavaa (GSUJa 1962, 349). Vaikka näyttämisen tai tuntumisen ilmaiseminen on tavallisempaa venäjistä käännetyissä aineistossa (62–65), olisi alun perin udmurtinkielisissä teksteissäkin joissain tapauksissa mahdollista kääntää *кадь* myös ’tuntuu siltä, että’ tai ’vaikuttaa siltä, että’, jolloin se sisältäisi myös selkeämmän puhujan oman tunteen tai asenteen ilmaisun:

(60) Тон зэмзэ но висиськод **кадь** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 55).

’Sinä olet **kai** todella sairastumassa. **Vaikuttaa siltä, että** olet kai todella sairastumassa.’

(61) Мон дорысь зонтиктэк потй вал, но зорыны одяз **кадь** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 79).

’Lähdin kotoa ilman sateenvarjoa, mutta alkaa **varmaankin** sataa. Lähdin kotoa ilman sateenvarjoa, mutta **vaikuttaa siltä, että** alkaa varmaankin sataa.’

7.2.2. *Кадь* aineistossa

Кадь-sanana esiintymiä oli aineistossa runsain mitoin, se oli kaikista haetuista sanoista yleisin yli 130 esiintymällänsä. Kuitenkin tarkastelun jälkeen kävi ilmi, että lauseadverbiaalisesta käytöstä on aineistossa erittäin vähän esimerkkejä. Esiintymistä neljä oli sellaisia, jotka voidaan tulkita lauseadverbiaaleiksi, ja ne kaikki ovat peräisin *Pavlik Morozovista*.

Kaksi esiintymää osoittautui käännösvastineita tarkastellessa hyvin selkeiksi. Käännösvastineena on suomessa hyvin odotuksenmukaisesti ’kai’ (62c, 63c). Venäjässä toisen esimerkin (62) käännösvastineena on niin ikään odotuksenmukainen *кажется* ’kai, taitaa’ (62b). Toisen esimerkin (63) venäjänkielisessä versiossa taas on käytetty tässä aineistossa harvinaisempaa partikkelia *вроде*, joka kääntyy tässä ’ihan kuin, aivan kuin, tietääkseni’, mutta jonka käyttöön liittyy sama sekä samankaltaisuutta että episteemisyttä ilmaiseva monimerkityksisyys kuin *кадь*-sanana käyttöönkin (Kuusinen 2002, 139).

(62a) Сыл али, мынам киям гурт калыклэн списокез вань **кадь**.

(62b) ’Подожди-ка, у меня, **кажется**, список населения есть.’

(62c) ’Odotapas, minulla on **kai** väestöluettelo.’ (PM 674).

(63a) Тйляд бакча палады кошкиз **кадь**.

(63b) 'Вроде к вашему огороду.'

(63c) 'Teidän kasvitarhaanne päin **kai**.' (PM 645.)

Kaksi muuta esiintymää kuvastavat hyvin *кадь*-sanana tulkinnanvaraisuutta. Molemmat ovat merkitykseltään modaalisia ja osin odotuksenmukaisiakin: venäjänkielisenä vastineena on *кажется* 'kai, taitaa' (64b) tai sen pohjana olevan *казаться*-verbin menneen ajan muoto *казалось* 'näyttää, tuntuu, vaikuttaa' (65b). Suomenkielisinä käänösvastineina sen sijaan ei käytetä partikkeleita, vaan ilmaisuja *olisi saattanut* (64c) ja *näytti siltä kuin* (65c). Näissä tapauksissa erittely sen välillä, onko kyseessä lauseadverbiaali vai joltakin tuntumisen ilmaisu, ei ole yksiselitteistä.

(64a) Соку со пунылэсь мае ке шодыса кужмо утэм куаразэ кылйз. Пуны озьы утыку сюлэм тэтчамысь ик дугдэ **кадь**, вылтыр юзыр-кезыр луэ.

(64b) 'И тут доносится до неё гулкий собачий лай, от которого, **кажется**, сердце перестаёт биться и сразу делается холодно.'

(64c) 'Ja samassa kantautuu hänen korviinsa kaikuva koiran haukunta, joka **olisi saattanut** pysäyttää sydämen lyönninkin, ja heti tuli kylmä.' (PM 1475.)

(65a) Нош песятай сое кылэм-адзем но уг кары **кадь**.

(65b) 'Но дед, **казалось**, не замечал и не слышал внука.'

(65c) 'Mutta **näytti siltä kuin** vaari ei olisi huomannut eikä kuullut pojanpoikaansa.' (PM 891.)

Vaikka *кадь*-sanana käyttö lauseadverbiaalina on aineistossa huomattavan harvinaista, on *кадь* ilmaisemassa jonkin tuntumista tai vaikuttamista joltakin kuitenkin melko tavallinen. Molemmissa tapauksissa sillä ilmaistaan episteemistä modalisuutta: sitä, että puhujan tai kirjoittajan mielestä tuntuu siltä, että asia voi olla näin. Ilmauksiin sisältyy sekä epävarmuuden ilmaisu että subjektiivisen näkemyksen välittäminen. Myös venäjän tuntumista ja jonkin vaikuttamista joltakin ilmaisevan *казаться*-verbin muotoa *кажется* 'kai, taitaa' käytetään samalla tavoin sekä parenteettisesti että episteemistä modalisuutta ilmaisevana verbinä (Kuusinen 2002, 412). Koska aineiston teksteistä suurin osa on käännetty venäjältä, voidaan olettaa, että kyseessä on osaltaan venäjän kielen vaikutus.

7.3. Лэся

7.3.1. Merkitys ja käyttö

Sana *лэся* on todennäköisesti peräisin suomalais-permiläisestä verbistä **läsä-*, jonka merkitys on suoran tekemisen tai tekemisen valmistelun ilmaiseminen (UEW 1988, 687). Sitä käytetään yksinomaan parenteettisesti. Sanalla *лэся* voidaan ilmaista muiden episteemisten lauseadverbiaalien tapaan mahdollisuutta tai arvelua (GSUJa 1962, 348, Winkler 2001, 63). Sen sävy on melko neutraali eikä se yleensä ilmaise puhujan omaa asennetta tai näkökulmaa muuhun kuin tiedon havainnointiin, sen varmuuteen tai epävarmuuteen.

(66) Учке ай, зорыны одъя, **лэся** (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 89).

’Katsokaa(s), alkaa **luultavasti** sataa.’

(67) Чорыглэн кадъ кезъым, лэся, мынам виры (Winkler 2011, 134).

’Vereni on luultavasti yhtä kylmä kuin kalan.’

Лэся käännetään tavallisesti sanoilla ’kai, kaiketi, luultavasti, nähtävästi’ (USS 2008, 279).

(68) Автобус кошкен ни, **лэся**.

’Bussi **kai** (t. **nähtävästi**) on jo lähtenyt.’ (USS 2008, 279.)

Venäjäksi se käännetään useimmiten parenteettisesti käyttäytyvillä sanoilla *вероятно* ’luultavasti, todennäköisesti’ tai *кажется* ’kai, taitaa’ (Alatyrev 1983, 588, GSUJa 1962, 348).

(69) Хр-хр-хр каре, кин ке но изе, **лэся**.

’Кто-то храпит, **кажется**, спит.’ (GSUJa 1970, 135.)

’Kuuluu kuorsausta, joku **varmaankin** nukkuu.’

Kun väitelauseeseen lisätään sana *лэся*, muuttuu väittämä kohteliaaksi ehdotukseksi.

Sanaa *лэся* käytetäänkin ilmaisemassa ehdottavaa sävyä. (Alatyrev 1983, 588.)

(70) Тй черекъяды, **лэся**?

’Вы, **кажется**, кричали?’ (Alatyrev 1983, 588.)

’Te **kaiketi** huusitte.’

(71)–Солы дышетскиськоды ни, **лэся**? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 30).

’–**Kaiketi** opiskelettekin sitä?’

Лэся voi myös ilmaista puhujan omaa, mahdollisesti juuri puhumishetkellä tekemää havaintoa. Sitä voidaan tällöin käyttää ilmaisemassa yhtä lailla lähes täyttä varmuutta kuin jonkinasteista mahdollisuuttakin. Tällöin sen merkitys on, että jokin näyttää tai vaikuttaa joltakin (Suihkonen 1995, 281).

(72) Нянь, вöй, куреппуз, помидор, кияр, пöзътэм сйль... Сылал
вунэтиськем, лэся. (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 94.)

’Leipää, voita, kananmunia, tomaattia, kurkkua, keitettyä lihaa... Suolan
nähtävästi unohdin.’

(73) Мон туж кышкай, соин, лэся, кынмем кадь луи.

’Я очень испугался, поэтому, **очевидно**, стал как окоченевший.’ (GSUJa
1970, 140.)

Pelästyin kovasti, siksi **kai** olin kuin jähmettynyt.’

Лэся sijaitsee tavallisesti lauseen lopussa siitä pilkulla erotettuna, mutta myös parenteettinen asema lauseen keskellä on mahdollinen, joskin harvinaisempi.

(74) Кытын ке жегатскиллям, лэся (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 114).

’He **nähtävästi** viipyvät jossakin.’

(75) Вуиз, лэся, асьмелы но шуд, Юлия Ивановна.

’Пришло, **кажется**, и для нас счастье, Юлия Ивановна.’ (GSUJa 1970, 233.)

’Onni on **kaiketi** saapunut luoksemme, Julija Ivanovna.’

7.3.2. *Лэся* aineistossa

Лэся-sanan esiintymiä on aineistossa yhteensä neljä. Koska sanan *лэся* ainoa käyttötapa on parenteettinen, sen esiintymien kokonaismäärä aineistossa pysyi samana esimerkkien merkityksen tarkastelun jälkeenkin. Esiintymät ovat harvoja ja sävyltään hyvin neutraaleja. Ne sijaitsevat lauseessa odotuksenmukaisilla paikoilla: joko keskellä lausetta (76, 78, 79) tai sen lopussa (77). *Лэся* ilmaisee aineistossa useimmiten johtopäätöstä, jonka puhuja on tehnyt todisteiden perusteella. Todisteet voivat olla yhtä hyvin nähtävissä (76), koettavissa kuin pääteltävissäkin (77).

(76a) Виль адямилэн лыктэмезлы котькинлэсь ик юн шумпотйзы, лэся,
пинальёс.

(76b) ’Обрадовались приезду нового человека, **кажется**, больше всего
ребятишки.’

(76c) 'Uuden henkilön tulosta iloitsivat eniten, **näköjään**, lapsoset.' (PM 532.)

Käännösvastineina toimivat lauseadverbiaalien käännöksiksi tavalliset 'näköjään' (76c), 'varmaankin' (77c) ja *кажется* 'kai, taitaa' (76b). Venäjänkielinen *должно быть*, 'täytyy olla' (77b) sen sijaan on harvinaisempi. Sen voidaan katsoa ilmaisevan episteemisyuden lisäksi praktista välttämättömyyttä, mikä antaa *лэся*-sanalle muista lauseadverbiaaleista poikkeavan tulkintamahdollisuuden.

(77a) Нош вуэм беразы Павел номыр но оз вера, вунэтйз, **лэся**.

(77b) 'Но когда пришли, Павел ничего не сказал, **должно быть** забыл.'

(77c) 'Mutta kun päästiin perille, ei Pavel kertonutkaan mitään, **varmaankin** unohti.' (PM 1129.)

Kaikista esiintymistä (78, 79) ei kuitenkaan ole osoitettavissa suoraa käännösvastinetta.

(78a) Таће вырос Пётр Саковлы чик уг тупа, соин, **лэся**, Павел шуэжтыса дугдйз.

(78b) 'Эта было так не похоже на Петра Сакова, что Павел растерянно остановился.'

(78c) 'Se oli niin odottamatonta Petjka Sakovilta, että Pavel pysähtyi hämmästyneenä.' (PM 1063.)

Лэся-sana ei esiinny evankeliumiteksteissä lainkaan. Sen sijaan Suomi eilen ja tänään -teoksessa on yksi esiintymä (79), minkä voi katsoa olevan yllättävää. Tämän voi tulkita viitteenä siitä, että *лэся* sopii tyyliinsä puolesta myös asiatekstiin.

(79a) Турку академиез усьтон вакытэ тодосчиос финн кылэз эскеронлэсь но дышетонлэсь кулэзэ валазы, **лэся**, соку ик печатламын вал финн кыллэн грамматикаосыз но кыллюкамъёсыз.

(79b) 'Во времена основания университета в Турку в кругах ученых было модно заниматься финским языком, и тогда же были опубликованы первые финские грамматики и словари.'

(79c) Turun akatemian perustamisen aikoihin suomen kielen harrastaminen oli oppineissa piireissä jonkinlainen muotiasia, ja tällöin ilmestyivät ensimmäiset suomen kielen kieliopit ja sanakirjat.' (SET 491.)

7.4. Оло

7.4.1. Merkitys ja käyttö

Sana *оло* on todennäköisesti lainattu udmurttiin tataarin kielestä (Csúcs 1990, 246). Sillä on useita erilaisia käyttö- ja merkitysvariantteja. Se voi toimia kysymyspartikkelina, jolloin sen merkitys on 'vai (mitä), eikö(hän), joko' (USS 2008, 348).

(80) Оло вань уждэ лэсьтыса вуид-а ни?

'Joko sinä olet ehtinyt tehdä koko työn?' (USS 2008, 348.)

Disjunctiivisena eli erottavana konjunktiona *оло ... оло* -parin merkitys on erotella kaksi vaihtoehtoa. Sen merkitys on tällöin 'vai' tai 'joko ... tai'. (USS 2008, 348; Winkler 2001, 63.)

(81) Оло со серекья, оло бөрдэ.

'(Ei voi tietää,) nauraako hän vai itkeekö.' (USS 2008, 348.)

(82) Тодыны уг лу, оло зэм, оло даур.

'On mahdotonta tietää, onko se totta vai valhetta.' (USS 2008, 348.)

Prefiksinä *оло* antaa pronominille, johon se liittyy, indefiniittisen merkityksen: *кин* 'kuka' ja *оло* muodostavat sanan *олокин*, jonka merkitys on 'ties kuka', jokin määrittelemätön kuka tahansa. (GSUJa 1962, 352; USS 2008, 38.)

(83) Татын олокинъёс пуко, олокыёе кылын оломар сярысь верасько
(Kel'makov – Hännikäinen 1999, 105).

'Tässä istuvat jotkut, jotka puhuvat jollakin kielellä jostakin.'

Tässä työssä keskitytään *оло*-sanana käyttöön lauseadverbiaalina, jolloin sen merkitys kääntyy 'kenties, kukaties, ehkä, voi olla' (USS 2008, 348).

(84) Эскерыны кулэ, **оло**, со вуэмын ни.

'Pitää tarkistaa, **kenties (t. ehkä)** hän on jo saapunut.' (USS 2008, 348.)

(85) **Оло**, тйледлы но вайиз (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 114).

'**Ehkä** hän toi teillekin jotain.'

Venäjänkielisiä käännösvastineita ovat *кажется* 'kai, taitaa', *может* 'ehkä' ja *может быть* 'voi olla, kenties, kukaties, ehkä' (Alatyrev 1983, 588; Arzamazov 2005, 14; GSUJa 1962, 348).

(86) Тон, **оло**, Ижысь?

'Ты, **может**, из Ижевска?' (Alatyrev 1983, 588.)

'Oletko **kenties** Iževskistä?'

Lauseadverbiaalina *оло* ilmaisee mahdollisuutta, arvelua tai todennäköisyyttä. Sitä voidaan käyttää myös ehdottamaan jotakin. (GSUJa 1962, 348; Winkler 2001, 63.)

(87) – Пуке, пуке, **оло** чай юоды на? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 70).

'– Istukaa, istukaa, **ehkäpä** juotte vielä teetä?'

(88) **Оло** нош, та лянэсэз яке со пужыятэм чүшконэз? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 122).

'Kenties tämä tuohivakka tai se kirjottu kaitaliina?'

Оло, toisin kuin muut käsiteltävät lauseadverbiaalit, voi sijaita lauseenalkuisessa asemassa (Danilov 2005; Suihkonen 1995, 320, 321).

(89) **Оло**, со но милемын мыноз (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 89).

'**Ehkäpä** hänkin tulee meidän kanssamme.'

Myös sijainti keskellä lausetta on mahdollinen. Silloin *оло* tavallisesti sijoittuu ennen predikaattia. (Suihkonen 1995, 320.) Se voidaan keskellä lausetta erottaa muusta lauseesta pilkuilla parenteettisen lisäyksen tapaan, mutta välttämätöntä se ei ole.

(90) Со **оло** уз лыкты.

'Hän ei **kai** tule.' (Danilov 2005.)

(91) – Быгатысал, **оло**, нош мар луиз? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 86).

'– **Kenties** pystyisin, mutta mikä on hätänä?'

Lauseenalkuisessa asemassa on melko tulkinnanvaraista, onko kyse kysymyspartikkelista vai parenteettisesta käytöstä. Ehdottavaksi voidaan tulkita seuraava esimerkki:

(92) **Оло**, со мае ке дэмлалоз (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 65).

'**Ehkäpä** hän suosittelee jotakin.'

Sen sijaan seuraavassa esimerkissä molemmat tulkinnat ovat mahdollisia, joskin konteksti ja pilkulla erotettu asema tukevat parenteettista tulkintaa:

(93) – **Оло**, милиције ивортоно? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 66).

'– **Kenties** on ilmoitettava miliisille?'

Seuraavassa esimerkissä taas tulkinta kallistuu kysymyspartikkelin puolelle, mutta lauseadverbiaalinen tulkintakaan ei ole poissuljettu:

(94) **Оло**, визь-кенеш сѣтод? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 122).

’Voitteko neuvoa?’

On huomionarvoista, että sana оло käännetään venäjäksi usein sanoilla *может* ’ehkä’ ja *может быть* ’voi olla, kenties, kukaties, ehkä’. Niitä käytetään samaan tapaan sekä ehdottavina, parenteettisina sanoina että kohteliaan kysymyksen aloittavina kysymyspartikkeleina. (Kuusinen 2002, 576.) On siis mahdollista, että monitulkintaisuus ja käyttötapa on osittain venäjän kielen vaikutusta.

(95) **Оло**, тйляд шур чорыгды но вань?

’**Может**, у вас есть еще речная рыба?’ (Arzamazov 2005, 74.)

’**Еhkä** teillä on myös jokikalaa t. onko teillä myös jokikalaa?’

Vaikka tulkinta lauseadverbiaalin ja kysymyspartikkelin välillä saattaa olla häilyvää, edustaa *оло* kuitenkin molemmissa tapauksissa episteemistä modaalisuutta, sillä kysymyslauseenkin voi katsoa ilmaisevan puhujan epätietoisuutta käsiteltävästä aiheesta (ISK 2005, § 1556). Se onkin järkevintä tulkita kysyväksi lauseadverbiaaliksi, jollaiset etenkin kysymyksen alussa antavat lauseelle kysyvän tai ihmettelevän sävyn (Penttilä 1963, § 381).

7.4.2. *Оло* aineistossa

Aineistossa on 34 *оло*-sanan esiintymää, ja näistä lauseadverbiaaleiksi voidaan katsoa 22. Suurin osa on hyvin selkeitä: ne esiintyvät joko sananalkuisessa asemassa (96a) tai parenteettisessa asemassa sanan keskellä (97a) ja ovat selvästi merkitykseltään modaalisia.

(96a) – **Оло** эшшо кин ке но колхозэ пыроз на.

(96b) ’– **Может быть**, ещё кто-нибудь в колхоз вступит.’

(96c) ’– **Еhkä** vielä joku liittyy kolhoosiin.’ (PM 986.)

(97a) – Тон вала, мыным со **оло** улонэ тыр сылэ, нош тйляд коньдонды жаль потэ.

(97b) ’– Ты пойми, мне это, **может**, жизни стоит, а вам денег жалко.’

(97c) ’– Käsitähän sinä, että minulle se **voi** maksaa henkeni, ja te säälitte rahaa.’
(PM 752.)

Sanan *оло* yleisin käännösvastine aineistossa on suomenkielisissä esimerkkilauseissa ’ehkä’, mutta myös ’kai’, ’mahdollisesti’, ’varmaankin’, ’varmaankaan’, ’voi’, ’muka’ ja ’tokkopa’ esiintyvät tekstissä. *Pavlik Morozovissa* käytetään yhtä poikkeusta (97c) lukuun ottamatta yksinomaan sanaa ’ehkä’:

(98a) **Оло** нош, зэмзэ но пєсятаен огазе кариськоно вал?

(98b) ’**Может быть**, нужно было соединиться с хозяйством деда?’

(98c) ’**Ehkä** olisi pitänyt yhdistyä vaarin talouden kanssa?’ (PM 941.)

Suomi eilen ja tänään -teoksessa käännösvastineita on kaksi: ’mahdollisesti’ (99c) ja ’saattavat’.

(99a) Таће ужпум възматэ: татын улйсь калык аслаз азинсконэзлэн кыће ке вакытаз, **оло**, чапак выль вапум кутскон вакытэ ик, огдырлы шөдскымон кулэсмиз, нош собере выльысь йылйз но Финляндилэн пөртэм пальёсаз вөлмиз.

(99b) ’Это указывает на то, что население в какой-то период своего развития, **возможно**, именно где-то в начале нашей эры, на какое-то время сократилось до очень малого количества, а затем, опять увеличившись, распространилось в разные концы Финляндии.’

(99c) ’Tämä viittaa siihen, että väestö on kehityksen jossakin vaiheessa, **mahdollisesti** juuri ajanlaskun alkamisen tienoilla, välillä kutistunut hyvin pieneksi ja sitten taas levittäytynyt vähitellen Suomen eri osiin.’ (SET 175.)

Evankeliumiteksteistä käännösvastineita on vaikeampi osoittaa ja ne ovat vaihtelevampia. Toisinaan *оло*-sanaa vastaa konditionaali (100c), mutta myös erilaiset modaaliverbit ovat mahdollisia. Yleisin vastine on kuitenkin sana ’kai’ (101c).

(100a) Никодим Солы шуэм: «Пересь луыса но, кызы адыми быгатэ выльысен вордйськыны? **Оло** быгатэ со анаезлэн пушказ выльысен пырыны но вордйськыны?»

(100b) ’Никодим говорит Ему: как может человек родиться, будучи стар? **неужели** может он в другой раз войти в утробу матери своей и родиться?’

(100c) ’Nikodemos kysyi: »Miten joku **voisi** vanhana syntyä? Miten joku **voisi** mennä takaisin äitinsä kohtuun ja syntyä toisen kerran?»’ (Joh. 3:4.)

(101a) Соку иудейес вераськиллям: «”Кытчы Мон мынйсько, отчы тй лыктыны уд быгатйське” шуэ ке, **оло** Ассэ Ачиз быдтыны медэ-а?»

(101b) 'Тут Иудеи говорили: **неужели** Он убьет Сам Себя, что говорит: «куда Я иду, вы не можете придти?»'

(101c) 'Juutalaiset kummastelivat: »Ei **kai** hän aio tappaa itseään, kun sanoo: 'Minne minä menen, sinne ette te pääse'?»' (Joh. 8:22.)

Venäjänkieliset käännösvastineet ovat johdonmukaisempia kuin suomenkieliset. *Pavlik Morozovissa* käännösvastineena on joko *может* 'ehkä' (102b) tai *может быть* 'voi olla, kenties, kukaties, ehkä'.

(102a) Тон мынэсьтым пиналгес, соин ик **оло** со ужпумез уд но тодйськы, нош мон со вакыт ачим со кадь ик пионер вал.

(102b) 'Ты помоложе меня и, **может**, не знаешь этой истории, а я в то время сам был таким пионером, как он.'

(102c) 'Sinä olet minua nuorempi etkä **ehkä** tunne tätä tapahtumaa, mutta minä olin silloin itse samanlainen pioneeri kuin hän.' (PM 1588.)

Suomi eilen ja tänään -teoksen venäjänkielisessä käännöksessä *оло*-sana vastaa useimmiten sanaa *возможно* 'mahdollisesti, ehkä, kenties' (103b).

(103a) Финн-угор кыльёслэн зэмос кёкы шаерзы (прародиназы) луэ Волгалэн лымшор пала кожноысеныз Урал гурезь дорозь кыстйськись улоswыл, **оло** нош, пичи люкетэз Урал гурезьлэн сьбраз, солэн шунды жужан палазгес но потэ.

(103b) 'Исконными районами финно-угорской языковой сферы, так называемой прародиной, предположительно является территория между излучиной Волги и Уральским хребтом, а **возможно**, частично и восточнее Уральских гор.'

(103c) 'Suomalais-ugrilaisen kieliyhteisön ikivanhojen ydinalueiden eli ns. alkukodin oletetaan olleen Volgan mutkan ja Uralvuoriston välisillä alueilla, **mahdollisesti** osittain Uralin itäpuolellakin.' (SET 222.)

Evankeliumiteksteissä on tavallisesti käytetty *оло*-sanaa sellaisissa jakeissa, joissa venäjässä on *неужели* 'ihanko, aivanko, todellako, oikeinko, niinkö' (104b), mutta mahdollinen on myös *может быть* 'voi olla, kenties, kukaties, ehkä'.

(104a) Нош калык пёлысь тросэз Солы оскиллям но шуиллям: «Христос лыктйз ке, **оло** Таиз сярысь тросгес паймымон ужьёс лэсьтоз-а?»

(104b) 'Многие же из народа уверовали в Него и говорили: когда придет Христос, **неужели** сотворит больше знамений, нежели сколько Сей сотворил?'

(104c) 'Monet kansanihmiset sen sijaan uskoivat häneen. He sanoivat:
»**Tokkopa** Messias tullessaan tekee useampia tunnustekoja kuin tämä on jo
tehnyt.»' (Joh. 7:31.)

Оло on aineistossa aina episteeminen: se ilmaisee arvelua, epäilystä tai mahdollisuutta. Se on sävyltään hyvin neutraali, mistä kertoo osaltaan se, että faktatekstiä edustavassa Suomi eilen ja tänään -teoksessa on tutkituista lauseadverbiaaleista eniten *оло*-sanana esiintymiä. Sanan *оло* käyttö on aineistossa toisinaan hyvin lähellä kysymyspartikkelia, mikä on melko luonnollista, kun ottaa huomioon sen, että se ilmaisee arvelua, ihmettelyä ja epäilystä, jotka usein ilmaistaan juuri kysymyslauseella. *Оло* esiintyy siis aineistossa kysyvänä lauseadverbiaalina.

(105a) Иисус шуэм: «**Оло**, тй но ялан уд на-а валаське? Матфей 15:16.

(105b) 'Иисус сказал: **неужели** и вы еще не разумеете?'

(105c) 'Jeesus vastasi: »**Oletteko** tekin yhtä ymmärtämättömiä?' (Matt. 15:16.)

7.5. *Пе*

7.5.1. Merkitys ja käyttö

Пе palautuu kantapermiin sekä merkityksensä että käyttönsä puolesta. (Bartens 2000, 321.) Se eroaa muista lauseadverbiaaleista niin käyttötapansa kuin merkityksensäkin puolesta. Se on luonteeltaan evidentialinen, eli sitä käytetään sitä käytetään ilmaisemaan tiedon lähdettä. Käytännössä sillä ilmaistaan tavallisesti vieraan puheen subjektiivista välittämistä, eli osoitetaan sanottu jonkun kolmannen puheeksi. Myös kuulopuheita ja yleistietoa ilmaistaan evidentialisin keinoin. (Bartens 2000, 321; Suihkonen 1995, 305; USS 2008, 368; Winkler 2011, 104.)

(106) Помидор мерттыны ожыт вазь на, **пе**.

'On **kuulemma** vielä hieman liian varhaista istuttaa tomaatteja.' (Kel'makov – Hännikäinen 1999, 107.)

(107) Соин ик, **пе**, инвожо дырья сюан уг ни ортчытьяло (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 113).

'Juuri siksi eivät **kuulemma** vietä häitä kesäkuun aikana.'

Kyse voi olla myös siitä, että tieto on välitetty puhujalle suoraan ja tiedon alkuperä on siten tiedossa ja selkeästi ilmaistu. Tällaisissa tapauksissa suomessa voidaan käyttää toisen käden tiedon ilmaisemiseen esimerkiksi passiivia (ISK 2005, § 1493).

Udmurtissa se ilmaistaan sanalla *ne*:

(108) Гожтэтэзлэн пумаз атаез ивортэ, толон, **пе**, самолётэн етйнлы
подкормка лэсьтйзы (GSUJa 1962, 348).

'Kirjeensä lopussa isä ilmoittaa, että eilen olisi lentokoneesta käsin suoritettu pellavan lannoitus' (Bartens 2000, 321).

Sanan *ne* suoria käännösvastineita ovat suomessa sanat 'kuulemma' tai 'mukamas' (USS 2008, 368). Venäjäksi se voidaan kääntää sanoilla *де* 'muka(mas)', *дескать* 'muka(mas)' ja *мол* 'muka' (GSUJa 1962, 348; Arzamazov 2005, 53).

(109) Кускы но йыры, **пе**, висе.

'Поясница и голова, **мол**, болит.' (GSUJa 1970, 142.)

'Ristiselkää ja päätä **mukamas** särkee.'

Koska eri kielissä evidentialisuutta ilmaistaan ja merkitään eri tavoin, on käännösvastineen osoittaminen toisinaan vaikeaa. Käännöksessä tai alkuperäistekstissä voidaan käyttää erilaisia leksikaalisia ja morfologisia keinoja ilmaisemaan sitä, että kyseessä on toisen käden tieto ja puhuja tai kirjoittaja ainoastaan toistaa nämä sanat. Toisen käden tietoa voidaan osoittaa joko ilmaisemalla suoraan tekijä, käyttämällä erilaisia evidentialisia partikkeleita, verbejä tai niiden tempuksia (ISK 2005, § 1493, § 1557). Suomessa evidentialisuutta voi ilmaista pluskvamperfektillä, udmurtissa siihen käytetään toista preteritiä (ISK 2005, § 1496; Winkler 2011, 104). Sen tapaiset ilmaisut kuin 'he sanoivat' tai 'sanottiin' ilmaisevat myös toisen käden tietoa ja ovat *ne*-sanon käännösvastineissa tyypillisiä (Suihkonen 1995, 281). Koska keinot evidentialisuuden ilmaisemiseen vaihtelevat, varsinaista suoraa sanavastinetta ei aina ole mahdollista osoittaa käännöksestä siitä huolimatta, että siitä käy ilmi kyseessä olevan toisen puheen välittämisen.

(110) Мынам эше юа, луоз-а, **пе**, соослэсь туссэс пуктыны? (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 105).

'Ystäväni kysyy, saako niitä valokuvata?'

Koska *ne* voi liittyä mihin tahansa verbimuotoon, se on mahdollista yhdistää jo itsekseenkin evidentialiseen toiseen preteritiin (Winkler 2011, 104; Suihkonen 1995, 305). Tällaisessa tilanteessa evidentialinen merkitys vahvistuu entisestään:

(111) Сюанчиос, **пе**, ванъзы веник кутйллям но корка шорын ик мунчое пырыны кутскиллям (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 113).

’Hääväki, he kaikki, tarttuivat kuulemma vihtaan kiinni ja alkoivat **muka** saunoa keskellä taloa.’

Пе on yleinen erilaisissa tarinoissa. Sitä käytetään saduissa, folkloressa ja ylipäättänsä ilmaisemassa sitä, että tarina tai kansan suussa välittynyt tieto on peräisin jostain muualta kuin puhujan omista havainnoista (GSUJa 1974, 138):

(112) Калыкын шуо, кионэз, **пе**, котькөнә сюд, со ялан нюлэскы учке.

’В народе говорят: волка, **дескать**, сколько не корми, он всегда смотрит в лес.’ (GSUJa 1974, 138).

’Kansa sanoo, että susi **kuulemma** aina katsoo metsään päin, ruokki sitä miten paljon tahansa.’

Folkloressa ja tarinankerronnassa sanaa *ne* käytetään usein rakenteissa, joissa esiintyy konjunktio *шуыса* ’että’ tai verbi *шуыны* ’sanoa’. Sitä voidaan käyttää joko niiden sijasta tai sillä voidaan korvata *ne* lauseessa kokonaan. (GSUJa 1974, 138.)

(113) Кыллыкуз малпа, **пе**, ”та йö туж-а ма батыр?” (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 98.)

’Kun [se] on pitkänään, ajattelee [se]: ”Mikä voimamies tämä jää oikein on?”’

Yleensä lauseadverbiaalien korvaaminen toisenlaisella rakenteella tai toisella sanalla, joka ei ole lauseadverbiaali, on melko haastavaa. Sanan *ne* korvaaminen kirjoitetussa tekstissä on kuitenkin mahdollista, sillä myös lainausmerkeissä oleva suora lainaus (114) ilmaisee ilmaisee vieraan puheen välittämistä (Ikola 2001, 199). *Пе* on kirjoitetussa tekstissä mahdollista korvata suoralla lainauksella (114) ja vastaavasti suora lainaus epäsuoralla esityksellä ja sanalla *ne* (115) (GSUJa 1974, 139).

(114) Токма уг шуо ук: ”Кырзась муртлы кузь сюрес но вакчи потэ”.

’Не зря говорят ведь: ”Поющему человеку и длинный путь кажется коротким”.’ (GSUJa 1974, 139.)

’Eihän sanota turhaan: ”Laulaville ihmisille pitkäkin tie tuntuu lyhyeltä”.’

(115) Токма уг шуо ук: кырзась муртлы, **пе**, кузь сюрес но вакчи потэ.

’Не зря ведь говорят, **дескать**, поющему человеку и длинный путь кажется коротким.’ (GSUJa 1974, 139.)

’Eihän **kuulemma** turhaan sanota laulaville ihmisille pitkän tien tuntuvan lyhyeltä.’

Sanaa *ne* voidaan käyttää myös ilmaisemaan, että sanotun sisältö on jollakin tapaa kyseenalaista tai ei vastaa todellisuutta (GSUJa 1974, 138). Tällöin sitä käytetään samaan tapaan kuin venäjän partikkeleita *de* tai *дескать*, ’muka(mas)’, joiden avulla voidaan kyseenalaistaa tai ilmaista muuten negatiivinen tai epäuskoinen asenne kerrottua kohtaan (Alatyrev 1983, 588; GSUJa 1962, 348; Kuusinen 2002, 231, 242). Silloinkin *ne* ilmaisee yleistä näkemystä tai kuulopuhetta, jonkun muun esittämää mielipidettä, johon puhuja ei yhdy.

(116) Газет лыдžo – со но, **пе**, уж.

’Sanomalehden lukeminen – sekin, **mukamas**, on työtä.’ (Kel’makov – Hännikäinen 1999, 107.)

Tulkinta siitä, onko kyse epäilyksestä sanottua kohtaan vai ainoastaan jonkun toisen sanoman neutraalista välittämisestä, ei ole ilman kontekstia yksiselitteinen. Seuraava esimerkki voidaan tulkita kahdella tapaa:

(117) Мыномы, **пе**, библиотекае.

’Пойдём, **дескать**, в библиотеку.’ (Alatyrev 1983, 588.)

Mikäli *ne* ilmaisee puhdasta kuulopuhetta, kääntyisi lause suomeksi ’Menemme **kuulemma** kirjastoon’. Kuitenkin on mahdollista tulkita se myös venäjänkielisen käännöksen viittaamaan suuntaan: ’Menemme **mukamas** kirjastoon’, jossa edelleenkin on ilmaistuna se, että puhuja välittää jonkun toisen kertoman tiedon, mutta tällä kertaa hän ei usko heidän päätyvän kirjastoon vaan mahdollisesti jonnekin muualle, tai että lähtö ei välttämättä toteudu lainkaan.

Пе erotetaan muusta lauseesta tavallisesti pilkuilla. Se sijaitsee joko keskellä lausetta tai lauseen lopussa, ei koskaan lauseen alussa.

(118) Таиз, **пе**, бызьымтэ нылъёслэн юшанзы (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 134).

’Tämä on **kuulemma** naimattomien tyttöjen juhla.’

(119) ”Кынмисько, **пе**” (Ganejev – Perevoztšikov 2005, 114).

’Minua palelee, **hän kuulemma sanoo**.’

7.5.2. *Пе* aineistossa

Aineistossa on kaikkiaan yhdeksän sanan *ne* esiintymää. Koska *ne* ilmaisee aina vieraan puheen subjektiivista välittämistä, ei ole erityisen yllättävää, että esiintymien määrä

pysyi samana esimerkkien merkityksen tarkastelun jälkeenkin. Suomi eilen ja tänään - teoksessa sitä ei esiinny lainkaan, mikä oli odotuksenmukaista. Muissa lähteissä sanan käyttö on tasaisen harvaa: esiintymiä on yhdestä kolmeen tekstiä kohden. Yllättävänä voi pitää ainoastaan sitä, ettei paljon dialogia ja kerrontaa sisältävässä *Pavlik Morozovissa* ollut enempää esiintymiä.

Selkeitä käännösvastineena toimivia sanoja aineistosta ei ole mahdollista osoittaa, sillä vaikka siitä voidaan käyttää käännöksissä sanoja 'mukamas', 'kuulemma' tai venäjäksi *деская* 'muka(mas)', käytännössä useimmiten sanan *ne* merkitys ilmaistaan kuitenkin sekä suomessa että venäjässä lähinnä erilaisin leksikaalisin tai morfologisin keinoin, joiden kautta lukijalle selviää, että kyse on välitetystä tiedosta. Vieraan puheen välittämisestä kertovia ilmaisuja ovat käännösvastineissa esimerkiksi ”*Toisten mielestä sinä olet Johannes kastaja, toisten mielestä Elia, toiset taas sanovat...*” (120c) tai ”*Jeesus sai tietää fariseusten kuulleen*” (121c). Siinä missä udmurtinkielisessä ilmaisussa lukija tai kuulija ymmärtää yhdestä ainoasta sanasta, että kyse on jonkun toisen sanoman välittämisestä, on käännösvastineissa lukijan tehtävä tulkinta kokonaisuuden pohjalta.

(120a) Соос ответ сётыса шуиллям: «Иоанн Пылатйсь, куд-огез Илия шу; мукетьёсыз шуо вашкала пророкъёс пöлысь, **пе**, одйгез улзем».

(120b) 'Они сказали и ответ: за Иоанна Крестителя, а иные за Илию; другие же *говорят*, что один из дверних пророков воскрес.'

(120c) 'He vastasivat: »Toisten mielestä sinä olet Johannes Kastaja, toisten mielestä Elia, toiset taas sanovat, että joku entisajan profeetta on noussut kuolleista.' (Luuk. 9:19.)

(121a) Куке Иисус тодэм фарисейёс доры вуэм вераськонэз, Со, **пе**, Иоанн сярись трогес дышетскисьёсты котыраз люка но пылатэ, – ²Иисус Ачиз пылатылымтэ ке но, Солэн дышетскисьёсыз пылатйллям, – ³Иудеяысь кошкем но, нош ик Галилеяе мынэм.

(121b) 'Когда же узнал Иисус о *дошедшем до* фарисеев слухе, что Он более приобретает учеников и крестит, нежели Иоанн, – ²Хотя Сам Иисус не крестил, а ученики Его, – ³То оставил Иудею и пошел опять в Галилею.'

(121c) 'Jeesus sai tietää fariseusten kuulleen, että hän kokosi ympärilleen enemmän opetuslapsia ja kastoі useampia kuin Johannes – ²tosin hän ei itse kastanut, vaan hänen opetuslapsensa. ³Silloin hän lähti Juudeasta ja siirtyi takaisin Galileaan.' (Joh. 4:1–3.)

Aineistosta on kuitenkin osoitettavissa rakenteita, ilmaisuja tai merkityksiä, joita vastaamassa *ne* esiintyy. Tavallisimmin *ne* korvaa aineistossa *että*-lauseen (122). Venäjänkielisissä vastineissa on näissä virkkeissä *что* (122b) tai *так что*, jotka aloittavat alisteisen sivulauseen. Suomenkielisissä vastineissa on suora lainaus, *että*-lause (122c) tai konditionaali.

(122a) Солэсь юаллям: «Кызы озы книга тодйсьёс верало нырысь ик, **пе**, Илия лыктыны кулэ?» Марк 9:11.

(122b) 'И спросили Его: как же книжники говорят, **что** Илии надлежит придти прежде?'

(122c) 'Opetuslapset kysyivät Jeesukselta: »Eivätkö lainopettajat sano, **että** Elian pitää tulla ensin?»' (Mark. 9:11.)

Esimerkissä (123) *ne* korvaa myös *että*-lauseen, mutta siinä viitataan myös aiemmin kerrottuun ja puhujien tiedossa olevaan asiaan. *Пе:n* merkitys on ilmaista, että mainitun asian on kertonut Zoja Aleksandrovna eikä puhuja. Udmurtinkielisessä esimerkissä on vahvistamassa toisen käden tiedon ilmaisemista vielä itsessäänkin evidentialinen toinen preteriti.

(123a) Тодйськод на-а, Зоя Александровна вераляз, котькуд гуртэ электричество кыскозы, **пе**.

(123b) 'Помнишь, Зоя Александровна говорила, что в каждой деревне электричество проведут.'

(123c) 'Muistatko, miten Zoja Aleksandrovna puhui, että jokaiseen kylään johdetaan sähkö.' (PM 620.)

Esimerkissä (124) se korvaa suomen- ja venäjänkielisten vastineiden ”*ja sanoi minulle*” ja ”*a мне сказал*” -ilmaisuja.

(124a) – Анае лыдзиз но бёрдыны кутскиз ук, – шуэ Яков, – нош мынэсьтым, пионерысь ой ке куштйськы, йырме ишкалто, **пе**.

(124b) '– Мать прочитала и давай плакать, – говорил Яков, – **а мне сказала**, что если из пионеров не выпишусь, так голову оторвёт.'

(124c) '– Äiti luki sen ja alkoi itkeä, – puhui Jakov, – **ja sanoi minulle**, että ellen eroa pioneeriosastosta, niin katkaisee niskani.' (PM 1020.)

Пе voi myös korvata suomen- ja venäjänkielisten vastineiden suoran lainauksen (125). Tällä ratkaisulla vältetään venäjänkielisessä rakenteessa oleva suora lainaus suoran lainauksen sisällä (125b).

(125a) ...Нош пумаз кыкез öрөкчаськыса öвöлтэмзэ верасьёс лыктыса⁶¹ шуиллям: «Со вераз: быгатйсько, **пе**, Инмар храмез куашкатыны но куинь нунал куспын сое пуктыны».

(125b) 'И не находили; и хотя много лжесвидетелей приходило, не нашли. Но наконец пришли два лжесвидетеля⁶¹ И сказали: Он говорил: «могу разрушить храм Божий и в три дня создать его».'

(125c) 'Sellaista ei kuitenkaan löytynyt, vaikka monta väärää todistajaa esiintyi. Viimein astui esiin kaksi miestä,⁶¹ jotka väittivät Jeesuksen sanoneen: »Minä voin hajottaa Jumalan temppelin ja rakentaa sen uudelleen kolmessa päivässä.»' (Matt. 26:60,61.)

Aineiston esimerkeistä valtaosa on neutraalia vieraan puheen subjektiivista välittämistä. Eräissä tapauksissa (126, 127) ne voivat mahdollistaa neutraalin tulkinnan ohella myös tulkinnan epäuskosta, mutta käänkösvastineet ovat niiden osalta myös neutraaleja, joten täyttä varmuutta tulkinnasta ei ole. Koska on kyse käänköstekstistä, voi kuitenkin olettaa venäjänkielisen ilmaisun olleen lähtökohta käänkökselle ja siten *ne:n* olevan näissäkin yhteyksissä merkitykseltään neutraali.

(126a) Куке Иисус тодэм фарисейёс доры вуэм вераськонэз, Со, **пе**, Иоанн сярись трогес дышетскисьёсты котыраз люка но пылатэ, –²Иисус Ачиз пылатылымтэ ке но, Солэн дышетскисьёсыз –³Иудеяысь кошкем но, нош ик Галилеяе мынэм. Иоанн 4:1–3.

(126b) 'Когда же узнал Иисус о *дошедшем до* фарисеев слухе, что Он более приобретает учеников и крестит, нежели Иоанн, –²Хотя Сам Иисус не крестил, а ученики Его, –³То оставил Иудею и пошел опять в Галилею.'

(126c) 'Jeesus sai tietää fariseusten kuulleen, että hän kokosi ympärilleen enemmän opetuslapsia ja kastoі useampia kuin Johannes –²tosin hän ei itse kastanut, vaan hänen opetuslapsensa. ³Silloin hän lähti Juudeasta ja siirtyi takaisin Galileaan.' (Joh. 4:1–3.)

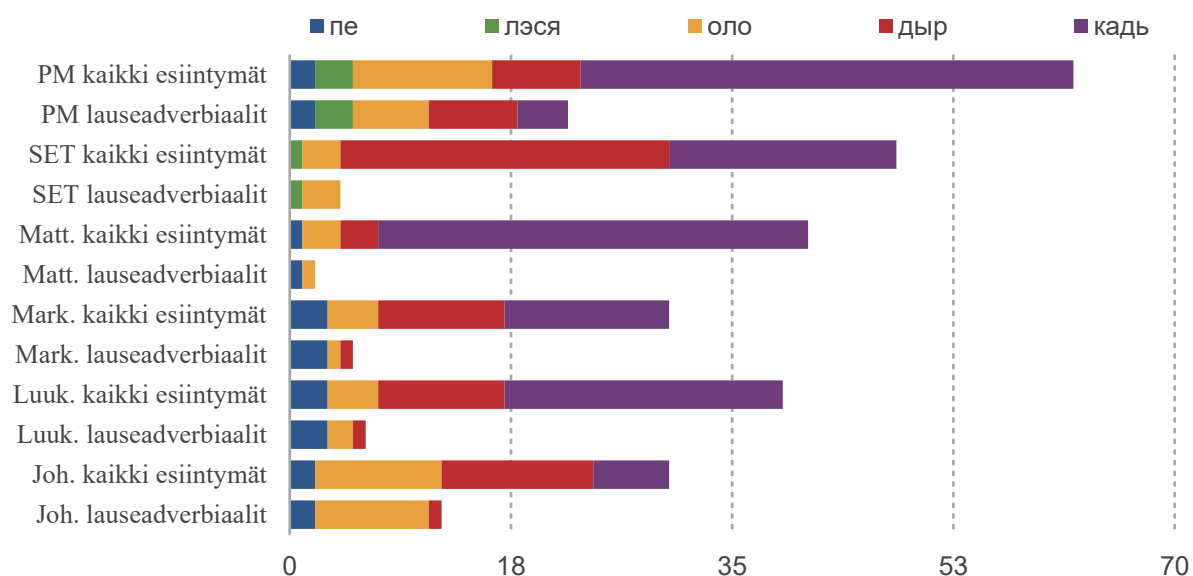
(127a) Та ласянь иудейёс куспазы вераськиллям: «Кытчы Со мыныны медэ, ноказыы но, **пе**, ми Сое ум шедьтэ? Уг öдъя-а Со еллинъёс пöлын пазыгиськыса улйсьёс доры мыныны но еллинъёсты дышетыны?

(127b) 'При сем Иудеи говорили между собою: куда он хочет идти, так-что мы не найдем Его? не хочет ли Он идти в Еллинское рассеяние и учить Еллинов?'

(127c) 'Juutalaiset kyselivät toisiltaan: »Minne hän aikoo mennä? Mistä me emme häntä löytäisi? Onko hän lähdössä niiden luo, jotka asuvat kreikkalaisten keskuudessa? Aikooko hän opettaa kreikkalaisiakin?' (Joh. 7:35.)

8. TULOKSIA JA PÄÄTELMIÄ

Oletukseni oli, että lauseadverbiaaleja esiintyy enemmän dialogia sisältävässä tekstissä kuin tietokirjan asiapitoisessa tekstissä. Tämä piti hyvin paikkansa. Myös erot eri tekstityyppien välillä olivan odotuksenmukaisia. Kuvio 2 näkyvät erot esiintymien määrissä eri tekstien välillä.

KUVIO 2. Tutkittujen sanojen esiintymät ja lauseadverbiaalien määrät aineiston eri teksteissä.

Kuten kuvion 2 palkkeja vertaillen käy ilmi, *Pavlik Morozovissa* oli lukumäärällisesti eniten esimerkkejä sekä ennen että jälkeen semanttisen karsinnan. Suurin muutos sanojen määrässä oli sanan *кадь* kohdalla: vain n. 10 % esimerkeistä osoittautui lauseadverbiaaleiksi. Sanan *оло* kohdalla muutos oli pienempi: lähemmässä tarkastelussa n. 55 % esimerkeistä oli merkitykseltään lauseadverbiaaleja. Muutoin *Pavlik Morozovin* esimerkkien määrässä ei tapahtunut muutoksia: sanojen *дыр*, *лэся* ja *не* kaikki esimerkkisanat olivat käyttönsä ja merkityksensä puolesta lauseadverbiaaleja. Sanan *дыр* kohdalla tulosta voi pitää yllättävänä, sillä *дыр* merkityksessä 'aika' on muissa teksteissä huomattavan paljon yleisempi kuin lauseadverbiaalinen *дыр*. *Pavlik Morozovissa* hajonta tutkittujen sanojen välillä on käsitellyistä teksteistä tasaisin: siinä käytettiin muista teksteistä poiketen kaikkia tarkasteltuja lauseadverbiaaleja.

Suomi eilen ja tänään -teoksessa oli ennen semanttista tarkastelua toiseksi eniten esimerkkejä. Kuten kuvio 2 osoittaa, koostui niistä valtaosa sanoista *дыр* ja *кадь*. Ne osoittautuivat kaikki merkitykseltään muiksi kuin lauseadverbiaaleiksi, ja lopulta *Suomi eilen ja tänään* -teoksen esimerkeistä lauseadverbiaaleiksi voitiin katsoa ainoastaan yksi *лэся*-sanan esiintymä ja kolme *оло*-sanan esiintymää. *Пе*-sanan esiintymiä ei ollut lainkaan. Koska kyse on faktatekstistä, joka ei sisällä lainkaan kerrontaa, ei tulosta voi pitää yllättävänä vaan pikemminkin odotuksenmukaisena. Yllättäväksi tulokseksi voidaan kuitenkin katsoa se, että *оло*-sanaa, jota käytetään yleisesti alistuskonjunktiona, ei tekstissä käytetty muussa funktiossa kuin lauseadverbiaalina. *Оло*-sanan kaikki esiintymät osoittautuivat lauseadverbiaaleiksi. Yllättäväksi voidaan katsoa myös muuten harvinaisen *лэся*-sanan esiintymä.

Evankeliumitekstien esiintymissä oli yllättävän paljon hajontaa. Matteuksen ja Luukkaan evankeliumeissa oli paljon *кадь*-sanan esiintymiä, Markuksen ja Johanneksen evankeliumeissa vähemmän. Näistä esiintymistä kaikki osoittautuivat lähitarkastelussa muiksi kuin lauseadverbiaaleiksi. *Дыр*-sanan esiintymiä taas oli tasaisesti Markuksen, Luukkaan ja Johanneksen evankeliumeissa, mutta Matteuksen evankeliumissa vain kolmasosa siitä määrästä, mitä muissa evankeliumiteksteissä. Näistä Matteuksen evankeliumin esiintymät osoittautuivat kaikki muiksi kuin lauseadverbiaaleiksi. Muiden kolmen evankeliumitekstin esiintymistä 8–10 % oli lauseadverbiaaleja, mikä tarkoittaa, että n. 90 % kaikista esiintymistä oli merkitykseltään muita kuin lauseadverbiaaleja. Tavallisimmin merkitys oli aikaan viittaava. Sanan *лэся* esiintymiä ei evankeliumiteksteissä ollut lainkaan, sanan *не* esiintymiä oli 1–3 kappaletta evankeliumia kohden. Nämä määrät säilyivät merkityksen tarkastelun jälkeenkin, kuten aineiston muidenkin tekstien kohdalla. *Оло*-sanan esimerkeissä sen sijaan oli hajontaa: Matteuksen ja Markuksen evankeliumeissa esiintymistä n. 33 % osoittautui lauseadverbiaaleiksi, Luukkaan evankeliumin esiintymien kohdalla luku oli 50 % ja Johanneksen evankeliumissa huomattavat 90 %. Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumeissa määrä oli vähäinen jo alun perinkin, joten yksittäiselle esimerkille tulee suuri painoarvo prosentteja laskettaessa, mutta Johanneksen evankeliumin *оло*-sanan käyttötapa oli hyvin yhtenäinen: yhdeksän kymmenestä esimerkistä oli lauseadverbiaaleja ja ainoa muu kuin lauseadverbiaali oli todennäköisesti venäjän *или*-sanan käänösvaikutusta.

Huomattavaa on, että vaikka evankeliumitekstien esimerkkimäärät olivat kokonaisuudessaan melko yhdenmukaisia ennen semanttista karsintaa, oli merkityksen tarkastelun jälkeen määrissä selvä ero. Matteuksen evankeliumissa esiintymiä oli alun perin selvästi eniten, kuten kuvioista 2 käy ilmi. Kuvion tarkastelu kuitenkin osoittaa, että tarkastelun jälkeen esimerkkien määrä on romahtanut ja jäljellä on enää n. 5 % alkuperäisestä määrästä. Markuksen ja Luukkaan evankeliumien esimerkeistä jäljelle jäi 15–17 % ja Johanneksen evankeliumin esimerkeistä 40 %. Johanneksen evankeliumissa esimerkkisanoista oli prosentuaalisesti tarkasteltuna suurin osa lauseadverbiaaleja, sillä vaikka *Pavlik Morozovissa* sekä tarkasteltavien että karsinnan jälkeen jäljelle jääneiden sanojen lukumäärä oli suurempi, oli sanoista lauseadverbiaaleja n. 35 %, mikä oli vähemmän kuin Johanneksen evankeliumin määrä. *Suomi eilen ja tänään* -teoksen *дыр* ja *кады* -sanojen rajusta pudotuksesta huolimatta prosentuaalisesti kaikista esimerkeistä oli lauseadverbiaaleja vielä suurempi osuus kuin Matteuksen evankeliumissa, sillä jäljelle jäi merkityksen tarkastelun jälkeen vielä n. 8 % sanoista. Vertailun vuoksi mainittakoon myös, että tekstin yhteenlasketuista sanoista lauseadverbiaaleja oli kaikkiaan n. 20 %.

On kuitenkin tärkeää huomioda, että koska esimerkkien määrä on tekstiä kohden varsin vähäinen, saa jokainen yksittäinen sana kohtuuttoman suuren painoarvon prosenttiosuuksia laskettaessa. Prosenttimäärien perusteella ei siis voi tehdä mitään johtopäätöksiä siitä, kuinka yleisiä tarkastellut lauseadverbiaalit ovat tekstissä ylipäätänsä, vaan pikemminkin niitä tulee pitää suuntaviittoina arvioitaessa sitä, minkätyyppisissä teksteissä lauseadverbiaalit todennäköisimmin esiintyvät. Evankeliumiteksteissä niitä oli kokonaisuudessaan verrattaen vähän siitä huolimatta, että evankeliumitekstit sisältävät puheen referointia, vieraan puheen välittämistä ja dialogia. Olisi siis voinut odottaa, että esimerkiksi sanalla *ne* olisi ollut enemmänkin esiintymiä ja että kaikista sanoista olisi ollut esiintymiä.

Evankeliumitekstien esiintymiä verrattaessa kiinnostavin havainto on se, että vaikka evankeliumitekstit ovat sisällöltään ja tekstilajiltaan samantyyppisiä, on niiden välillä kuitenkin ainakin käytettyjen lauseadverbiaalien määrässä selkeitä eroja. Verrattaessa niitä faktatekstiä sisältävään *Suomi eilen ja tänään* -teokseen ja *Pavlik Morozovin* narratiiviseen fiktion, joissa molemmissa esiintymien määrä on melko odotuksenmukainen, sijoittuvat evankeliumitekstit lauseadverbiaalien käyttöfrekvenssin

osalta jonnekin näiden tekstien välimaastoon. Ne ovat ainakin lauseadverbiaalien käytön puolesta kuitenkin selvästi omanlaisia tekstejään eivätkä toisintoja toisistaan.

Lauseadverbiaalien esiintymiä tarkastellessa kiinnostavaa on se, että sana *оло* oli ainoa, joka esiintyi jokaisessa tekstissä. Sitä käytetään siis kaiketi monenlaisissa teksteissä eikä sen käyttöä ole ainakaan erityisen tarkasti rajattu ainoastaan johonkin tiettyyn tyyliin. Sanojen *кадь* ja *дыр* käytöstä voidaan aineiston pohjalta oikeastaan sanoa ainoastaan, että niitä käytetään narratiivisessa tekstissä tai puheessa eikä välttämättä muodollisessa faktatekstissä, mutta laajempi analyysi ei näiden esimerkkien puitteissa ole mahdollinen. Sanalla *лэся* ei ollut esiintymiä ainoassakaan evankeliumitekstissä, mutta *Suomi eilen ja tänään* -teoksessa sitä oli kuitenkin käytetty. Sen voi tulkita tarkoittavan sitä, että sitä on mahdollista käyttää myös asiainkustissa. Esimerkkien puuttuminen evankeliumiteksteistä taas voi johtua joko tekstien luonteesta tai kääntäjien henkilökohtaisesta preferenssistä. Tarkasteltujen lauseadverbiaalien merkitykset ovat kuitenkin *ne*-sanaa lukuun ottamatta hyvin samankaltaisia, joten on mahdollista, että puhuja, kirjoittaja tai kääntäjä kokee joidenkin sanojen käytön luontevammaksi kuin toisten. Yhtä lailla on myös mahdollista, että sanojen käyttöön liittyy sellaisia konventioita, jotka eivät käy ilmi tässä työssä käytetyn aineiston esimerkeistä.

Vaikka käytetyn lauseadverbiaalin valinta on toisinaan käyttäjän omassa harkinnassa, on tutkimuksen perusteella erotettavissa niille selvät, toisistaan eroavaan käyttötavat ja merkitykset. Aineiston perusteella on havaittavissa, että *дыр* esiintyy aineistossa sellaisissa lauseissa, joissa venäjässä on *наверно(е)* ja suomessa *varmaankin*. Sitä käytetään ilmaisemaan varmuutta. *Кадь* ilmaisee tuntumista tai näyttämistä, tarkemmin sanottuna sitä, että puhujasta tuntuu tai vaikuttaa siltä, että asiointila on puhujan kuvaamalla tavalla. Sen vastineena on venäjässä *кажется* ja suomessa *kai*. Sanaa *лэся* käytetään silloin, kun on kyse puhujan tai kirjoittajan johtopäätöksestä. Johtopäätös voi perustua esimerkiksi puhujan omiin havaintoihin tai aiemmin saatuun tietoon. Se vastaa usein venäjässä joko ilmaisua *должно быть* tai *кажется*, suomenkielisessä tekstissä sen vastine on *näköjään* tai *varmaankin*. Sanaa *оло* taas käytetään tavallisimmin lauseissa, joiden venäjänkielisessä vastineessa on *может быть* tai *неужели*, suomenkielinen vastine on *ehkä* tai *mahdollisesti*. Se ilmaisee mahdollisuutta: asia on mahdollisesti kuvatulla tavalla. *Пе* kuvaa vieraan puheen välittämistä, toisinaan myös eriävän mielipiteen ilmaisua. Sen vastineena käytetään erilaisten evidentialisuutta

ilmaisevien rakenteiden ja keinojen lisäksi venäjän sanoja *de* tai *декабрь* ja suomen sanoja *muka* ja *kuulemma*.

Lauseadverbiaalien sijainnista virkkeessä voidaan todeta, että se on melko vaihteleva. Suihkosen (2005, 320) mukaan puhujan asennetta ilmaisevat ja episteemiset adverbiaalit sijaitsevat tavallisesti ennen predikaattia tai lauseen alussa. *Оло*-sanon kohdalla tämä pitääkin paikkansa, se sijaitsee joko ennen lausetta ja lauseen keskelläkin ennen predikaattia. Sen sijaan muut tarkastellut lauseadverbiaalit sijaitsevat aineistossa lähes poikkeuksetta joko parenteettisessa asemassa lauseen keskellä tai lauseen lopussa. *Кады* sijaitsee aineistossa aina lauseenjälkeisessä asemassa. Vaikka lauseadverbiaalien sijainti siis on melko vapaa, ei se aineiston perusteella ole kuitenkaan täysin vapaa.

9. LOPUKSI

Udmurtin kielessä esiintyvät lauseadverbiaalit ovat hyvin vähän tutkittu aihe. Useimmat kieliopit sivuuttavat niiden tarkemman tarkastelun ja tiivistävät ne partikkelien alle sanaluetteloiksi. Kuitenkin niitä tarkemmin tarkastellessa käy ilmi, että ne eivät suinkaan ole yksiselitteinen morfologinen kategoria, vaan liikkuvat niin morfologian, syntaksin kuin semantiikankin välimaastossa olematta yksiselitteisesti selitettävissä minkään kategorian periaattein. Niillä ei ole sellaisia päätteitä tai taivutusmuotoja, joiden perusteella ne voitaisiin helposti tunnistaa omaksi ryhmäkseen, niiden sijainti lauserakenteessa voi olla hyvinkin vaihteleva ja jopa vaihdella puhuja- ja tilannekohtaisesti, eikä niiden merkityskään välttämättä ole käännettävissä yhdellä sanalla.

Lauseadverbiaalit ilmaisevat merkityksensä puolesta aina modaalisia vivahteita. Olisi kiinnostavaa nähdä, miten niiden käyttö suhteutuu muihin modaalisuutta ilmaiseviin kielenaineisiin. Aiemmin käsitellyt esimerkit osoittivat jo, että esimerkiksi vieraan puheen subjektiivista välittämistä ilmaiseva *ne* voi esiintyä samassa lauseessa niinikään samaa ilmaisevan verbin II preteritin kanssa ja useita lauseadverbiaaleja voidaan käyttää aina jonkinasteista modaalisuutta ilmaisevan futuurin kanssa. Mahdollinen rinnakkaiskäyttö modaalisten apuverbien kanssa avaisi varmasti myös lisänäkymiä lauseadverbiaalienkin käyttöön, mutta sitä ei tämän työn puitteissa ollut mahdollista selvittää.

Koska esiintymiä kirjallisessa ilmaisussa oli melko niukasti, on aukottomien johtopäätösten tekeminen lauseadverbiaalien käytöstä mahdotonta. Suuntaa antavia linjoja siitä, milloin ja miten niitä käytetään, voi kuitenkin hahmotella.

Lauseadverbiaalien paikka lauseessa on hyvin joustava, mutta ne ovat sijainnistaan riippumatta lähes aina parenteettisessa asemassa. Lauseadverbiaalit rikastuttavat kieltä ja antavat sille erilaisia modaalisia vivahteita, joita on hyvin vaikea kääntää tarkasti ja vielä vaikeampaa korvata toisella ilmaisulla. Niitä oletettavasti esiintyy puhutussa kielessä paljon runsaammin kuin kirjoitetussa tekstissä, vaikka teksti kuinka pyrki kuvaamaan todenmukaista dialogia. Myös mahdollinen vaihtelu eri puhujien välillä voi olla huomattavaa. Merkittävää on myös venäjän kielen vaikutus lauseadverbiaalien käyttöön, sillä osan lauseadverbiaaleista kohdalla oli nähtävissä selvää keskenään erilaista alkuperää olevien sanojen käytön samankaltaisuutta. Vaikka lauseadverbiaalien

suomennoksissa toistuvat samat sanat, ovat niiden venäjänkieliset vastineet aineiston perusteella yllättävänkin vakiintuneita. Toisinaan myös lauseadverbiaalien ja niiden venäjänkielisten vastineiden sijainti lauseessa on hyvinkin toisiaan vastaava. Vaikka osa sanoista ja niiden käyttötavoista, kuten esimerkiksi sanan *ne* kohdalla todettiin, voi olla hyvinkin vanhaa ja siten melko vakaata, ei pientä kielialuetta ympäröivä valtakieli voi olla vaikuttamatta vähemmistökieleen.

Tässä työssä käytettiin Winklerin (2001, 2011) rajausta lauseadverbiaaleista. Kuitenkin kyseessä on ryhmä, johon mahdollisesti kuuluu muitakin sanoja. Esimerkiksi sana *uam* 'voi olla, kenties, kukaties, ehkä' on merkityksensä puolesta selvästi episteeminen ja sitä voidaan käyttää parenteettisesti, joten on mahdollista, että se voi toimia lauseessa lauseadverbiaalinakin. Sana *nöü* taas on metakielellinen kommenttiadverbiaali, joka käyttäytyy hyvin samantapaisesti kuin *ne*, mutta osoittaa tiedon lähteeksi toisen käden tiedon sijaan puhujan itsensä ja tämän oman puheen. Voisi siis olettaa, että myös se voisi mahdollisesti osoittautua lauseadverbiaaliksi. Tämän laajuudessa työssä ei kuitenkaan valitettavasti ollut mahdollista lähteä selvittämään, mitkä kaikki udmurtin partikkelien lukuisasta joukosta voivat toimia lauseadverbiaaleina.

Tämän työn pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että udmurtin kielessä on selvästi osoitettavissa joukko sanoja, jotka toimivat lauseadverbiaaleina ja vaikuttavat siis koko lauseen merkitykseen. Ne ovat luonteeltaan episteemisiä eli ilmaisevat sitä, miten puhuja tai kertoja suhtautuu sanomaansa ja sen totuusarvoon tai sen alkuperään. Kaikki käsitellyt lauseadverbiaalit toistuvat dialogipitoisessa fiktiotekstissä, ovat hyvin harvassa faktatekstissä ja esiintyvät vaihtelevasti evankeliumiteksteissä. Vaikka osan niistä merkitys on hyvin lähellä toisiaan, on niillä selvästi toisistaan eroavat käyttöalueet.

LÄHTEET

Aineslähteet

Joh. = Иоаннлэсь Ѕеч Ивор. 1997. *Выль Сїзён – Эскерыса поттон*. Библиез берыктонья Институт. Стокгольм – Хельсинки.

Luuk. = Лукалэсь Ѕеч Ивор. 1997. *Выль Сїзён – Эскерыса поттон*. Библиез берыктонья Институт. Стокгольм – Хельсинки.

Mark. = Марклэсь Ѕеч Ивор. 1997. *Выль Сїзён – Эскерыса поттон*. Библиез берыктонья Институт. Стокгольм – Хельсинки.

Matt. = Матфейлэсь Ѕеч Ивор. 1997. *Выль Сїзён – Эскерыса поттон*. Библиез берыктонья Институт. Стокгольм – Хельсинки.

Новый завет и псалтирь 1993. Рісорг Минск.

PM = Губарев, Виталий Георгиевич: *Павлик Морозов*. Paralleeli 2006.

Pyhä Raamattu. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. 7. painos.

SET = Хяккинэнг, К. – Цеттербург, С.: *Финляндия толон но туннэ*. Paralleeli 2006.

Muut lähteet

Alatyrev 1983 = Алатырев, В. И.: Краткий грамматический очерк удмуртского языка. Вахрушев, В. М. (toim.): *Удмурт-ѕуч словарь, удмуртско-русский словарь*. Москва.

Arzamazov 2005 = Арзамазов, Алексей Андреевич 2005: *Тэ-тэ. Удмурт кылэз дышетыны тэтэ карисьёслы*. Ижевск.

Bartens, Raija 2000: *Permiläisten kielten rakenne ja kehitys*. SUST 238. Helsinki.

Csúcs, Sándor 1990: *Die tatarischen Lehnwörter des Wotjakischen*. Bibliotheca Uralica 10. Budapest.

Csúcs, Sándor 1998: Udmurt. Abondolo, Daniel (toim.): *The Uralic Languages*, s. 276–304. London.

Danilov, Vadim 2005: Luentomuistiinpanot. Turun yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen udmurtin kielen ja kulttuurin kurssi.

Ganejev – Perevoztšikov 2005 = Ганеев, Игорь – Перевозчиков, Юрий 2005: *Марым, лэся... Удмурт кыл нырысь куткисьёслы*. Ижевск.

GRJa 1960 = *Грамматика русского языка. Том I. Фонетика и морфология*. Издательство Академии Наук СССР. Москва.

- GSUJa 1962 = *Грамматика современного удмуртского языка. Фонетика и морфология*. Ижевск.
- GSUJa 1970 = *Грамматика современного удмуртского языка. Синтаксис простого предложения*. Ижевск.
- GSUJa 1974 = *Грамматика современного удмуртского языка. Синтаксис сложного предложения*. Ижевск.
- Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. 3., muuttamaton painos. SKST 350. Helsinki.
- Hakulinen, Auli – Saari, Mirja 1995: Temporaalisesta adverbista diskurssipartikkeliksi. *Virittäjä* 99, s. 481–500. Helsinki.
- Herlin, Ilona – Seppänen, Eeva-Leena 2003: Partikkeli fennistiikassa: näkökulma tradition muodostumiseen. *Virittäjä* 107, s. 185–205. Helsinki.
- Häkkinen, Kaisa 2001: *Kielitieteen perusteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- Ikola, Osmo 2001: *Nykysuomen opas*. 2. painos. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku.
- ISK 2005 = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2005: *Iso suomen kielioppi*. 3. painos. SKST 950. Hämeenlinna.
- Kangasniemi, Heikki 1992: *Modal Expressions in Finnish*. Studia Fennica Linguistica 2. Helsinki.
- Karlsson, Fred 1998: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu laitos. Helsinki.
- Kel'makov, Valentin – Hännikäinen, Sara 1999: *Udmurtin kielioppia ja harjoituksia*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten XIV. SUS. Helsinki.
- Kel'makov, Valentin – Saarinen, Sirkka 1994: *Udmurtin murteet*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 47. Turku.
- Korhonen, Mikko 1991: Uralin tällä ja tuolla puolen. Laakso, Johanna (toim.): *Uralilaiset kansat. Tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista*, s. 202–235. Juva.
- Kuusinen, Martti (toim.) 2002: *Uusi venäläis-suomalainen suursanakirja*. Kolmas painos. Moskova.
- Laakso, Anita (toim.) 1998: *Suomensukuisten sana — suomen sukukielten raamatunkääntäjien puheenvuoroja*. Helsinki.
- Leino, Pirkko 1996: *Suomen kielioppi*. Helsinki.

- Lytkin – Guljajev 1970 = ЛЫТКИН, В. И. – Гуляев Е. С. 1970: *Краткий этимологический словарь коми языка*. Москва.
- Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. 3., muuttamaton painos. Porvoo.
- Perepis' 2002: http://www.perepis2002.ru/ct.doc/TOM_04_01.xls
- Perepis' 2010: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/Documents/Vol4/pub-04-01.pdf
- Salminen, Esa-Jussi 2004: Udmurtin kirjakielen kehittäminen ennen ja nyt. *Kielikello* [verkkolehti] 3/2004. Saatavissa: <http://www.kielikello.fi/index.php?mid=2&pid=11&aid=1520>
- SUA = Societas Uralo-Altaica (SUA), e.V.
- Suihkonen, Pirkko 1991: Udmurtit eli votjakit. Laakso, Johanna (toim.): *Uralilaiset kansat. Tietoa suomen sukukielistä ja niiden puhujista*, s. 202–235. Juva.
- Suihkonen, Pirkko 1995: *Udmurt-English-Finnish Dictionary with a Basic Grammar of Udmurt*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXIV. SUS. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. Helsinki.
- SUS = Suomalais-Ugrilainen Seura
- SUS 2013 = Maksimov, Sergej – Saarinen, Sirkka – Danilov, Vadim – Seliverstova, Ekaterina 2013: *Suomalais-udmurttilainen sanakirja*. Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten XVI. SUS. Helsinki.
- SUST = Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia. Helsinki.
- Tuukkanen, Maija 2014: *Erilainen käänös – erilainen tulkinta? Neljän raamatunkäännöksen välisten merkityserojen vertailua*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käänös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- UEW 1988 = Rédei, Károly (toim.) 1988: *Uralisches etymologisches Wörterbuch I*. Budapest.
- USS = Maksimov, Sergej – Danilov, Vadim – Saarinen, Sirkka 2008: *Udmurttilais-suomalainen sanakirja*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 79. Turku.
- Vilkuna, Maria 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 90. Helsinki.
- VSUA = Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica (SUA), e.V.
- Winkler, Eberhard 2001: *Udmurt*. München.
- Winkler, Eberhard 2011: *Udmurtische Grammatik*. VSUA 81. Wiesbaden.

Zakon 2018 = Федеральный закон от 03.08.2018 № 317-ФЗ "О внесении изменений в статьи 11 и 14 Федерального закона "Об образовании в Российской Федерации". Saatavissa: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001201808030079>

LIITTEET

Liitteissä käytetyt lyhenteet:

Joh. = Johanneksen evankeliumi

Luuk. = Luukkaan evankeliumi

Mark. = Markuksen evankeliumi

Matt. = Matteuksen evankeliumi

PM = *Pavlik Morozov*

SET = *Suomi eilen ja tänään, Финляндия толон но туннэ*

LIITE 1: Sanan *дыр* esiintymät.

№	Udmurtinkielinen lause	Lauseen käännös	Lähde
1	68 Со вием муртъёслэн шайгу вылазы Кулуканов кык пу кировъёс пуктйз - сое адями виисен медаз лыдъялэ шуыса, дыр .	68 Ja Kulukanov pystytti murhattujen haudalle kaksi puuristiä - varmaankin, ettei häntä pidettäisi pahantekijänä. 68 A Кулуканов поставил на могиле убитых два деревянных креста - наверное, чтобы не считали его злодеем.	PM
2	71 Кулуканов жоген выльёссэ пуктоз, дыр .	71 Kaiketi Kulukanov kohta panee uudet. 71 Небось, Кулуканов новые поставит скоро.	PM
3	736 Атаез но со чут адями отын, дыр .	736 Varmaankin isä ja rampa ovat siellä. 736 Наверно, отец и хромой там.	PM
4	968 Гуртын со вуэм бере паймоно кадь ужъёс ой ке луысалзы, тодмотэм кураськисьлэн гуртэ вуэмез нокинлэн ик син шораз ой йотысал, дыр .	968 Kukaan ei olisi kiinnittänyt huomiota tuntemattoman kerjäläiseukon ilmaantumiseen kylässä, ellei hänen saapumisensa yhteydessä olisi alkanut tapahtua erittäin kummallisia asioita. 968 Никто не обратил бы внимания на появление в деревне незнакомой нищенки, если бы с её приходом не начали твориться очень странные вещи.	PM

5	998 - Соос ваньзы ик шузимизы, дыр! - кунэрес вераз Павел.	998 - He ovat varmaankin kaikki menneet järjiltään! - arveli Pavel synkkänä. 998 - Они, наверное, все одурели! - проговорил Павел мрачно.	PM
6	1150 - Кузьмаз, дыр , - вераз Мотя.	1150 - On lahjoittanut, varmaankin, - sanoi Motja. 1150 - Подарил, наверно, - сказала Мотя.	PM
7	1432 - Кион, дыр .	1432 - Susi varmaankin. 1432 - Волк, наверное.	PM
	<i>ei esiintymiä</i>		SET
	<i>ei esiintymiä</i>		Matt.
8	Солэсь зареь вылтй вамышгьяса лыктэмзэ адзиллям но, та пöртмаськись, дыр , шуыса, черектйськиллям. Мар. 6:49.	Kun he näkivät hänen kävelevän vettä pitkin, he luulivat häntä aaveeksi ja rupesivat huutamaan. Mark. 6:49. Они, увидевши Его идущего по морю, подумали, что это призрак, и вскричали. Мар. 6:49.	Mark.
9	Солэсь косонзэ быдэстэм понназ, та ляльчилы со тау кароз-а? Уз, дыр . Лук. 17:9.	Ei palvelija siitä saa kiitosta, että hän tekee, mitä hänen tulee tehdä. Luuk. 17:9. Станет ли он благодарить раба сего за то, что он исполнил приказание? не думаю. Лук. 17:9.	Luuk.
10	Иудалэн кияз коньдон ящик возиське бере, куд-огъёсыз, Иисус сое праздниклы асьмелы мар кулэ басьтыны яке кураськисьёслы мар ке но сётыны косэ, дыр , шуыса малпаллям. Иоан. 13:29.	Koska Juudaksella oli hallussaan yhteinen kukkaro, jotkut luulivat, että Jeesus oli käskenyt hänen ostaa jotakin juhlaa varten tai antaa almuja köyhille. Joh. 13:29. А как у Иуды был ящик, то некоторые думали, что Иисус говорит ему: «купи, что нам нужно к празднику», или чтобы дал что-нибудь нищим. Иоан. 13:29.	Joh.

LIITE 2: Sanan *кадь* esiintymät.

№	Udmurtinkielinen lause	Lauseen käännös	Lähde
1	645 Тйляд бакча палады кошкиз кадь .	645 Teidän kasvitarhaanne päin kai. 645 Вроде к вашему огороду.	PM
2	674 Сыл али, мынам киям гурт калыклэн списокез вань кадь .	674 Odotapas, minulla on kai väestöluettelo. 674 Подожди-ка, у меня, кажется, список населения есть.	PM
3	891 Нош песятай сое кылэм-адзем но уг кары кадь .	891 Mutta näytti siltä kuin vaari ei olisi huomannut eikä kuullut pojanpoikaansa. 891 Но дед, казалось, не замечал и не слышал внука.	PM
4	1475 Соку со пунылэсь мае ке шöдыса кужмо утэм куаразэ кылйз.Пуны озьы утыку сюлэм тэтчамысь ик дугдэ кадь , вылтыр юзыр- кезыр луэ.	1475 Ja samassa kantautuu hänen korviinsa kaikuva koiran haukunta, joka olisi saattanut pysäyttää sydämen lyönninkin, ja heti tuli kylmä. 1475 И тут доносится до неё гулкий собачий лай, от которого, кажется, сердце перестаёт биться и сразу делается холодно.	PM
	<i>ei esiintymiä</i>		SET
	<i>ei esiintymiä</i>		Matt.
	<i>ei esiintymiä</i>		Mark.
	<i>ei esiintymiä</i>		Luuk.
	<i>ei esiintymiä</i>		Joh.

LIITE 3: Sanan *лэся* esiintymät.

№	Udmurtinkielinen lause	Lauseen käännös	Lähde
1	532 Вьль адымилэн лыктэмезлы котькинлэсь ик юн шумпотйзы, лэся, пинальёс.	532 Uuden henkilön tulosta iloitsivat eniten, näköjään, lapsoset. 532 Обрадовались приезду нового человека, кажется, больше всего ребяташки.	PM
2	1063 Таће вырос Пётр Саковлы чик уг тупа, соин, лэся, Павел шуэктыса дугдйз.	1063 Se oli niin odottamatonta Petjka Sakovilta, että Pavel pysähtyi hämmästyneenä. 1063 Эта было так не похоже на Петра Сакова, что Павел растерянно остановился.	PM
3	1129 Нош вуэм беразы Павел номыр но оз вера, вунэтйз, лэся.	1129 Mutta kun päästiin perille, ei Pavel kertonutkaan mitään, varmaankin unohti. 1129 Но когда пришли, Павел ничего не сказал, должно быть забыл.	PM
4	491 Турку академиез усьтон вакытэ тодосчиос финн кылэз эскеронлэсь но дышетонлэсь кулэзэ валазы, лэся, соку ик печатламын вал финн кыллэн грамматикаосыз но кыллюкамъёсыз.	491 Turun akatemian perustamisen aikoihin suomen kielen harrastaminen oli oppineissa piireissä jonkinlainen muotiasia, ja tällöin ilmestyivät ensimmäiset suomen kielen kielioipit ja sanakirjat. 491 Во времена основания университета в Турку в кругах ученых было модно заниматься финским языком, и тогда же были опубликованы первые финские грамматики и словари.	SET
	<i>ei esiintymiä</i>		Matt.
	<i>ei esiintymiä</i>		Mark.
	<i>ei esiintymiä</i>		Luuk.
	<i>ei esiintymiä</i>		Joh.

LIITE 4: Sanan *оло* esiintymät.

№	Udmurtinkielinen lause	Lauseen käännös	Lähde
1	752 - Тон вала, мыным со оло улонэ тыр сылэ, нош тйляд коньдонды жаль потэ.	752 - Käsitäthän sinä, että minulle se voi maksaa henkeni, ja te säälitte rahaa. 752 - Ты пойми, мне это, может, жизни стоит, а вам денег жалко.	PM
2	941 Оло нош, зэмзэ но песьтаен огазе кариськоно вал?	941 Ehkä olisi pitänyt yhdistyä vaarin talouden kanssa? 941 Может быть, нужно было соединиться с хозяйством деда?	PM
3	942 Оло нош, колхоз но чик уз луы, со сярысь кенешъёсын туж трос верасько ке но?	942 Ehkä ei kylässä tulekaan kolhoosia, josta niin kauniisti puhuttiin kokouksissa? 942 Может быть, не будет в деревне колхоза, о котором так хорошо рассказывали на сходках?	PM
4	986 - Оло эшшо кин ке но колхозэ пыроз на.	986 - Ehkä vielä joku liittyy kolhoosiin. 986 - Может быть, ещё кто-нибудь в колхоз вступит.	PM
5	1588 Тон мынэсьтым пиналгес, соин ик оло со ужпумез уд но тодйськы, нош мон со вакыт ачим со кадь ик пионер вал.	1588 Sinä olet minua nuorempi etkä ehkä tunne tätä tapahtumaa, mutta minä olin silloin itse samanlainen pioneeri kuin hän. 1588 Ты помоложе меня и, может, не знаешь этой истории, а я в то время сам был таким пионером, как он.	PM
6	181 Оло доктор яке дышетйсь луоз.	181 Ehkä hänestä tulee lääkäri tai opettaja. 181 Может, доктором или учителем станет.	PM

7	<p>116 Азыланяз археологъёс, оло, зэмзэ ик шедьтозы сыће материалъёсты, кудъёсыз луонлык сётозы Норвегилэн уй палысьтыз шедьтосъёслэсь шунды жужан пал Европаысь та вакыт культураосын герЗаськемзэс возматыны.</p>	<p>116 Varsinaisesti Komsan kulttuurin piiriin kuuluvia löytöjä ei tunneta Suomesta, mutta Kainuusta, Suomen itäisimmistä osista, on äskettäin löydetty hyvin vanhoja ihmisasutuksen merkkejä, ja tulevien aikojen arkeologiset tutkimukset saattavat Itä-Karjalasta hyvinkin paljastaa sellaista todistusaineistoa, joka ratkaisevasti auttaisi yhdistämään Pohjois-Norjan löydöt Itä-Euroopan samanaikaisiin kulttuureihin.</p> <p>116 Будущие археологические исследования вполне могут обнаружить такой восточно-карельский материал, который мог бы решить вопрос о связи находки в Северной Норвегии с культурами Восточной Европы того времени.</p>	SET
8	<p>175 Таће ужпум возматэ: татын уйлсь калык аслаз азинсконэзлэн кыће ке вакытаз, оло, чапак виль вапум кутскон вакытэ ик, огдырлы шөдскымон кулэсмиз, нош собере выльысь йылйз но Финляндилэн пөртэм пальёсаз вöлмиз.</p>	<p>175 Tämä viittaa siihen, että väestö on kehityksen jossakin vaiheessa, mahdollisesti juuri ajanlaskun alkamisen tienoilla, välillä kutistunut hyvin pieneksi ja sitten taas levittäytynyt vähitellen Suomen eri osiin.</p> <p>175 Это указывает на то, что население в какой-то период своего развития, возможно, именно где-то в начале нашей эры, на какое-то время сократилось до очень малого количества, а затем, опять увеличившись, распространилось в разные концы Финляндии.</p>	SET
9	<p>222 Финн-угор кыльёслэн зэмос кёкы шаерзы (прародиназы) луэ Волгалэн лымшор пала кожонысеныз Урал гурезь дорозь кыстйськись улоswыл, оло нош, пичи люкетэз Урал гурезьлэн сьöраз, солэн шунды жужан палазгес но потэ.</p>	<p>222 Suomalais-ugrilaisen kieliyhteisön ikivanhojen ydinalueiden eli ns. alkukodin oletetaan olleen Volgan mutkan ja Uralvuoriston välisillä alueilla, mahdollisesti osittain Uralin itäpuolellakin.</p> <p>222 Исконными районами финно-угорской языковой сферы, так называемой прародиной, предположительно является территория между излучиной Волги и Уральским хребтом, а возможно, частично и восточнее Уральских гор.</p>	SET

10	Иисус шуэм: « Оло , тй но ялан уд на-а валаське? Мат. 15:16.	Jeesus vastasi: »Oletteko tekin yhtä ymmärtämättömiä? Matt. 15:16. Иисус сказал: неужели и вы еще не разумеете? Мат. 15:16.	Matt.
11	Со шуэм: «Тй но сыче ик валасьтэмесь-а? Оло уд валаське, ”адями пушкы педлось пырыса номыр но сое саптаны уг быгаты” шуэмез? Мар. 7:18.	Hän sanoi heille: »Oletteko tekin yhtä ymmärtämättömiä? Ettekö käsitä, ettei mikään ulkoapäin ihmiseen tuleva voi saastuttaa häntä? Mark. 7:18. Он сказал им: неужели и вы так непонятливы? неужели не разумеете, что ничто, извне входящее в человека, не может осквернить его? Мар. 7:18.	Mark.
12	Соку виноград бакчалэн кузеез шуэм: ”Мыным мар кароно? Ёсто аслэсьтым яратоно пиме; оло нош, сое адзыса возьдаськозы”. Лук. 20:13.	»Mitä minä teen?» mietti viinitarhan omistaja. ’Minä lähetän sinne rakkaan poikani. Häneen he varmaankaan eivät uskalla koskea.’ Luuk. 20:13. Тогда сказал господин виноградника: что мне делать? пошлю сына моего возлюбленного; может быть, увидевши его, постыдятся. Лук. 20:13.	Luuk.
13	Соос пöльсь одйгез, Клеопа нимоез, Солы ответ сётыса шуэм: «Иерусалиме лыктэмьёс пöльсь, оло , Тон огнад уд тосйськы на-а, та нунальёсы отын мар луэм сярысь?» Лук. 24:18.	ja toinen heistä, Kleopas nimeltään, vastasi: »Taidat olla Jerusalemissa ainoa muukalainen, joka ei tiedä, mitä siellä on näinä päivinä tapahtunut.» Luuk. 24:18. Один из них, именем Клеопа, сказал Ему в ответ: неужели Ты один из пришедших в Иерусалим не знаешь о происшедшем в нем в эти дни? Лук. 24:18.	Luuk.
14	Никодим Солы шуэм: «Пересь луыса но, кызбы адями быгатэ выльысен вордйськыны? Оло быгатэ со анаезлэн пушказ выльысен пырыны но вордйськыны?» Иоан. 3:4.	Nikodemos kysyi: »Miten joku voisi vanhana syntyä? Miten joku voisi mennä takaisin äitinsä kohtuun ja syntyä toisen kerran?» Joh. 3:4. Никодим говорит Ему: как может человек родиться, будучи стар? неужели может он в другой раз войти в утробу матери своей и родиться? Иоан. 3:4.	Joh.

15	<p>Кышномурт Солы шуэм: «Кузё! Тыныд омыртыны но номырин, нош гудзем мур: кытысь бен Тынад улэп вуэд? ¹²Оло Тон Иаков атаймылэсь бадзымгес, кудйз та гудземез милемлы сётйз, отысь ачиз но юиз, нылпиосыз но, пудоез но?» Иоан. 4:11,12.</p>	<p>Nainen sanoi: »Herra, eihän sinulla edes ole astiaa, ja kaivo on syvä. Mistä sinä lähdevettä ottaisit? ¹²Et kai sinä ole suurempi kuin isämme Jaakob, jolta olemme saaneet tämän kaivon? Hän joi itse tämän kaivon vettä, ja sitä joivat hänen poikansa ja hänen karjansakin.» Joh. 4:11,12. Женщина говорит Ему: господин! Тебе и почерпнуть не чем, а колодезь глубок: откуда же у Тебя вода живая? ¹²Неужели Ты больше отца нашего Иакова, который дал нам этот колодезь, и сам из него пил, и дети его, и скот его? Иоан. 4:11,12.</p>	Joh.
16	<p>Соин сэрен дышетскисьёсыз куспазы вераськиллям: «Оло Солы сиён кин ке но ваиз-а?» Иоан. 4:33.</p>	<p>Opetuslapset kummastelivat keskenään: »Onko joku tuonut hänelle syötävää?» Joh. 4:33. Посему ученики говорили между собою: разве кто принес Ему есть? Иоан. 4:33.</p>	Joh.
17	<p>Нош калык пöлысь тросэз Солы оскиллям но шуиллям: «Христос лыктйз ке, оло Таиз сярысь тросгес паймымон ужьёс лэсьтоз-а?» Иоан. 7:31.</p>	<p>Monet kansanihmiset sen sijaan uskoivat häneen. He sanoivat: »Tokkopa Messias tullessaan tekee useampia tunnustekoja kuin tämä on jo tehnyt.» Joh. 7:31. Многие же из народа уверовали в Него и говорили: когда придет Христос, неужели сотворит больше знамений, нежели сколько Сей сотворил? Иоан. 7:31.</p>	Joh.
18	<p>Фарисейёс соослы шуиллям: «Оло тй но визь сынаськонэ усиды ке шат? Иоан. 7:47.</p>	<p>Silloin fariseukset sanoivat: »Oletteko tekin antaneet eksyttää itsenne?» Joh. 7:47. Фарисеи сказали им: неужели и вы прельстились? Иоан. 7:47.</p>	Joh.
19	<p>Соку иудейёс вераськиллям: «”Кытчы Мон мынйсько, отчы тй лыктыны уд быгатйське” шуэ ке, оло Ассэ Ачиз быдтыны медэ-а?» Иоан. 8:22.</p>	<p>Juutalaiset kummastelivat: »Ei kai hän aio tappaa itseään, kun sanoo: ’Minne minä menen, sinne ette te pääse’?» Joh. 8:22. Тут Иудеи говорили: неужели Он убьёт Сам Себя, что говорит: «куда Я иду, вы не можете придти»? Иоан. 8:22.</p>	Joh.

20	<p>Оло Тон милям Авраам атаймылэсь, кудйз кулйз, бадзымгес? Пророкёс но кулйзы: Тон Астэ кин кариськод?» Иоан. 8:53.</p>	<p>Sinäkö muka olet suurempi kuin isämme Abraham? Hän on kuollut, ja niin ovat kuolleet myös profeetat. Mikä sinä luulet olevasi?» Joh. 8:53. Неужели Ты больше отца нашего Авраама, который умер? и пророки умерли: чем Ты Себя делаешь? Иоан. 8:53.</p>	Joh.
21	<p>Соин ёош луэм фарисейёс пöлысь куд-огез, тае кылыса, Солы шуиллям: «Оло ми но синтэмесь-а?» Иоан. 9:40.</p>	<p>Muutammat fariseukset, jotka olivat siinä lähellä, kysyivät tämän kuullessaan: »Et kai tarkoita, että mekin olemme sokeita?» Joh. 9:40. Услышавши это, некоторые из фарисеев, бывших с Ним, сказали Ему: неужели и мы слепы? Иоан. 9:40.</p>	Joh.
22	<p>Нош Иисус Петерлы шуэм: «Палаштэ палаш тыронад пон; оло Атаелэсь Мыным сётэм чашазэ Мон медам юы-а?» Иоан. 18:11.</p>	<p>Mutta Jeesus sanoi Pietarille: »Pane miekkasi tuppeen! Kun Isä on tämän maljan minulle antanut, enkö minä joisi sitä?» Joh. 18:11. Но Иисус сказал Петру: вложи меч в ножны; неужели Мне не пить чаши, которую дал Мне Отец? Иоан. 18.11.</p>	Joh.

LIITE 5: Sanan *ne* esiintymät.

№	Udmurtinkielinen lause	Lauseen käännös	Lähde
1	620 Тодйськод на-а, Зоя Александровна вералляз, котькуд гуртэ электричество кыскозы, пе .	620 Muistatko, miten Zoja Aleksandrovna puhui, että jokaiseen kylään johdetaan sähkö. 620 Помнишь, Зоя Александровна говорила, что в каждой деревне электричество проведут.	PM
2	1020 - Анае лыдзиз но бӧрдыны кутскиз ук, - шуэ Яков, - нош мынэсьтым, пионерысь ой ке куштйськы, йырме ишкалто, пе .	1020 - Äiti luki sen ja alkoi itkeä, - puhui Jakov, - ja sanoi minulle, että ellen eroa pioneeriosastosta, niin katkaisee niskani. 1020 - Мать прочитала и давай плакать,- говорил Яков,- а мне сказала, что если из пионеров не выпишусь, так голову оторвёт.	PM
	<i>ei esiintymiä</i>		SET
3	...Нош пумаз кыкез ӧрекчаськыса ӧвӧлтэмзэ верасьёс лыктыса ⁶¹ шуиллям: «Со вераз: быгатйсько, пе , Инмар храмез куашкатыны но куинь нунал куспын сое пуктыны». Мат. 26:60,61.	Sellaista ei kuitenkaan löytynyt, vaikka monta väärää todistajaa esiintyi. Viimein astui esiin kaksi miestä, ⁶¹ jotka väittivät Jeesuksen sanoneen: »Minä voin hajoittaa Jumalan temppelin ja rakentaa sen uudelleen kolmessa päivässä.» Мат. 26:60,61. И не находили; и хотя много лжесвидетелей приходило, не нашли. Но наконец пришли два лжесвидетеля ⁶¹ И сказали: Он говорил: «могу разрушить храм Божий и в три дня создать его». Мат. 26:60,61.	Matt.
4	Иерусалимысь лыктэм книга тодйсьёс вераськиллям, Со пушкын, пе , веельзевул пуке, периосты, пе , Со периодлэн эксэйзылэн кужмыныз уल्याса потта. Мар. 3:22.	Mutta lainopettajat, joita oli tullut Jerusalemissa, sanoivat: »Hänessä on Belsebul*, itsensä pääpaholaisen voimin hän pahoja henkiä karkottaa.» Мар. 3:22. А книжники, пришедшие из Иерусалима, говорили, что Он имеет в Себе веельзевула и что изгоняет бесов силою бесовского князя. Мар. 3:22.	Mark.

5	Солэсь юаллям: «Кыззы озыы книга тодйсьёс верало нырысь ик, пе , Илия лыктыны кулэ?» Мар. 9:11.	Opetuslapset kysyivät Jeesukselta: »Eivätkö lainopettajat sano, että Elian pitää tulla ensin?» Mark. 9:11. И спросили Его: как же книжники говорят, что Илии надлежит придти прежде? Мар. 9:11.	Mark.
6	Нбылетй люкетыныз кивалтйсь Ирод ваньмыз сярысь, мар лэсьтэ Иисус, кылэм но абдрам: уго огъёсыз верало вылэм со, пе , Иоанн кулэмысь улзем, ⁸ мукетьёсыз — Илия лыктэм, нош куд-огъёсыз шуиллям вашкала пророкъёс пöлысь одйгез, пе , улзем. Лук. 9:7,8.	Neljännesruhtinas Herodes sai kuulla kaikesta tästä eikä tiennyt mitä ajatella. Jotkut näet sanoivat, että Johannes oli noussut kuolleista, ⁸ jotkut arvelivat Elian ilmestyneen maan päälle ja toisten mukaan joku entisajan profetoista oli noussut ylös. Luuk. 9:7,8. Услышал Ирод четвертовластник о всем, что делал <i>Иисус</i> , и недоумевал: ибо одни говорили, что это Иоанн восстал из мертвых; ⁸ Другие, что Илия явился; а иные, что один из древних пророков воскрес. Лук. 9:7,8.	Luuk.
7	Соос ответ сётыса шуиллям: «Иоанн Пылатйсь, куд-огез Илия шуэ; мукетьёсыз шуо вашкала пророкъёс пöлысь, пе , одйгез улзем». Лук. 9:19.	He vastasivat: »Toisten mielestä sinä olet Johannes Kastaja, toisten mielestä Elia, toiset taas sanovat, että joku entisajan profetta on noussut kuolleista. Luuk. 9:19. Они сказали и ответ: за Иоанна Крестителя, а иные за Илию; другие же <i>говорят</i> , что один из древних пророков воскрес. Лук. 9:19.	Luuk.
8	Куке Иисус тодэм фарисейёс доры вуэм вераськонэз, Со, пе , Иоанн сярысь трогес дышетскисьёсты котыраз люка но пылатэ, – ² Иисус Ачиз пылатылымтэ ке но, Солэн дышетскисьёсыз пылатйллям, – ³ Иудеяысь кошкем но, нош ик Галилеяе мынэм. Иоан. 4:1–3.	Jeesus sai tietää fariseusten kuulleen, että hän kokosi ympärilleen enemmän opetuslapsia ja kastoï useampia kuin Johannes – ² tosin hän ei itse kastanut, vaan hänen opetuslapsensa. ³ Silloin hän lähti Juudeasta ja siirtyi takaisin Galileaan. Joh. 4:1–3. Когда же узнал Иисус о <i>дошедшем до фарисеев слухе</i> , что Он более приобретает учеников и крестит, нежели Иоанн, – ² Хотя Сам Иисус не крестил, а ученики Его, – ³ То оставил Иудею и пошел опять в Галилею. Иоан. 4:1–3.	Joh.

9	<p>Та ласянь иудейёс куспазы вераськиллям: «Кытчы Со мыныны медэ, ноказыны но, пе, ми Сое ум шедьтэ? Уг өдъя-а Со еллинъёс пöлын пазыгиськыса ульсьёс доры мыныны но еллинъёсты дышетыны? Иоан. 7:35.</p>	<p>Juutalaiset kyselivät toisiltaan: »Minne hän aikoo mennä? Mistä me emme häntä löytäisi? Onko hän lähdössä niiden luo, jotka asuvat kreikkalaisten keskuudessa? Aikooko hän opettaa kreikkalaisiakin? Joh. 7:35. При сем Иудеи говорили между собою: куда он хочет идти, так-что мы не найдем Его? не хочет ли Он идти в Еллинское рассеяние и учить Еллинов? Иоан. 7:35</p>	Joh.
---	--	---	------